

ZNAČAJ INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA ZA POUZDANO FINANCIJSKO IZVJEŠTAVANJE NA PRIMJERU PODUZEĆA IZ DJELATNOSTI POSREDOVANJA U TRGOVINI

Gručić, Mihael

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:369873>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

**Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij Poslovne ekonomije – smjer
računovodstvo i revizija**

**ZNAČAJ INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA
ZA POUZDANO FINACIJSKO IZVJEŠTAVANJE NA
PRIMJERU PODUZEĆA IZ DJELATNOSTI POSREDOVANJA
U TRGOVINI**

Diplomski rad

Mihael Gručić

Zagreb, rujan 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

**Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij Poslovne ekonomije – smjer
računovodstvo i revizija**

**ZNAČAJ INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA
ZA POUZDANO FINACIJSKO IZVJEŠTAVANJE NA
PRIMJERU PODUZEĆA IZ DJELATNOSTI POSREDOVANJA
U TRGOVINI**

**THE IMPORTANCE OF INTERNAL ACCOUNTING
CONTROLS FOR RELIABLE FINANCIAL REPORTING ON
THE EXAMPLE OF THE COMPANY IN THE FIELD OF
TRADE INTERMEDIATION**

Diplomski rad

Ime i prezime: Mihael Gruičić, JMBAG: 0067552445

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Ivana Barišić

Zagreb, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

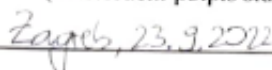
Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

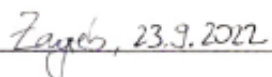
I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

(personal signature of the student)

(place and date)

Sažetak

Tema istraživanja ovog rada su interne računovodstvene kontrole i njihova uloga u pouzdanom financijskom izvještavanju. Ciljevi rada su istražiti što financijske izvještaje čini kvalitetnim, analizirati ciljeve financijskog izvještavanja te analizirati značaj internih računovodstvenih kontrola za ostvarenje pouzdanog financijskog izvještavanja. Budući da pouzdani financijski izvještaji pridonose ugledu i kredibilitetu poduzeća, a korisnicima pružaju mogućnost donošenja ispravne poslovne odluke, pouzdano financijsko izvještavanje mora biti jedan od glavnih ciljeva svakog poduzeća. Financijski izvještaji moraju osigurati korisne informacije sa svim osnovnim i pojačavajućim kvalitativnim karakteristikama, a koje se odnose na financijski položaj i financijski rezultat poduzeća te na novčane tokove u izvještajnom razdoblju. S obzirom na rizike financijskog izvještavanja, zadaća menadžmenta poduzeća je oblikovati i implementirati mehanizme koji omogućavaju razumnu razinu uvjerenja u realnost i objektivnost financijskih izvještaja.

Interne kontrole dio su sustava internog nadzora čijim djelovanjem menadžment nastoji ostvariti ciljeve poduzeća. Kao podvrsta internih kontrola, interne računovodstvene kontrole uspostavljaju razumnu razinu uvjerenja o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja te o čuvanju imovine poduzeća. Oblikovanje i implementaciju svih sustava internih kontrola olakšava Integrirani okvir organizacije COSO. Vrlo česte interne računovodstvene kontrole su podjela dužnosti, kontrole autorizacije i odobrenja, kontrole potvrđivanja, kontrole pristupa i fizičke kontrole, kontrole nad podacima, kontrole usklađivanja i kontrole nadzora. Interne kontrole potrebno je provoditi i nad financijskim izvještavanjem, a kao interne kontrole nad financijskim izvještavanjem moguće je izdvojiti podjelu dužnosti, kontrolu pristupa i sastavljanje probne bilance. Ipak, sve interne kontrole imaju ograničenja koja proizlaze iz njihove prirode te je iznimno bitno provoditi nadzor.

Praktični dio rada (4. poglavlje) pruža uvid u provođenje internih računovodstvenih kontrola te internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem u poduzeću iz djelatnosti posredovanja u trgovini, čiji su vlasnici obveznici primjene Sarbanes-Oxley zakona poznatijeg kao SOX. Analizom navedenih sustava kontrola, autor ocjenjuje njihovo funkcioniranje te daje preporuke poboljšanje.

Ključne riječi: pouzdano financijsko izvještavanje, interne kontrole, interne računovodstvene kontrole, interne kontrole nad financijskim izvještavanjem

Abstract

The research topic of this paper is internal accounting controls and their role in reliable financial reporting. The objectives of the paper are to explore what makes high-quality financial statements, to analyze the objectives of financial reporting and to analyze the importance of internal accounting controls in realization of reliable financial reporting. Since reliable financial reports contribute to the reputation and credibility of the company and provide users with the opportunity to make correct business decisions, reliable financial reporting must be one of the main goals of every company. Financial statements must provide useful information with all basic and enhancing qualitative characteristics, which relate to the financial position and financial result of the company and to cash flows in the reporting period. Regarding the risks of financial reporting, the task of company management is to design and implement mechanisms that enable a reasonable level of confidence in the reality and objectivity of financial reports.

Internal controls are part of the internal control system, through which the management tries to achieve the company's goals. As a subtype of internal controls, internal accounting controls are responsible for providing a reasonable level of assurance about the reality and objectivity of financial statements and for safeguarding company assets. The design and implementation of all internal control systems is facilitated by the Integrated Framework of the COSO organization. Very common internal accounting controls are segregation of duties, authorization and approval controls, validation controls, access controls and physical controls, data controls, reconciliation controls, and supervisory controls. Internal controls must also be carried out over financial reporting, and as far as internal controls over financial reporting, it is possible to single out the division of duties, access control and making of trial balance. However, all internal controls have limitations arising from their nature, and it is extremely important to carry out supervision over them.

The practical part of the work (Chapter 4) provides an insight into the implementation of internal accounting controls and internal controls over internal financial reporting in a company in the field of trade mediation, the owners of which are subject to Sarbanes-Oxley law, better known as SOX. By analyzing the mentioned control systems, the author evaluates their functioning and makes recommendations for improvement.

Keywords: reliable financial reporting, internal controls, internal accounting controls, internal controls over financial reporting

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode istraživanja	2
1.3. Sadržaj i struktura rada	2
2. ZNAČAJKE FINACIJSKOG IZVJEŠTAVANJA I ODREDNICE KVALITETE FINACIJSKOG IZVJEŠTAVANJA	3
2.1. Ciljevi financijskog izvještavanja	3
2.2. Kvalitativne karakteristike financijskih informacija	7
2.2.1. Osnovne kvalitativne karakteristike	7
2.2.2. Pojačavajuće kvalitativne karakteristike	9
2.3. Korisnici financijskih izvještaja	10
2.3.1. Interni korisnici	12
2.3.2. Eksterni korisnici	13
2.4. Rizici vezani uz financijsko izvještavanje	15
2.4.1. Obilježja manipulacija financijskim izvještajima	16
2.4.2. Obilježja prijevare u financijskim izvještajima	20
3. ULOGA I VAŽNOST INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA U FINACIJSKOM IZVJEŠTAVANJU	22
3.1. Obilježja i vrste internih kontrola	22
3.1.1. Pojam, ciljevi i značajke interne kontrole	22
3.1.2. Vrste internih kontrola	25
3.1.3. Vrste internih kontrola prema razini i području djelovanja	26
3.2. Prikaz modela integriranih komponenti sustava internih kontrola	28
3.2.1. COSO Interna kontrola – Integrirani okvir	28
3.3. Značajke internih računovodstvenih kontrola	32
3.3.1. Pojam internih računovodstvenih kontrola	33
3.3.2. Interne računovodstvene kontrole u fazama računovodstvenog procesa	35
3.3.3. Provođenje internih računovodstvenih kontrola	37
3.4. Interne računovodstvene kontrole u funkciji ostvarenja pouzdanog financijskog izvještavanja	40
3.5. Ograničenja internih računovodstvenih kontrola	44
3.6. Važnost provođenja nadzora nad internim računovodstvenim kontrolama	48
4. PROVOĐENJE INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA NA PRIMJERU PODUZEĆA IZ DJELATNOSTI POSREDOVANJA U TRGOVINI	51
4.1. Opće informacije o poduzeću	51

4.2. Zahtjevi vezani za financijsko izvještavanje poduzeća	52
4.3. Provođenje internih računovodstvenih kontrola u okviru mjesečnog financijskog izvještavanja.....	53
4.3.1. Provođenje internih računovodstvenih kontrola u redovnim poslovima	54
4.3.2. Povezanost Microsoft Dynamics NAV i Oracle Hyperion Financial Management programa....	65
4.3.3. Provođenje internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem	65
4.4. Preporuke za poboljšanje internih računovodstvenih kontrola u poduzeću	70
5. ZAKLJUČAK.....	72
Literatura	74
Popis slika.....	85
Popis tablica	86
Prilozi.....	87
Životopis	92

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet istraživanja ovog rada značaj je internih računovodstvenih kontrola za pouzdano financijsko izvještavanje na primjeru poduzeća iz djelatnosti posredovanja u trgovini. Globalizacija gotovo svih tržišta u današnjem vremenu uzrokovala je veliko tržišno nadmetanje i težnju poduzeća za ostvarivanjem boljeg financijskog položaja i rezultata poslovanja u odnosu na konkurente. Međutim, financijski izvještaji prije svega trebaju realno i objektivno prikazati podatke o financijskom položaju i rezultatu poduzeća te o novčanim tokovima i eventualnim promjenama kapitala. Sukladno tome, neovisno o veličini poduzeća te obvezi provođenja eksterne revizije, jedan od glavnih ciljeva svakog poduzeća mora biti upravo pouzdano financijsko izvještavanje. U funkciji ostvarenja tog cilja, menadžment svakog poduzeća dužan je oblikovati i implementirati sustav internog nadzora te posebnu pozornost obratiti na interne kontrole koje štite imovinu poduzeća te pomažu poduzeću u ostvarenju ciljeva, među kojima je svakako i pouzdano financijsko izvještavanje. Konkretno, interne računovodstvene kontrole su kontrole koje najviše pridonose ostvarenju navedenog cilja, a pružaju razumnu razinu uvjerenja u realnost i objektivnost financijskih izvještaja. Ciljevi rada su istražiti što financijske izvještaje čini kvalitetnim, odnosno, utvrditi kvalitativne karakteristike financijskih informacija, analizirati ciljeve financijskog izvještavanja te analizirati značaj internih računovodstvenih kontrola i prikazati njihovu važnost za knjigovodstvenu evidenciju poslovnih događaja, ali i za ostvarivanje pouzdanih mjesečnih, a posljedično i godišnjih financijskih izvještaja.

S obzirom na to da je oblikovanje internih kontrola zahtjevno i različito ovisno o poduzeću i djelatnosti koju ono obavlja, stručni doprinos rada je u približavanju sustava internih računovodstvenih kontrola na primjeru poduzeća iz djelatnosti posredovanja u trgovini, čiji su vlasnici obveznici provođenja Sarbanes-Oxley zakona te u preporukama za poboljšanje internih računovodstvenih kontrola i internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem odabranog poduzeća.

1.2. Izvori podataka i metode istraživanja

U izradi teorijskog dijela diplomskog rada korištena je stručna i znanstvena literatura relevantna za područje financijskog izvještavanja i internih kontrola. Literatura uključuje knjige, stručne i znanstvene članke objavljene u časopisima, doktorsku disertaciju, publikacije organizacija koje su relevantni autoriteti u području računovodstva i revizije, internetske stranice velikih poduzeća te važeće Zakone iz područja računovodstva i revizije.

Izradu praktičnog dijela rada omogućilo je iskustvo rada autora u računovodstvu promatranog poduzeća. U ovom dijelu rada korišteni su i kontrolni obrasci za provođenje internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem te baze podataka Državnog zavoda za statistiku i Hrvatske gospodarske komore.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Diplomski rad podijeljen je na pet dijelova. U uvodu su navedeni predmet i cilj rada, izvori podataka i metode istraživanja te struktura rada. Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju objašnjeni su ciljevi financijskog izvještavanja i kvalitativne karakteristike financijskih informacija. Također, navedeni su i korisnici financijskih izvještaja te rizici financijskog izvještavanja. U okviru trećeg poglavlja navedene su obilježja i vrste te rizici internih kontrola, prikazan je integrirani okvir za oblikovanje sustava internih kontrola, pobliže su objašnjene interne računovodstvene kontrole te njihova uloga u ostvarenju pouzdanog financijskog izvještavanja. Uz to, prikazana su ograničenja internih računovodstvenih kontrola, kao i potreba za nadzorom nad istima. U četvrtom poglavlju analizirano je provođenje internih računovodstvenih kontrola u svakodnevnim poslovima te u internom financijskom izvještavanju poduzeća iz djelatnosti posredovanja u trgovini, kao i preporuke za poboljšanje sustava kontrola. U zaključku se nalazi sinteza teorijskog i praktičnog dijela rada.

2. ZNAČAJKE FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA I ODREDNICE KVALITETE FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

2.1. Ciljevi financijskog izvještavanja

Jedna od temeljnih funkcija svakog poduzeća je računovodstvo. Svaku knjigovodstvenu promjenu koja je rezultat aktivnosti različitih funkcija poduzeća, funkcija računovodstva mora ispravno obraditi i dokumentirati. Računovodstveni sustav prikuplja i obrađuje podatke koji će biti predloženi u financijskim izvještajima. Primjerice, obradom izlaznih računa (ispravan unos i ispravno knjiženje) koje poduzeće izdaje kupcima nastaje informacija koja u financijskim izvještajima prikazuje kolika je vrijednost potraživanja koju poduzeće ima prema svojim kupcima, a koja se pak prikazuje u bilanci poduzeća. Dakle, financijske informacije nalaze se u financijskim izvještajima poduzeća, a rezultat su obrade knjigovodstvenih promjena.

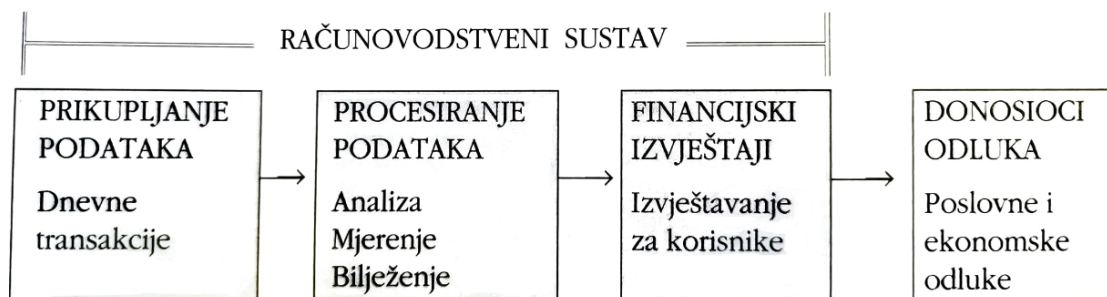
Zakon o računovodstvu (NN 78/15) poduzeća u Republici Hrvatskoj dijeli na mikro, mala, srednja i velika, ovisno o tome prelaze li određene pragove koji se odnose na ukupnu imovinu, prihode te prosječan broj zaposlenih tijekom poslovne godine. Primjerice, „mali poduzetnici su oni koji nisu mikro poduzetnici i ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta: ukupna aktiva 30 milijuna kuna, prihod 60 milijuna kuna i prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 50 radnika“ (Zakon o računovodstvu, NN 78/15, članak 5, st. 3). Klasifikacija poduzeća prema navedenim kriterijima iznimno je bitna u pogledu obveze sastavljanja financijskih izvještaja. Prema Zakonu o računovodstvu (78/15, članak 19, st. 3 i 4.), „mali i mikro poduzetnici dužni su sastavljati bilancu, račun dobiti i gubitka i bilješke uz financijske izvještaje“, dok su srednji i veliki poduzetnici uz bilancu, račun dobiti i gubitka te bilješke dužni sastavljati izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti, izvještaj o novčanim tokovima te izvještaj o promjenama kapitala.

Međunarodni računovodstveni standard 1 – Prezentiranje financijskih izvještaja (MRS 1) (2007, str. A982 - A983, t. 10) navodi financijske izvještaje koji čine cjelovit skup financijskih izvještaja:

- „izvještaj o financijskom položaju na kraju razdoblja,
- izvještaj o dobiti i gubitku i ostaloj sveobuhvatnoj dobiti za razdoblje (Ostala sveobuhvatna dobit stavke su prihoda i rashoda koje se ne priznaju u računu dobiti i gubitka u skladu sa Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja (MSFI). MRS 1 dopušta poduzeću prezentiranje kombiniranog izvještaja o dobiti i gubitku i ostaloj sveobuhvatnoj dobiti ili dva odvojena izvještaja),
- izvještaje o promjenama kapitala za razdoblje;
- izvještaj o novčanim tokovima za razdoblje;
- bilješke, koje sadrže sažetak značajnih računovodstvenih politika i druge važne informacije te
- izvještaj o financijskom položaju na početku prethodnog usporednog razdoblja kada poduzeće primjenjuje računovodstvenu politiku retroaktivno ili retroaktivno ispravlja stavke u svojim financijskim izvještajima, ili kada reklasificira stavke u svojim financijskim izvještajima“.

Također, prema MRS 1 (2007), poduzeće mora jasno i nedvosmisleno u bilješkama navesti izjavu o usklađenosti financijskih izvještaja s MSFI, a financijski izvještaji moraju realno prezentirati financijski položaj, financijski rezultat i novčane tokove poduzeća tako što vjerno prikazuju učinke svih transakcija te ostalih događaja i uvjeta u skladu s definicijama i kriterijima za priznavanje imovine i obveza te prihoda i rashoda.

Tintor (2020, str. 100) navodi da „financijski izvještaji poduzetnika pružaju informacije o financijskom stanju, uspješnosti poslovanja i promjenama u financijskom položaju poduzetnika, što je menadžerima i drugim zainteresiranim korisno za donošenje njihovih ekonomskih odluka“. Stoga, financijske izvještaje smatra se konačnim proizvodom računovodstvenog sustava. Kao i svaki proizvod, ovaj proizvod također ima zadaću zadovoljiti potrebe svojih korisnika (donositelje odluka), što se postiže ispunjavanjem određenih ciljeva. Slika 1. prikazuje tijek informacija u računovodstvenom procesu, odnosno nastanak financijskih izvještaja koje korisnici koriste u procesu donošenja odluka.

Slika 1: Tijek informacija u računovodstvenom procesu

Izvor: Gulin i sur, 2012, str. 321.

Prema tumačenju Odbora za standarde financijskog računovodstva (FASB - *Financial Accounting Standards Board*), tri su temeljna cilja financijskog izvještavanja:

1. „Financijski izvještaji trebaju pružiti informacije korisne sadašnjim i potencijalnim ulagačima i vjerovnicima te drugim korisnicima u donošenju racionalnih odluka o ulaganju i kreditiranju.
2. Financijski izvještaji trebaju pružiti informacije koje će pomoći sadašnjim i potencijalnim ulagačima, vjerovnicima te drugim korisnicima u procjenjivanju iznosa, vremena i neizvjesnosti budućih neto novčanih priljeva u poduzeće.
3. Financijski izvještaji trebaju pružiti informacije o ekonomskim resursima poduzeća (imovina), potraživanjima prema tim resursima (obveze), učincima transakcija te o događajima i okolnostima koje mijenjaju resurse i potraživanja tih resursa“ (FASB, 2021, str. 32-33).

Gulin, Perčević, Tušek i Žager (2012) zaključuju kako je prvi cilj usmjeren na investitore i kreditore, drugi na novčane tokove, dok treći govori o resursima poduzeća. Nadalje, Gulin i sur. (2012) ističu kako je ostvarenje ciljeva financijskog izvještavanja vezano upravo uz određene financijske izvještaje: osiguranje informacija o ekonomskim resursima ostvaruje se putem bilance, računom dobiti i gubitka osiguravaju se informacije o financijskom rezultatu, dok izvještaj o novčanim tokovima osigurava informacije o izvoru i upotrebi novca i novčanih ekvivalenata. No, za razumijevanje i interpretaciju financijskih informacija potrebni su i ostali financijski izvještaji poput izvještaja o promjeni kapitala te bilješke uz financijske izvještaje (Gulin i sur, 2012).

Međunarodni računovodstveni standard 1 (2007, str. A982, t. 9) daje definiciju toga što je cilj financijskog izvještavanja: „Cilj je financijskih izvještaja pružiti informacije o financijskom položaju, financijskom rezultatu i novčanom toku poduzeća, koje su korisne širokom krugu korisnika u donošenju ekonomske odluke“.

Također, MRS 1 (2007, str. A982, t. 9) navodi sljedeće zahtjeve koje financijski izvještaji moraju ispuniti. „Financijski izvještaji također moraju pokazati rezultate upravljanja od strane menadžmenta resursima koji su mu povjereni, a kako bi ostvarili navedene ciljeve, financijski izvještaji poduzeća pružaju informacije o:

- imovini, obvezama i kapitalu,
- prihodima i rashodima uključujući dobitke i gubitke,
- doprinosima i raspodjeli dobiti vlasnicima sukladno udjelima i novčanim tokovima“.

Iako su ovdje ciljevi financijskog izvještavanja zapisani u nešto drugačijem obliku, može se zaključiti da se ostvaruju na isti način kao u prethodno navedenom tumačenju ciljeva. Informacije o financijskom položaju nalaze se u bilanci, informacije o financijskom rezultatu poslovanja u računu dobiti i gubitka, a informacije o kretanju novca i novčanih ekvivalenata u izvještaju o novčanom toku. Važne informacije o upravljanju resursima od strane menadžmenta nalaze se u bilješkama, u kojima se također nalaze dodatne informacije poput primijenjenih računovodstvenih politika te pojašnjenja pojedinih pozicija financijskih izvještaja. Izvještaj o promjeni kapitala prikazuje strukturu kapitala te promjene kapitala tijekom obračunskog razdoblja. Budući da nijedan od prethodno navedenih financijskih izvještaja ne može samostalno ispuniti ciljeve financijskog izvještavanja, financijske izvještaje nužno je promatrati kao cjelinu čije se sastavnice nadopunjuju i međusobno su povezane. Isključivo takvim promatranjem financijskih izvještaja interni i eksterni korisnici u mogućnosti su potpuno se upoznati s poslovanjem poduzeća i ocijeniti ispunjavaju li financijski izvještaji svoje ciljeve.

Prema Granadosu, Antonieti, Rendon, i Enriqueti (2010), financijske informacije relevantne su i pouzdane za korisnike kada se pripremaju u uvjetima izvjesnosti koje osigurava uprava poduzeća utvrđivanjem računovodstvenih politika, politika i procedura internih kontrola te nadzora nad provođenjem internih kontrola. Također, Granados i sur. (2010) smatraju da provođenje internih kontrola pri obradi podataka treba rezultirati relevantnim, istinitim i usporedivim financijskim informacijama koje korisnicima omogućuju donošenje pravovremenih i objektivnih odluka.

2.2. Kvalitativne karakteristike financijskih informacija

Općenito, informaciju je moguće definirati kao „činjenicu s određenim značenjem, koja donosi novost, obavještava o nečemu, otklanja neizvjesnost i služi kao podloga za odlučivanje“ (Varga, 2014, str. 3). Kvalitetu financijskih izvještaja određuje kvaliteta njegovih sastavnica, odnosno prikazanih financijskih informacija. Sukladno navedenoj definiciji informacije te u kontekstu financijskog izvještavanja, Gulin, Perčević, Tušek, i Žager (2012, str. 326) navode kako je „informacija kvalitetna ako je korisna u procesu poslovnog odlučivanja“.

U ovom potpoglavlju bit će predstavljena klasifikacija kvalitativnih karakteristika financijskih informacija prema Konceptualnom okviru za financijsko izvještavanje Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja. Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje (2018, str. A25, t. 2.3) navodi da se „kvalitativne karakteristike korisnih financijskih informacija odnose na financijske informacije navedene u financijskim izvještajima, ali i na financijske informacije koje su korisniku dostavljene na druge načine“. Karakteristike je moguće promatrati na dvije razine: osnovne karakteristike (eng. *fundamental qualitative characteristics*) te karakteristike koje pojačavaju kvalitetu financijskih informacija (eng. *enhancing qualitative characteristics*). U nastavku rada slijedi analiza osnovnih kvalitativnih karakteristika financijskih informacija - relevantnost i vjerni prikaz (eng. *relevance and faithful representation*) te pojačavajućih kvalitativnih karakteristika financijskih informacija - usporedivost, razumljivost, pravovremenost i potvrdivost (eng. *comparability, understandability, timeliness and verifiability*).

2.2.1. Osnovne kvalitativne karakteristike

Prema Konceptualnom okviru za financijsko izvještavanje (2018, str. A25, t.2.4), „korisne financijske informacije moraju biti relevantne i vjerno prikazivati ono što uistinu prikazuju“. Financijske informacije relevantne su ako imaju vrijednost predviđanja, potvrđivanja ili oboje te tada čine razliku u odlukama koje donose korisnici financijskih izvještaja, a važno je napomenuti da sama financijska informacija ne mora biti predviđanje ili prognoza kako bi imala vrijednost predviđanja, već da korištenjem tih informacija korisnici mogu izradivati vlastita predviđanja (Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje, 2018).

Strojek (2013, str. 115.) navodi interpretacije vrijednosti predviđanja i vrijednosti potvrđivanja financijskih informacija:

- „Financijske informacije imaju vrijednost predviđanja ako korisnici financijskih izvještaja te informacije mogu koristiti u predviđanju budućih rezultata, ali i drugih vrijednosti vezanih uz buduća razdoblja.
- Vrijednost potvrđivanja financijska informacija ima ako može potvrditi prethodne procjene napravljene u prethodnim razdobljima, a koje se odnose na sadašnja ili buduća razdoblja.“

Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje (2018, str. A26, t. 2.10) pruža zanimljiv pogled na korelaciju i utjecaj korelacije navedenih dvaju karakteristika financijskih informacija na korisnike financijskih izvještaja: „bitno je primijetiti da su predviđajuća i potvrđujuća vrijednost financijske informacije obično međusobno povezane. Primjerice, podaci o prihodima tekuće godine mogu biti korišteni u predviđanju prihoda nekog budućeg razdoblja, no također mogu biti korišteni u usporedbi s predviđenim prihodima za tekuću godinu koja su napravljena u ranijim razdobljima. Korisnicima financijskih izvještaja ovakve usporedbe omogućuju ispravljanje i poboljšanje procesa korištenih u izradi prethodnih predviđanja.“

Vjerno prikazivanje druga je osnovna kvalitativna karakteristika financijskih informacija, što znači da sve informacije navedene u financijskom izvještaju moraju biti vjerno prikazane.

Kako bi se postiglo vjerno prikazivanje „sve informacije i ekonomske pojave navedene u godišnjim financijskim izvještajima moraju biti potpune, neutralne te bez pristranosti i pogrešaka“ (A. Al-dmour, H. Al-dmour, Abbod, 2017, str. 7). Prema Enyi, Adegbi, Salawu, i Odesanya (2019, str. 6), „financijske informacije smatraju se potpunima ukoliko sadrže sve podatke koji proizlaze iz transakcija i ostalih aktivnosti poduzeća“. Potpunost financijskih informacija ostvaruje se ako opisuju i objašnjavaju sve podatke o transakcijama i drugim događajima, dok se neutralnost financijske informacije postiže obradom bez pristranosti i bilo kakvog oblika manipulacije (Enyi i sur., 2019).

Primjena načela opreznosti, koje ne dopušta podcjenjivanje imovine ili prihoda i precjenjivanje obveza ili troškova, značajno pridonosi u postizanju objektivnosti financijske informacije, a istinitost financijske informacije ne znači apsolutnu istinitost, već da je proces korišten u izradi informacije korišten bez grešaka te da ne postoje pogreške i propusti u opisu informacije (Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje, 2018).

2.2.2. Pojačavajuće kvalitativne karakteristike

Pojačavajuće kvalitativne karakteristike financijskih informacija, kao što ime sugerira, one su karakteristike koje dodatno osnažuju osnovne kvalitativne karakteristike financijskih informacija. Enyi i sur. (2019) u svom radu opisuju karakteristike navedene u Konceptualnom okviru za financijsko izvještavanje (2018, str. A22) koje pojačavaju korisnost relevantnih i vjerno prikazanih financijskih informacija, a time i financijskih izvještaja:

- usporedivost,
- razumljivost,
- pravovremenost i
- potvrdivost.

Također, „pojačavajuće kvalitativne karakteristike korisnih financijskih informacija mogu pomoći pri izboru između dva načina prikazivanja određene ekonomske pojave ako oba načina pružaju jednako relevantne i pouzdane financijske informacije“ (Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje, 2018, str A28, t. 2.23). Budući da korisnici financijskih izvještaja gotovo uvijek biraju između nekoliko različitih mogućnosti, financijske informacije poduzeća korisnije su ako se mogu usporediti sa sličnim informacijama iz prethodnog razdoblja ili sa sličnim informacijama nekog drugog poduzeća kojeg korisnik financijskih izvještaja razmatra. (Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje, 2018). Stoga, Enyi i sur. (2019) definiraju usporedivost financijskih informacija kao kvalitativnu karakteristiku financijskih informacija koja korisnicima omogućuje usporedbu financijskih izvještaja pojedinog poduzeća kroz vrijeme te financijskih izvještaja različitih poduzeća kroz vrijeme kako bi mogli identificirati trendove financijskih rezultata i financijskih položaja poduzeća.

Sljedeća pojačavajuća kvalitativna karakteristika financijskih informacija je razumljivost. Strojek (2013) navodi da složenost ekonomske pojave uvjetuje jednaku razinu složenosti informacije te da ne smije doći do iskrivljenja i prilagodbe informacija kako bi korisnicima financijskih izvještaja bile razumljivije, već da predstavljanje informacija na jasan, nedvosmislen i sažet način financijski izvještaj čini dovoljno razumljivim. Bez obzira na to što korisnici financijskih izvještaja uglavnom razumiju poslovne i ekonomske pojmove i aktivnosti, nerazumljive informacije značajno otežavaju shvaćanje financijskih izvještaja te tako izravno utječu na predodžbu koju si stvara korisnik.

Zatim, kvalitetu korisnih financijskih informacija pojačava i pravovremenost. Prema Strojek (2013, str. 116) „pravovremenost znači da će korisnici financijskih izvještaja imati određeni skup informacija na raspolaganju pravovremeno u odnosu na trenutak donošenja odluke“. Informacija je korisnija i relevantnija za donošenje odluka kada je nova, a kada su informacije stare, postaju manje korisne u procesu donošenja odluka (Enyi i sur., 2019). Kako korisnik ne bi donio trenutnu ili poslovnu odluku za budućnost na temelju informacije koja ima povijesno značenje, važno je da informacije izražavaju trenutno stanje.

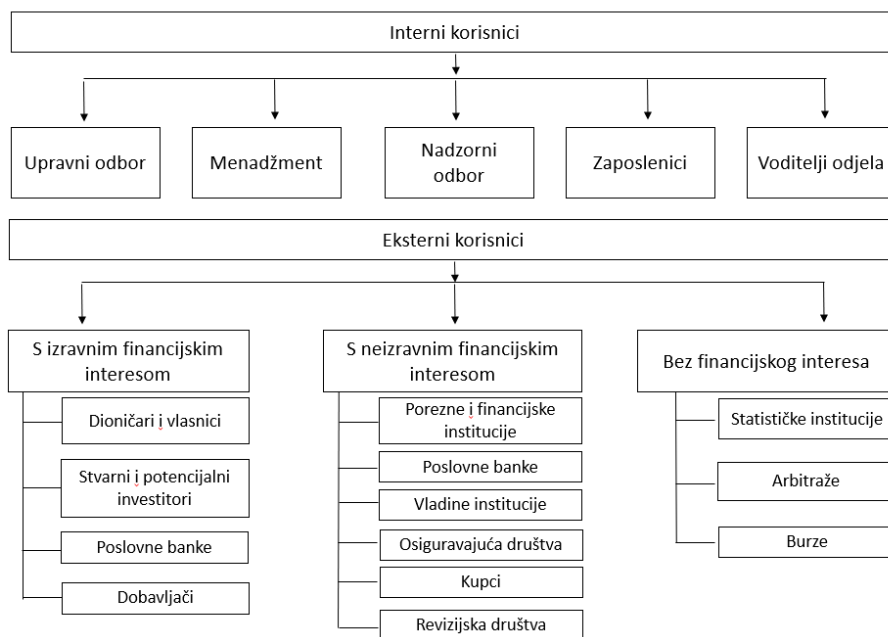
Posebno važna karakteristika financijskih informacija je potvrdivost, uzimajući u obzir da se informaciju koju nije moguće potvrditi ne može smatrati potpuno pouzdanom, a potvrđivanje informacije može biti izravnog (npr. osobno prebrojavanje strojeva u proizvodnom pogonu) ili neizravnog (npr. provjera knjigovodstvene vrijednosti zaliha metodom prvi ulaz-prvi izlaz) karaktera (Strojek, 2013). Prema Konceptualnom okviru za financijsko izvještavanje (2018), potvrdivost informacije znači da različiti i neovisni promatrači mogu postići dogovor o tome predstavlja li određena informacija vjerni prikaz ekonomske pojave koju treba predstavljati, a ako promatrači ne mogu postići dogovor, financijske informacije ne mogu se u potpunosti potvrditi te se kao takve smatraju manje kvalitetnim.

2.3. Korisnici financijskih izvještaja

Suvremeno računovodstvo i njegov konačni proizvod (financijski izvještaji) orijentirani su prema korisnicima, odnosno prema zadovoljavanju njihovih specifičnih potreba. „Drugачije rečeno, računovodstvo mora osigurati korisnicima različite informacije koje su im potrebne za različite namjene i u tom se kontekstu može reći da je računovodstvo poslovni jezik“ (Gulin i sur. 2012, str. 323).

Temeljne skupine korisnika financijskih izvještaja su interni (unutarnji) i eksterni (vanjski) korisnici, a osnovne razlike iz kojih proizlazi navedena podjela su različite potrebe za informacijama, način upotrebe te mjesto i vrijeme upotrebe informacija (Hladika, 2014).

Broj korisnika financijskih izvještaja podložan je promjenama, mijenja se ovisno o određenim gospodarskim uvjetima (npr. veličina poduzeća), a korisnici pojedinih skupina uglavnom imaju iste potrebe te je njihov interes za specifičnim informacijama u financijskim izvještajima prilično konstantan (Osadchy i sur., 2018). Slika 2. grafički prikazuje podjelu korisnika financijskih izvještaja koja jasno sugerira kako je skupina eksternih korisnika financijskih izvještaja puno brojnija od skupine internih korisnika financijskih izvještaja te da je eksterne korisnike moguće podijeliti na korisnike s izravnim i neizravnim financijskim interesom te na korisnike bez ikakvog financijskog interesa. U nastavku će biti opisani pojedini interni i eksterni korisnici te njihove potrebe za informacijama.

Slika 2: Interni i eksterni korisnici financijskih izvještaja poduzeća

Izvor: Izrada autora prema: Osadchy i sur., 2018, str. 343.

2.3.1. Interni korisnici

Uobičajeno se kao najvažniji interni korisnik financijskih izvještaja navodi menadžment poduzeća (Gulin i sur., 2012, str. 325), s obzirom da „menadžment poduzeća odgovara za sve ono što je zapisano u financijskim izvještajima i zainteresiran je za sve kategorije informacija iz financijskih izvještaja“. Osadchy i sur. (2018, str. 343) u svom istraživanju navode pri kojim sve poslovima menadžeri poduzeća koriste financijske izvještaje poduzeća: „Menadžeri relevantnih razina prema financijskim izvještajima procjenjuju potrebu za financijskim sredstvima, ispravnost investicijskih odluka i učinkovitost strukture kapitala, određuju glavne stavke dividendne politike, pripremaju obrasce za izvještavanje o prognozama poslovanja, izrađuju preliminarne izračune financijske uspješnosti nadolazećih izvještajnih razdoblja te procjenjuju mogućnost spajanja s drugim poduzećem ili njegovog preuzimanja, kao i strukturnu reorganizaciju poduzeća.“

Međutim, različite razine menadžmenta usredotočene su na različite informacije. Primjerice, najviša razina menadžmenta odgovorna je za sigurnost i uspješnost poslovanja te je stoga zanimaju financijski pokazatelji (odnos dvaju veličina u financijskim izvještajima) poput likvidnosti, zaduženosti ili profitabilnosti koji se često mogu naći u bilješkama financijskih izvještaja. Analizom tih pokazatelja, menadžment najviše razine dobije prijeko potrebne informacije za donošenje strateških odluka te povratnu informaciju o rezultatima poslovanja koje može usporediti s planiranim ili prethodnim rezultatima. Menadžmentu srednje razine potrebne su informacije za donošenje taktičkih odluka poput promjena u proizvodnom procesu zbog povećanja aktivnosti poduzeća, dok menadžment najniže razine implementira i provodi navedene promjene sukladno financijskim mogućnostima (obrazovanje zaposlenika, kupnja nove opreme i sl.). Ukoliko postoje, nadzorni i upravni odbori financijske izvještaje koriste kako bi ocijenili posluje li poduzeće u željenom smjeru, prema postavljenim ciljevima i planovima te rad i sposobnost menadžera.

Korisnici financijskih izvještaja mogu biti i zaposlenici poduzeća, koji su prvenstveno zainteresirani za informacije o plaćama i naknadama te o sigurnosti zaposlenja (Gulin i sur., 2012). Također, zaposlenici mogu biti zainteresirani i za informacije o profitabilnosti i stabilnosti poduzeća. Temeljem navedenih informacija, zaposlenici donose odluke od traženja veće plaće, eventualne potražnje novog zaposlenja do kupnje dionica poduzeća u kojemu rade.

Ukoliko ne postoje prepreke da zaposlenik kupi dionice poduzeća u kojem radi, tada i on postaje vlasnikom te se u tome slučaju javlja dualnost osobe korisnika: korisnik je i interni i eksterni. Osim toga, nije rijetkost da menadžeri posjeduju dionice poduzeća u kojem su zaposleni. Stoga, može se zaključiti da podjela na interne i eksterne korisnike nije isključiva, već da je dualnost osobe korisnika prilično uobičajena pojava.

2.3.2. Eksterni korisnici

Kada je korisnik financijskih izvještaja uistinu samo eksterni korisnik, financijski izvještaji jedini su izvor službenih financijskih informacija o poduzeću, dok interni korisnici poput menadžera raspolažu brojnim drugim, internim, za javnost nedostupnim podacima. Budući da se nalaze u okruženju poduzeća, eksterni korisnici zasigurno imaju drugačije informacijske zahtjeve od internih korisnika. Kategorija eksternih korisnika brojnija je od kategorije internih korisnika financijskih izvještaja. Između ostalih, eksterni korisnici financijskih izvještaja su vlasnici, investitori i kreditori, poslovni partneri, Vlada i njezine agencije i tijela, revizori te cjelokupno društvo, odnosno javnost.

Osnivači, postojeći i potencijalni vlasnici i investitori poduzeća financijske izvještaje koriste kako bi utvrdili povećanje ili smanjenje udjela vlastitih sredstava i procijenili učinkovitost menadžmenta u korištenja resursa poduzeća (Osadchy i sur., 2018). Stoga, prema Gulinu i sur. (2012), navedena grupa eksternih korisnika financijskih izvještaja zainteresirana je ponajprije za informacije koje govore o rentabilnosti ulaganja (stopi povrata ulaganja) i bonitetu poduzeća. Naravno, svako ulaganje nosi određene rizike. S obzirom da financijski izvještaji ne donose izravnu procjenu rizika ulaganja, investitorima su potrebne financijske informacije koje će im pomoći u mjerenju rizika. Luca (2008, str. 51) tvrdi da „za točniju procjenu rizika poduzeća investitorima pomažu financijski pokazatelji poput profitabilnosti poduzeća, dobiti po dionici, dividendi po dionici, omjera cijene i dobiti te omjera kapitalizacije dobiti.

Dobavljači kao korisnici financijskih izvještaja prvenstveno su zainteresirani za mogućnost poduzeća da na vrijeme izvrši svoje financijske obveze, što provjeravaju analizom solventnosti poduzeća i drugih podatke koji omogućuju ocjenu usklađenosti s plaćanjem na unaprijed dogovoren datum dospjeća (Luca, 2008).

Informacije koje zanimaju kupce uglavnom su one koje se odnose na stanje zaliha i zaliha u proizvodnji kako bi procijenili rizik nabave, na cijene koje poduzeće koristi te na rok plaćanja za proizvod ili uslugu (Luca, 2008). Svakako, i kupci i dobavljači pomno prate financijski položaj i rezultat poduzeća kako bi utvrdili vjerojatnost nastavka poslovne suradnje. Financijski pokazatelji poput ekonomičnosti ukupnog poslovanja poslovnim partnerima pomažu u procjeni navedene vjerojatnosti.

Nadalje, država je vlasnik brojnih izvještajnih subjekata, stoga Vladu zanimaju informacije koje zanimaju svakog vlasnika nekog poslovnog subjekta, s posebnim naglaskom na transparentnom korištenju državnih sredstava i uplaćivanju proračunskih prihoda. Osadchy i sur. (2018) navode da Vladine agencije i tijela provjeravaju ispravnost izrade financijskih izvještaja i uplate proračunskih prihoda te financijske izvještaje koriste u kreiranju kako ekonomske, tako i porezne politike države te tako usmjeravaju državno gospodarstvo.

Bankama i kreditnim institucijama financijski izvještaji služe kao sredstvo u procjeni prikladnosti odobravanja kredita, utvrđivanja uvjeta kredita, jačanja garancije povrata kredita te u procjeni vjerodostojnosti poduzeća (Osadchy i sur., 2018). Revizori financijskih izvještaja prema prirodi svog posla korisnici su financijskih izvještaja. Međutim, revizori ne ispituju sve informacije koje su prikazane u financijskim izvještajima, već odabiru reprezentativni uzorak kako bi mogli dati svoje mišljenje o tome prikazuju li financijski izvještaji realno i objektivno financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća.

Za financijske izvještaje poduzeća zanima se i javnost, pogotovo ako je riječ o javnim poduzećima ili subjektima od javnog interesa. Financijski izvještaji javnosti pomažu u praćenju aktualnosti i trendova subjekata koji na izravan ili neizravan način utječu na živote cijele zajednice.

Zanimljiv je podatak o vremenu kojeg korisnik provede u aktivnom korištenju financijskog izvještaja poduzeća koje kotira na burzi. Cole, Breesch i Branson (2009, str. 12) proveli su istraživanje čiji rezultati „pokazuju kako prosječan korisnik potroši manje od 15 minuta po financijskom izvještaju, ne gleda bilješke i zanimaju ga samo tvrtke koje se nalaze u njegovoj zemlji, što pokazuje da korisnik financijskog izvještaja nije nužno i racionalni korisnik.“ Ukoliko prosječan korisnik koristi financijske izvještaje na ovakav način, značajno povećava rizik donošenja pogrešnih, neprimjerenih poslovnih odluka. Racionalnim korištenjem financijskih izvještaja korisnik minimizira rizik koliko je u njegovoj moći, no uvijek postoje određeni rizici financijskog izvještavanja.

2.4. Rizici vezani uz financijsko izvještavanje

Prema Institutu internih revizora (eng. *Institute of Internal Auditors - IIA*) (2009, str. 7) „rizik je vjerojatnost nastanka događaja koji će utjecati na postizanje ciljeva, a koja se mjeri u pogledu učinka i vjerojatnosti“. Međunarodna organizacija za standardizaciju (eng. *International Organization for Standardization - ISO*) navodi kako je rizik učinak neizvjesnosti na ciljeve koji može biti pozitivan ili negativan ili se može pojaviti u obliku odstupanja od očekivanog, a često se opisuje događajem, promjenom okolnosti ili posljedicama (ISO, 2009). Kada je riječ o financijskom izvještavanju „rizik financijskog izvještavanja prožima čitavu organizaciju, a može biti rezultat određenog događaja ili stanja, djelovanja vanjskih ili unutarnjih čimbenika te odluka i izbora koje donose zaposlenici organizacije, dok se također može pojaviti nepoduzimanjem potrebnih aktivnosti“ (Deloitte, 2010, str. 3).

Stoga, moguće je zaključiti kako su rizici financijskog izvještavanja prisutni u svim sastavnicama organizacije, iz čega proizlazi njihova brojnost. Primjerice, nepouzdanost financijskog izvještavanja s aspekta internih korisnika može značiti donošenje pogrešnih poslovnih odluka poput neprimjerenog upravljanja resursima poduzeća te postavljanja nerealnih i neostvarivih ciljeva poduzeću, odjelima i pojedincima. S aspekta eksternog korisnika, nepouzdanost financijskog izvještavanja može potaknuti investitore na akciju, koji potom donose iracionalne ekonomske odluke, koje su od samog početka praćene povećanim rizikom neostvarivanja (očekivanih) prinosa te vrlo često i povećanim rizikom ostvarivanja velikih novčanih gubitaka.

Tušek i Žager (2008, str. 197) definiraju procjenu rizika financijskog izvještavanja te elemente koji utječu na povećanje navedenog rizika: „Procjena rizika financijskog izvještavanja podrazumijeva prepoznavanje, analizu i upravljanje relevantnim unutarnjim i vanjskim rizicima u pripremi realnih i objektivnih financijskih izvještaja sukladno općeprihvaćenim računovodstvenim načelima. Rizik financijskog izvještavanja bit će veći onda kada poduzeće posluje u uvjetima čestih promjena zakonskih propisa i usvajanja novih, posebice računovodstvenih, zatim česte fluktuacije zaposlenih, implementacije novih proizvodnih i informacijskih tehnologija i sl.“

Prema Deloitte (2010, str. 3), „financijsko izvještavanje moguće je podijeliti na tri temeljne sastavnice:

1. procesi koji omogućuju dobivanje podataka i pravovremenost unosa podataka,
2. sustavi u kojima se obrađuju financijske informacije te koji financijske informacije oblikuju u smislenu cjelinu,
3. zaposlenici odgovorni za vađenje, prikupljanje, sastavljanje i analiziranje podataka,

a karakteristike svake od navedenih sastavnica mogu biti izvor potencijalnih slabosti koje povećavaju rizik financijskog izvještavanja“.

Nastavak poglavlja donosi pregled rizika financijskog izvještavanja koji proizlaze iz treće temeljne sastavnice prethodno navedene podjele, odnosno, (ne)zakonitih radnji zaposlenika poduzeća u obliku namjernog utjecaja na financijske izvještaje. Cilj namjernog utjecaja na financijske izvještaje je prikazati financijski položaj i rezultat poduzeća boljima ili lošijima nego što uistinu jesu, sukladno interesima poduzeća. Prema prethodno navedenoj podjeli financijskog izvještavanja na tri temeljne sastavnice, a u kontekstu rizika koji proizlaze iz prve dvije sastavnice financijskog izvještavanja, u sljedećem poglavlju će nakon ograničenja internih računovodstvenih kontrola biti predstavljeni rizici implementacije i provođenja internih kontrola.

2.4.1. Obilježja manipulacija financijskim izvještajima

Postoje pogreške u financijskom izvještavanju koje su uzrokovane slučajno, nepažnjom ili neznanjem računovođa, menadžera i revizora. „Pogreška je značajna ako pojedinačno ili skupno može utjecati na ekonomske odluke koje korisnici donose na osnovi financijskih izvještaja, a značajnost ovisi o veličini i vrsti izostavljene ili pogrešno prikazane informacije u financijskom izvještaju“ (Međunarodni računovodstveni standard 8, 2021, str. A1061, t. 5). Međutim, kada postoji želja ili potreba za namjernim utjecajem na financijske izvještaje, tada je riječ o manipulacijama i prijevarama u financijskim izvještajima. Zbog poistovjećivanja manipulativnih radnji i ponašanja s onim prijevarnim, nerijetko dolazi do miješanja navedenih dvaju pojmova. „Iako sam termin manipulacije ima negativan prizvuk koji upućuje na ilegalne operacije to nije uvijek tako. Nisu sve manipulacije *a priori* ilegalne i negativne. Zakonodavstva pojedinih zemalja putem zakona ili standarda definiraju koje su to manipulacije ilegalne“ (Gulin, Perčević, 2013, str. 100).

Štoviše, u većini slučajeva računovodstvene manipulacije podrazumijevaju aktivnosti koje su unutar zakonskih okvira. Računovodstvena načela i standardi ponekad su nejasno definirani, manjkavi te otvaraju mogućnosti drugačijih tumačenja, što računovođama i menadžmentu otvara razne "kreativne" mogućnosti, korištenjem kojih nedvojbeno raste rizik financijskog izvještavanja. Stoga, kreativno računovodstvo u praksi je postalo sinonim za računovodstvene manipulacije financijskim izvještajima. Kreativno računovodstvo moguće je definirati kao domišljatu uporabu računovodstvenih brojeva te uporabu ili zlouporabu računovodstvenih tehnika i načela da bi se prikazali financijski rezultati koji namjerno odstupaju od istinitog i fer prikaza (Belak, 2008). Iz navedene definicije proizlazi kako menadžment poduzeća određenim radnjama koje su ipak unutar okvira pojedinih načela i standarda, a koje proizlaze iz manjkavosti načela i standarda, financijske izvještaje može u određenoj mjeri prilagođavati te ih prikazati boljima ili lošijima nego što uistinu jesu, sukladno interesima poduzeća, što zasigurno predstavlja rizik financijskog izvještavanja. Postoje razni načini kojima računovođe po napatku menadžmenta mogu prilagođavati financijske izvještaje.

Od svih računovodstvenih metoda manipulacija kojima se utječe na financijske izvještaje, Belak (2011, str. 148-149) identificira sedam metoda manipulacija koje se najčešće koriste te ih naziva „računovodstvenim smicalicama“:

- „prerano priznavanje prihoda ili priznavanje prihoda upitne kvalitete,
- priznavanje fiktivnih prihoda,
- napuhivanje zarade izvanrednim dobitima,
- prebacivanje tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje,
- pogrešna knjiženja ili nepravilno reduciranje obveza,
- prebacivanje tekućeg prihoda u kasnije razdoblje i
- prebacivanje budućih rashoda u tekuće razdoblje.“

Slijedi opis kako samo jedna od mogućih „računovodstvena smicalica“ može značajno utjecati na financijske izvještaje te samim time za korisnike financijskih izvještaja povećati rizike tijekom, ali i nakon donošenja ekonomske odluke.

Menadžment zahvaljujući mogućnostima koje mu pružaju računovodstveni standardi može manipulirati obračunom amortizacije kada financijski rezultat želi pokazati uspješnijim ili lošijim (Negovanović, 2010). Dakle, promjenom vijeka trajanja i stope amortizacije osnovnog sredstva (manipulacija prebacivanja tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje) menadžment može znatno utjecati na financijske izvještaje. Ukoliko poduzeće želi prikazati što bolji financijski rezultat, menadžment poduzeća procijeni duži vijek trajanja određenog osnovnog sredstva ili grupe osnovnih sredstava. Suprotno tome, ako je cilj prikazati što lošiji financijski rezultata, menadžment poduzeća procijeni kraći vijek trajanja određenog osnovnog sredstva ili grupe osnovnih sredstava

Ovakav zakonski utjecaj na dobit može bitno utjecati na uspjeh odabrane ekonomske odluke, što znači da se korisnici financijskih izvještaja suočavaju s rizikom, budući da financijski rezultat nije realan i objektivan. „Manipulirane financijske informacije i izvještaji šalju lažne signale korisnicima financijskih informacija i rezultata, što za posljedicu ima donošenje iracionalnih ekonomskih odluka, posebno u pogledu investicija“ (Tak, 2011, str. 930). Između ostalih, primjer rizika manipulacija financijskim izvještajima mogu biti rizici koji proizlaze iz ostvarenja poslovne suradnje (rizik naplate potraživanja, rizik nabave zaliha, rizik nepoštivanja ugovora) do koje je došlo zahvaljujući navedenoj manipulaciji, koja je stvorila lažnu sliku boniteta te financijskog položaja i rezultata poduzeća.

Bešker (2009, str. 15) među financijskim rizicima navodi:

- „rizik stanja sredstava, financija i prihoda,
- rizik kamate i valute,
- rizik boniteta i potraživanja,
- rizik udjela i nekretnina te
- rizik investiranja i financiranja“.

Upravo svi ovi rizici, zajedno sa pojedinim tržišnim rizicima i rizicima nepoštivanja ugovornih odnosa, značajno se povećavaju manipulacijama financijskih izvještaja, budući da iste onemogućuju korisnika u donošenju racionalne ekonomske odluke. Stoga, prilično je jasno kako brojne moguće računovodstvene manipulacije financijskim izvještajima sa sobom nose i veliki rizik za korisnike financijskih izvještaja.

Gotovo uvijek, zajednički nazivnik svih manipulacija financijskim izvještajima brza je i laka zarada koja se stječe prikazivanjem financijskih izvještaja takvima da korisnike ohrabre i potaknu na akciju. Prema Gulinu i Perčeviću (2013, str. 101), svi razlozi manipulacija financijskim izvještajima mogu se klasificirati u četiri osnovne skupine:

1. „razlozi povezani s tržištem kapitala,
2. razlozi povezani s regulatornim opterećenjima,
3. razlozi povezani s povećanjem bogatstva interesnih skupina i
4. razlozi povezani s poštivanjem određenih ugovora“.

Obično se u literaturi (Gabrić i Miljko, 2018, str 8) „kao osnovni motiv utjecaja na financijske izvještaje, koji rezultira računovodstvenim manipulacijama, navodi postizanje i održavanje prihvatljive cijene vlasničkih vrijednosnih papira (najčešće dionica) na tržištu kapitala“. Uz to, iskazivanjem što povoljnije financijske situacije (niska zaduženost), poduzeće se kod banaka može zadužiti po povoljnijim uvjetima i tako jeftino povećati kapital. Također, Gulin i Perčević (2013) navode da poduzeća žele smanjiti regulatorna opterećenja koliko god je moguće pa je ponekad cilj poduzeća prikazati što niži financijski rezultat kako bi platila niži porez na dobit te koriste one računovodstvene politike kojima će postići taj cilj.

Gabrić i Miljko (2018, str. 10) ističu kako „menadžeri često pristupaju različitim manipulativnim postupcima kako bi ostvarene rezultate i uspješnost poslovanja prezentirali u što boljem svjetlu, rukovodeći se pri tome vlastitim oportunističkim ciljevima ostvarenja osobnih interesa“. Takvi oportunistički ciljevi proizlaze iz menadžerskih ugovora u kojima je vrlo česta stavka poveznica između financijskog rezultata poduzeća te plaća, bonusa i ostalih naknada menadžmenta. Kako bi zaštitili svoje interese, vjerovnici dužnicima često postavljaju određene uvjete i zahtjeve. Ukoliko dođe do kršenja tih uvjeta i zahtjeva, dolazi ili do novih pregovora ili do dužnikovog plaćanja velikih kazni, što kod dužnika izaziva potrebu za manipulacijama radi prikaza pridržavanja dogovorenih uvjeta (Gulin i Perčević, 2013). Kada manipulacije izađu iz okvira zakonitosti, tada one prerastaju u prijevare u financijskim izvještajima, koje imaju ozbiljne pravne i ekonomske posljedice.

2.4.2. Obilježja prijevare u financijskim izvještajima

Institut ovlaštenih računovođa Engleske i Walesa (eng. *Institute of Chartered Accountants of England and Wales* - ICAEW) (2020, str. 4) definira prijevarno financijsko izvještavanje te navodi zašto ga je teško uočiti: „Prijevarno financijsko izvještavanje namjerno je precjenjivanje i/ili podcjenjivanje informacija prikazanih u financijskim izvještajima. Identificiranje ove vrste prijevare može biti teško, budući da se računovođe u svojim postupcima često oslanjaju na procjene. Službeno određivanje prijevare domena je sudova i forenzičnog računovodstva, a granica koja razdvaja 'agresivno' računovodstvo i prijevaru često je nejasna te jasnom postane tek kada je velika materijalna šteta već počinjena.“

Udruženje ovlaštenih istražitelja prijevara (eng. *Association of Certified Fraud Examiners* - ACFE) (2020) uz korupciju i pronevjeru imovine navodi prijevare u financijskim izvještajima kao glavne oblike prijevara koje čine zaposlenici organizacije. Prijevare u financijskim izvještajima moguće je učiniti precjenjivanjem ili podcjenjivanjem imovine, obveza i kapitala te prihoda i rashoda poduzeća:

1. zluporabom vremenskih razgraničenja,
2. priznavanjem fiktivnih prihoda ili podcjenjivanjem prihoda,
3. podcjenjivanjem ili precjenjivanjem obveza i troškova,
4. neprimjerenim vrednovanjem imovine i
5. neprimjerenim i neovlaštenim otkrivanjem informacija (ACFE, 2020).

Prema Američkom institutu ovlaštenih računovođa (2021, str. 181) „čimbenike rizika prijevara u financijskim izvještajima moguće je klasificirati na poticaj ili pritisak da se učini prijevara, uočenu priliku za počinjenje prijevare te na sposobnost racionalizacije prijevare radnje“. Sukladno tome, Institut ovlaštenih računovođa Engleske i Walesa (2020, str. 4) navodi kako su motivi prijevara u financijskim izvještajima različiti, ali da ih je moguće klasificirati na stjecanje osobne koristi te na ispunjavanje postavljenih normi i ciljeva poduzeća, na primjer kako bi se izbjegla neisplata bonusa ili kako bi se povećala vrijednost dionica.

ACFE (2020) ističe kako su najbrojnije prijevare u financijskom izvještavanju prijevare koje počine menadžeri, direktori i ostali zaposlenici u poduzeću kojima je povjerena zaštita imovine i resursa poduzeća, što oni iskorištavaju kako bi sebi priskrbili značajnu materijalnu korist.

Russo (2022) definira neke od rizika prijevara u financijskim izvještajima:

- rizik potrošnje vremena i resursa za ispravljanje posljedica
- rizik novčanih kazni i drugih pravnih posljedica
- rizik donošenja loših ekonomskih odluka svih korisnika financijskih izvještaja
- rizik novčanog toka i posljedično rizik bankrota
- rizik gubitka kredibiliteta i ugleda

Također, bitno je navesti kako se rizik prijevara u financijskom izvještavanju odražava na sve korisnike financijskih izvještaja, a posebno na određene skupine eksternih korisnika. Primjerice, otkrivanjem prijevara u financijskim izvještajima dolazi do velikih gubitaka u cijeloj organizaciji koji se većinom prelijevaju na vlasnike, dioničare i investitore. Nadalje, prijevare u financijskim izvještajima mogu dovesti do ozbiljnih promjena i pomaka na burzi vrijednosnih papira, a ako se radi o subjektu od zaista velikog javnog interesa, utjecaj je moguć i na cjelokupnu javnost.

Stoga, brojni veliki računovodstveni skandali poput Enrona i Valeanta natjerali su relevantne autoritete i institucije na području računovodstva i revizije na izmjenu brojnih standarda i zakona te na donošenje novih. „Sprječavanje računovodstvenih manipulacija stalni je zadatak institucionalnih faktora i investitora. Računovodstvena profesija putem svojih institucija (odbori, instituti) uključena je u izradu računovodstvenih pravila i standarda, a preko revizijskih tvrtki u obavljanje eksterne revizije“ (Gulin, Perčević, 2013, str. 108). U suvremeno doba sve važniju ulogu u zaštiti od manipulacija financijskim izvještajima i prijevarnog financijskog izvještavanja preuzimaju sama poduzeća.

Naime, na navedene računovodstvene manipulacije financijskim izvještajima i prijevarne radnje u financijskom izvještavanju poduzeće može utjecati oblikovanjem svijesti zaposlenika o potrebi za visoko etičnim ponašanjem, ali i formalno uspostavljanjem kvalitetnog sustava internog nadzora. Posljedično, važan korak sprječavanja svih vrsta manipulacija i prijevarnog financijskog izvještavanja uspješna je implementacija i provođenje sustava internih kontrola, o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju rada.

3. ULOGA I VAŽNOST INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA U FINANCIJSKOM IZVJEŠTAVANJU

3.1. Obilježja i vrste internih kontrola

Odjeli poduzeća u dogovoru s menadžmentom poduzimaju poslovne aktivnosti i procese koje smatraju primjerenim za ostvarivanje postavljenih ciljeva. U procesu postavljanja ciljeva treba biti uključeno cijelo poduzeće, odnosno sve organizacijske razine - od menadžera do njihovih podređenih, a postavljeni ciljevi trebaju biti mjerljivi, realni, usklađeni i prioritizirani, dok sam proces mora biti sustavan i dosljedan (Vidaković, 2017). No, ostvarenje postavljenih ciljeva odgovornost je isključivo menadžmenta. Stoga, kako bi povećao mogućnost ostvarenja tih ciljeva, menadžment poduzeća često uspostavlja sustav nadzora nad poslovnim aktivnostima i procesima.

„Interni nadzor obavlja se unutar granica nekog poslovnog sustava ili organizacije poradi praćenja ostvarivanja unaprijed postavljenih ciljeva i predlaganja korektivnih akcija u slučaju odstupanja od tih ciljeva. Polaznu osnovu u koncipiranju cjelovitog sustava internog nadzora čini interna kontrola“ (Tušek, Žager, i Barišić, 2014, str. 57). Postoji nekoliko klasifikacija vrsta internih kontrola, ali svim internim kontrolama zajedničko je postizanje određenih ciljeva poput pouzdanog financijskog izvještavanja, što implicira kako interne kontrole nikako nisu same sebi svrha. U nastavku poglavlja slijedi pregled definicija te ciljeva i značajki internih kontrola, nakon čega su navedene klasifikacije internih kontrola prema podjeli poduzeća na tri podsustava te prema razini i području djelovanja.

3.1.1. Pojam, ciljevi i značajke interne kontrole

Tušek i sur. (2014, str. 58) internu kontrolu definiraju kao niz postupaka i radnji koje kroz načelo samokontrole obavljaju zaposlenici na svim organizacijskim razinama, a kojima je cilj poboljšanje efikasnosti i efektivnosti svih poslovnih procesa i poslovanja u cjelini.

Međunarodni revizorski standard 315 (2019, str. 264, t. 4 c) donosi sljedeću definiciju internih kontrola: „Interna kontrola je postupak koji su oblikovali i stavili na snagu oni koji su zaduženi za upravljanje, menadžment i ostalo osoblje kako bi se osiguralo razumno uvjerenje o postizanju ciljeva poslovnog subjekta u vezi s pouzdanim financijskim izvještavanjem, djelotvornim i učinkovitim poslovanjem i udovoljavanjem primjenjivih zakona i regulativa“.

Integrirani okvir interne kontrole organizacije COSO (eng. *The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission*) (2013, str. 3, t. 28) ističe da „izraz "razumno uvjerenje" umjesto "apsolutno uvjerenje" potvrđuje postojanje ograničenja u svim sustavima interne kontrole te da mogu postojati neizvjesnosti i rizici koje nitko ne može s pouzdanjem i preciznošću predvidjeti“. Prema Američkom institutu ovlaštenih računovođa (2020), interne kontrole sastoje se od politika i procedura, prožimaju sve aktivnosti poduzeća, sastavni su dio upravljanja poduzećem te su po svojoj prirodi dinamičan i ponavljajući proces.

Promatranjem ovih definicija, može se kazati da su interne kontrole skupina aktivnosti koje menadžment oblikuje i implementira na svim organizacijskim razinama. Prilikom uspostave sustava internih kontrola, menadžment posebnu pažnju mora obratiti na odnos troškova i koristi, budući da su implementacija i provedba internih kontrola opravdane isključivo ukoliko su koristi provođenja veće od troškova kontrolnih postupaka (Gulin i sur., 2012).

Integrirani okvir interne kontrole organizacije COSO (2013) ciljeve interne kontrole dijeli u tri skupine:

- Operativni ciljevi odnose se na djelotvornost i učinkovitost poslovanja poduzeća, uključujući operativne i financijske ciljeve, kao i čuvanje imovine od gubitka, što znači da poduzeće mora imati takav sustav internih kontrola koji će omogućiti kvalitetno upravljanje te ostvarivanje unaprijed postavljenih operativnih i strateških ciljeva poslovanja.
- Ciljevi izvještavanja odnose se na financijsko (interno i eksterno) i nefinancijsko izvještavanje, a uključuju pouzdanost, pravovremenost, transparentnost i druge kvalitativne karakteristike koje su kao zahtjev postavila regulatorna tijela, kao i politike izvještajnog subjekta.
- Ciljevi usklađenosti odnose se na pridržavanje zakona i propisa kojima je subjekt podložan, što znači da sustav internih kontrola mora osigurati usklađenost poslovanja poduzeća s relevantnim propisima, odlukama i ostalim internim politikama, planovima i procedurama poduzeća.

Chambers, Selim i Vinten (1994, str. 328, citirano u Tušek, 2000, str. 82) navode sljedećih pet ciljeva koje interne kontrole trebaju ostvariti:

1. „osiguranje pouzdanosti i integriteta generiranih podataka i informacija,
2. osigurati usklađenost s poslovnim politikama, planovima, programima rada, zakonskim i drugim propisima te drugim ograničenjima,
3. čuvanje imovine,
4. ekonomično i djelotvorno korištenje svih vrsta resursa
5. ostvarenje formuliranih planova, programa, te utvrđenih ciljeva i zadataka.“

Boynton i Kell (1996, str. 255, citirano u Tušek i sur., 2014, str. 58) temeljem definicija interne kontrole navode sljedeće temeljne značajke:

- „interna kontrola je proces odnosno skup aktivnosti koje nisu same sebi svrhom nego ih treba shvatiti kao sredstvo za ostvarivanje pojedinih ciljeva,
- internu kontrolu provode ljudi na svim razinama u organizaciji,
- od interne kontrole može se očekivati osiguranje razumnog, ali ne i apsolutnog uvjerenja,
- interna kontrola ustrojava se poradi ostvarenja nekih ciljeva.“

Dakle, kvalitetan i pouzdan sustav internih kontrola pomoću ugrađenih mjera i postupaka u svim poslovnim procesima djeluje preventivno i korektivno kako bi ostvario svoje ciljeve, a posljedično i ciljeve poduzeća. S obzirom na to da je osiguranje pouzdanosti financijskog izvještavanja jedan od ciljeva koje sustav internih kontrola mora ostvariti, nedvojbeno je poveznica između uspješnosti sustava interne kontrole te realnog i objektivnog financijskog izvještavanja. Zanimljiva je kombinacija internih kontrola i profitnih centara, koji predstavljaju organizacijske jedinice koje rade na utvrđivanju dobiti. Tušek i Perčević (2014) navode kako se internim kontrolama u profitnim centrima nastoji osigurati učinkovito i djelotvorno poslovanja profitnih centara, zaštita imovine profitnog centra te pouzdanost računovodstvenih informacija proizašlih iz profitnih centara. „Osim toga, kombinacija sustava internih kontrola i profitnih centara kao jedna od mogućnosti organizacijske strukture poduzeća mogu osigurati poduzeću prednost na tržištu, a time i obilježja konkurentnosti“ (Droždek, Buntak, Majić, 2013, str. 341).

Postojanje sustava internih kontrola pomaže u poslu eksternim i internim revizorima. Tušek (2004) ističe da se revizor u procesu revizije financijskih izvještaja mora upoznati sa sustavom internih kontrola klijenta te isti testirati i ocijeniti. Utvrđivanje postojanja i funkcioniranja sustava internih kontrola klijenta omogućuje revizorima oslanjanje na klijentov sustav internih kontrola, što primjerice može značiti prikupljanje manje dokaznih postupaka. Međutim, revizori se ne smiju u potpunosti oslanjati na klijentov sustav internih kontrola, već isti trebaju smatrati instrumentom pomoći prilikom provedbe revizije. Nepostojanje ili neodgovarajuće djelovanje sustava internih kontrola zasigurno izaziva sumnje u određene nepravilnosti, ali njihovo postojanje revizor mora dokazati tijekom revizijskog ispitivanja.

3.1.2. Vrste internih kontrola

Prema Tušek i Žager (2008, str. 270), „uvažavajući činjenicu da sustav internih kontrola predstavlja svojevrsan nadzor nad poslovanjem čitavog poduzeća i svih njegovih poslovnih procesa, interne kontrole moraju biti ugrađene i provedene kroz sve podsustave poduzeća; izvršni, informacijski i upravljački podsustav“. U tom kontekstu Gulin i sur. (2012, str. 278) navode sljedeće vrste internih kontrola:

- „izvršne ili administrativne kontrole
- računovodstvene kontrole
- upravljačke kontrole“.

„Administrativne kontrole se odnose na planove, postupke i dokumente vezane uz sam proces poslovanja i donošenja poslovnih odluka“ (Tušek i sur, 2014, str. 143). Sukladno funkcionalnoj organizaciji poduzeća, uspostavljaju se u pojedinim poslovnim funkcijama kao što su proizvodnja, marketing, prodaja, nabava itd.

Kontrolni postupci prilagođeni su poslovima koji se obavljaju u svakoj od organizacijskih jedinica. Gulin i sur. (2012) kao primjere administrativnih kontrola u prodaji navode autorizaciju uvjeta zaduživanja za kupce, autorizaciju promjena podataka o klijentima te provjeru podudaranja narudžbi kupaca s nalogima za proizvodnju i otpremnicama. Funkcija proizvodnje pak provodi kontrole o optimalnom angažiranju svih resursa, realizaciji postavljenog plana proizvodnje te o kvaliteti i količini proizvedenih proizvoda.

Prema Zhiminu (2018), važnu ulogu u funkcioniranju i upravljanju poduzećem imaju interne računovodstvene kontrole koje se kao sredstvo automatskog održavanja poslovnih procesa i sustav ranog upozorenja na neželjene događaje ne odnose samo na nesmetan razvoj ekonomskih aktivnosti poduzeća, već i na autentičnost i sigurnost financijskih informacija poduzeća, dok poduzeću također osiguravaju opstanak i razvoj. Ramljak (2018) navodi da su računovodstvene kontrole dio računovodstvenog procesa koji se prema tradicionalnom poimanju računovodstva sastoji od računovodstvenog planiranja, knjigovodstva, računovodstvene analize i računovodstvenog informiranja. Posebna potpoglavlja bit će posvećena značajkama internih računovodstvenih kontrola, njihovoj ulozi u pouzdanom financijskom izvještavanju te ograničenjima.

Promatrajući kontrolu kao prethodni oblik nadzora, Gulin i sur. (2003) smatraju kako se umjesto o upravljačkoj kontroli može govoriti o upravljačkom nadzoru, a koji uključuje naknadnu provjeru funkcioniranja sustava administrativnih i računovodstvenih kontrola i poduzimanje mjera za njihovo učinkovitije djelovanje te odlučivanje o poduzimanju potrebnih korektivnih mjera i akcija kako bi se poslovanje odvijalo u skladu s usvojenim planom. Također, Gulin i sur. (2003) ističu da razlike između upravljačkog nadzora te administrativnih i računovodstvenih kontrola proizlaze iz predmeta nadzora i tijela koja provode upravljački nadzor poput uprave ili nadzornog odbora.

3.1.3. Vrste internih kontrola prema razini i području djelovanja

Prema Hallu (2011, str. 130), zaštita koju interne kontrole pružaju poduzećima sastoji se od tri razine kontrole:

- preventivne kontrole
- detektivne kontrole
- korektivne kontrole.

COSO okvir (2013, str. 93, t. 350) ističe kako su „preventivne kontrole osmišljene radi izbjegavanja neželjenih događaja ili rezultata u trenutku odvijanja određenog događanja (npr. nakon bilježenja financijske transakcije ili nakon pokretanja procesa proizvodnje)“. Upravo u njihovoj prirodi leži razlog zašto su, troškovno gledano, preventivne kontrole isplativije od detektivnih i korektivnih kontrola – uspješnim djelovanjem preventivnih kontrola znatno se smanjuju gubici i rizici. Međutim, nerazumno je očekivati apsolutnu učinkovitost preventivnih kontrola u predviđanju i otklanjanju nepoželjnih događaja.

Hall (2011) definira detektivne kontrole kao tehnike i procedure osmišljene za prepoznavanje i razotkrivanje neželjenih događaja koji se ne mogu spriječiti preventivnim kontrolama koje otkrivaju pogreške usporedbom stvarnih podataka s unaprijed utvrđenim standardima. Pronalazak pogreške sugerira postojanje nedostatka kojeg je potrebno žurno popraviti kako ne bi došlo do daljnjih komplikacija. Dakle, detektivne kontrole usmjerene su na detektiranje prijevара, pogrešaka i drugih neželjenih događaja nakon njihova nastanka, a mogu se izvršavati fizički i putem informacijskih sustava.

Korektivnim kontrolama provodi se ispravljanje prijevара, pogrešaka i neželjenih događaja identificiranih detektivnim kontrolama. Radi se o najsloženijoj razini kontrole s obzirom na to da na ovoj razini kontrole treba prethodno detektirani problem sagledati sa stajališta njegovih uzroka i posljedica te poduzeti odgovarajuće mjere za korekciju nepovoljnih učinaka kada je otkriven (Gulin i sur., 2012).

Prema Reding i sur. (2009, str. 6.22-6.23, citirano u Tušek i sur., 2014, str. 140-141), interne kontrole moguće je podijeliti prema području djelovanja na kontrole na razini poslovnog subjekta, procesa i transakcija:

- Kontrole na razini poslovnog subjekta oblikovane su poradi ublažavanja rizika prisutnih na razini organizacije, a primjeri kontrola na razini poslovnog subjekta su kontrole koje se odnose na kontrolno okruženje, kontrole koje su usmjerene nadziranju rezultata operacija, kontrole koje su usmjerene nadziranju ostalih kontrola i kontrole nad periodičnim i godišnjim financijskim izvještavanjem.
- Kontrole na razini procesa oblikuju kako bi se minimizirali rizici neostvarenja ciljeva određenog procesa, a neke od kontrola na razini procesa su: fizička provjera imovine, usklađenje izvoda otvorenih stavaka kupaca i dobavljača, procjena rizika na razini procesa te nadziranje posebnih procesa.
- Kontrole na razini transakcije služe postizanju uvjerenja o tome da su pojedinačne poslovne aktivnosti, zadaci ili transakcije obavljene na odgovarajući način u očekivanom vremenu, a primjeri kontrola na razini transakcija uključuju dodjelu vjerodajnica za pristup internet bankarstvu, autorizaciju platnih naloga i dokumentiranje transakcija.

3.2. Prikaz modela integriranih komponenti sustava internih kontrola

Interne kontrole u suvremenim uvjetima moraju prožimati čitav poslovni proces, budući da samo sustav internih kontrola koji je integriran u svaki dio poslovnog procesa može pomoći poduzeću u ostvarenju ciljeva te zaštititi njegove imovine, što znači kako menadžmentu poduzeća sustav internih kontrola služi kao vrsta nadzora nad poslovnim procesom i svim njegovim sastavnicama (Tušek, 2004).

Bez obzira na različite vrste, sve interne kontrole moraju biti oblikovane na odgovarajući način kako bi cjelokupan sustav internih kontrola bio kvalitetan i pouzdan te ispunjavao svoje ciljeve. Postoji nekoliko različitih metodologija pristupa oblikovanju sustava internih kontrola koje izrađuju različite organizacije te ih obično objavljuju u okvirima za oblikovanje sustava internih kontrola. Tako je primjerice Kanadski institut ovlaštenih računovođa (eng. *Canadian Institute of Chartered Accountants*) 1995. godine objavio okvir za oblikovanje sustava internih kontrola „Kriteriji kontrole“ (eng. *Criteria of Control*), dok je Bazelski odbor za nadzor banaka (eng. *Basel Committee on Banking Supervision*) svoj okvir objavio 1998. godine. Međutim, vjerojatno najpoznatiji i po mnogim izvorima najkorišteniji okvir za oblikovanje sustava internih kontrola okvir je organizacije nastale u Sjedinjenim Američkim državama, a koji se sastoji od pet integriranih komponenti, čija ispravna implementacija znači efikasan sustav internih kontrola. U nastavku ovog poglavlja slijedi više podataka o spomenutoj organizaciji, usporedba njezinog osnovnog i ažuriranog okvira za oblikovanje sustava internih kontrola te analiza svake od pet integriranih komponenata.

3.2.1. COSO Interna kontrola – Integrirani okvir

Odbor sponzorskih organizacija povjerenstva Treadway komisije (eng. *The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission*), odnosno COSO, organizacija je osnovana 1985. kako bi pomogla Nacionalnom povjerenstvu za prijevarno financijsko izvještavanje (eng. *National Commission on Fraudulent Financial Reporting*) te radi izrade preporuka za javna poduzeća i njihove neovisne revizore, regulatore te za obrazovne institucije (COSO, 2022).

Komisija Treadway financirana je suradnjom pet profesionalnih organizacija sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD): Američko računovodstveno udruženje (eng. *American Accounting Association - AAA*), Američki institut ovlaštenih računovođa (eng. *American Institute of Certified Public Accountants - AICPA*), Udruženje financijskih rukovoditelja (eng. *Financial Executives International - FEI*), Institut internih revizora (eng. *The Institute of Internal Auditors - IIA*) te Institut upravljačkih računovođa (eng. *Institute of Management Accountants - IMA*) (COSO, 2022). Prema Oluić (2013, str. 5, citirano u Tušek i Halar, 2017, str. 42), integrirani okvir za interne kontrole koji je 1992. godine objavila organizacija COSO postao je „standard na temelju kojeg sva poduzeća mogu procijeniti svoje interne kontrole i odrediti način njihova poboljšanja“. Odbor je 2013. godine objavio ažurirani okvir u kojem su definicija, ciljevi i komponente sustava internih kontrola ostale iste, no došlo je do proširenja definicija.

Primjerice, prema okviru iz 1992. godine, informacijski ciljevi povezani su s pripremom pouzdanih financijskih izvještaja, dok su prema ažuriranom okviru informacijski ciljevi povezani s internim i eksternim financijskim i nefinancijskim izvještavanjem. Nadalje, Tušek i Halar (2017) ističu kako je novim okvirom uvedeno 17 načela koja podržavaju pet komponenti sustava internih kontrola (koje će biti opisane u nastavku rada), a kojima se osigurava učinkovitost i djelotvornost sustava internih kontrola te 81 točka fokusa koje pobliže opisuju karakteristike načela i koje se koriste pri oblikovanju, implementaciji, provođenju i procjeni cjelokupnog sustava internih kontrola poduzeća. Način oblikovanja sustava internih kontrola ovisi o veličini poduzeća, odnosno, velika poduzeća će formalizirati postupke, procedure i komponente sustava internih kontrola, dok mala poduzeća zbog ograničenosti ekonomskih i ljudskih resursa neće toliko pažnje pridavati formalizaciji navedenih elemenata (Tušek i Halar, 2017).

Arens i Loebbecke (1997, str. 296, citirano u Tušek i sur., 2014, str. 134), navode da se „cjelovit sustav internih kontrola sastoji od sljedećih međusobno povezanih i uvjetovanih elemenata:

- okruženje ili uvjeti u kojima se provodi kontrola (kontrolno okruženje),
- procjena rizika,
- kontrolne aktivnosti,
- informacije i komunikacija,
- monitoring“.

Kontrolno okruženje oblikuje organizaciju subjekta tako da utječe na svijest o kontroli svojih ljudi. Budući da poboljšava disciplinu i utječe na cjelokupnu strukturu, tako postavljeno kontrolno okruženje temelj je za sve ostale komponente interne kontrole (Gulin i sur., 2013, str. 216).

Uravnoteženo i kvalitetno uređeno okruženje zasigurno povećava učinkovitost brojnih kontrolnih postupaka, a budući da su sve ostale komponente sustava internih kontrola zasnovane na kontrolnom okruženju, kontrolno okruženje poduzeća može se smatrati najvažnijom komponentom. Prema Hallu (2011), neki od važnih čimbenika kontrolnog okruženja poduzeća su: poštenje i etičke vrijednosti menadžmenta, organizacijska struktura, sudjelovanje uprave i revizijskog odbora (ako postoji), filozofija i poslovni stil menadžmenta, politike i prakse organizacije za upravljanje ljudskim resursima, postupci za prijenos ovlasti i odgovornosti i sl. „Dobro kontrolno okruženje u nekom poduzeću podrazumijeva jasno i precizno definiranje odgovornosti, lanca zapovijedanja, te odgovarajući stupanj horizontalne i vertikalne diferencijacije ili razine podjele zadataka po širini i dubini organizacijske strukture“ (Tušek i sur., 2014, str. 137).

Druga sastavnica cjelovitog sustava internih kontrola, procjena rizika, prema Klamm i Watson (2009) predstavlja identifikaciju, analizu te upravljanje rizicima koji mogu spriječiti poduzeće u postizanju zadanih ciljeva. „Pretpostavka procjene rizika jest preliminarno upoznavanje s ciljevima organizacije, a nakon toga procjena rizika uključuje sistematičnu identifikaciju i selekciju svih relevantnih internih i eksternih čimbenika koji bi mogli spriječiti ostvarivanje svakog pojedinog cilja“ (Tušek i sur., 2014, str. 137).

COSO okvir (2013, str. 13, t. 73) navodi četiri načela koja se odnose na procjenu rizika:

1. „Poduzeće ciljeve utvrđuje dovoljno jasno kako bi identifikacija i procjena rizika koji se odnose na ciljeve bila moguća.
2. Poduzeće identificira rizike za postizanje svojih ciljeva te iste analizira kao osnovu za određivanje načina upravljanja rizicima
3. Poduzeće razmatra mogućnost prijevare u procjeni rizika za postizanje ciljeva.
4. Poduzeće identificira i procjenjuje promjene koje bi mogle značajno utjecati na sustav interne kontrole.“

Poduzećima pri procjenama rizika pomažu matrice vjerojatnosti i učinaka rizika. Duijm (2015) definira matricu rizika kao sredstvo koje pomaže pri rangiranju i određivanju prioriteta rizika te pri donošenju odluka o tome mogu li se određeni rizici tolerirati, dok osnovna svojstva, posljedice i vjerojatnosti neželjenih događaja te zbirni pojam rizika prikazuje grafičkim putem. Messier (1998, str. 196, citirano u Tušek i sur., 2014, str. 137) tvrdi da su „okolnosti u kojima se rizici mogu povećavati ili smanjivati: promjene uvjeta poslovanja, novi djelatnici, novi ili usavršeni informacijski sustavi, nagli rast, nova tehnologija, nove proizvodne linije, proizvodi i aktivnosti, restrukturiranje poduzeća, poslovanje s inozemstvom i računovodstveni propisi“.

Sljedeća sastavnica cjelovitog sustava internih kontrola su kontrolne aktivnosti. Kontrolne aktivnosti su politike i postupci koji osiguravaju poduzimanje odgovarajućih radnji za rješavanje neželjenih događaja koji mogu nastati iz identificiranih rizika poduzeća, a dijele se na kontrolne aktivnosti informacijskih tehnologija te na fizičke kontrolne aktivnosti. (Hall 2011). Kontrolne aktivnosti koje su relevantne za reviziju one su kontrolne aktivnosti koje se odnose na značajne rizike i na rizike za koje dokazni postupci ne osiguravaju dovoljne i primjerene revizijske dokaze (Međunarodni revizijski standard 315, 2019). Prema Hallu (2011), neke od kontrolnih aktivnosti informacijskih tehnologija su kontrole podatkovnih centara, kontrole baza podataka poduzeća te razvoj sustava i održavanje programa, dok među fizičkim kontrolnim aktivnosti navodi primjerice autorizaciju transakcija, podjelu dužnosti, kontrolu pristupa i postupke verifikacije. Učinkovite kontrolne aktivnosti organiziraju se i provode na svim organizacijskim razinama, prikladne su, troškovno prihvatljive, lako razumljive i provedive.

Informacijski i komunikacijski sustav poduzeća dva su blisko povezana sustava. Informacija se može definirati kao skup podataka koji kao cjelina imaju relevantno značenje, dok je komunikacija u poslovnom smislu razmjena korisnih informacija među zaposlenicima unutar poduzeća radi obavljanja svakodnevnih poslovnih aktivnosti. Zadaća informacijskog sustava osiguranje je svih relevantnih informacija za donošenje poslovnih odluka. Kao dio informacijskog sustava poduzeća, računovodstveni informacijski sustav označava okvir unutar poduzeća koji uporabom fizičkih resursa preoblikuje ekonomske podatke u financijske informacije za vođenje poslova i aktivnosti tvrtke te za pružanje informacija o poduzeću različitim zainteresiranim korisnicima (Sori, 2009).

Hall (2011, str. 134) ističe kako „kvaliteta informacija koje računovodstveni informacijski sustav stvara utječe na sposobnost menadžmenta za poduzimanje radnji i odluka vezanih za poslovanje poduzeća i pripremu pouzdanih financijska izvještaja“. Kvalitetna koordinacija ova dva sustava od velike je važnosti za postizanje i održavanje cjelovitog sustava internih kontrola poduzeća. Primjerice, smetnje u komunikacijskom kanalu mogu promijeniti vjerodostojne i relevantne informacije u tolikoj mjeri da otežavaju provođenje određene interne kontrole te stvaraju nejasnoće i nelogičnosti.

Posljednja sastavnica cjelovitog sustava internih kontrola je monitoring ili nadzor, koji prema Gulinu i sur. (2003) procjenom strukture i aktivnosti interne kontrole treba procijeniti efikasnost pojedinačnih kontrola i sustava te ako su potrebni, poduzeti korektivne postupke. Gulin i sur. (2012) navode kako menadžment nije ispunio svoju dužnost samim oblikovanjem i implementacijom sustava internih kontrola, nego da je obavezan provoditi ili delegirati nadzor te povremenu procjenu učinkovitosti i funkcioniranja sustava internih kontrola.

Dakle, menadžment nema obvezu samostalnog provjeravanja i nadziranja sustava internih kontrola, ali ima obvezu odrediti sustave i osobe koje će provoditi navedene radnje. U većim organizacijama, poslovi provjeravanja i nadzora sustava internih kontrola vrlo su često u nadležnosti odjela interne revizije, dok je eksterni oblik nadzora nad sustavom internih kontrola u domeni eksterne revizije, odnosno revizije financijskih izvještaja.

3.3. Značajke internih računovodstvenih kontrola

Ranije u radu navedeno je kako interne kontrole moraju biti sastavni dio svakog od triju podsustava poduzeća (izvršnog, informacijskog i upravljačkog podsustava) te da interne kontrole nisu same sebi svrha, nego da moraju ostvariti određene ciljeve. Uzevši u obzir da je računovodstvo dio informacijskog sustava poduzeća koji ima ključnu ulogu u pouzdanom financijskom izvještavanju, sasvim je jasna potreba za postojanjem internih kontrola u računovodstvu.

Prema Tokić i Proklin (2011, str. 294), „računovodstvo kao informacijski sustav ima tri elementa:

1. mjerenje ili kvantificiranje poslovnih događaja u novčanom izrazu te njihovo evidentiranje na kontima (ulaz),
2. procesiranje ili obrada podataka u poslovnim knjigama i izrada financijskih izvještaja (obrada) i
3. objavljivanje financijskih izvještaja, kojima računovodstvo komunicira s vanjskim i unutarnjim korisnicima (izlaz)“.

Prema Volarević i Varović (2014), prikupljanje, obrada i prezentiranje računovodstvenih informacija osnovni su računovodstveni zadaci. Navedene računovodstvene zadatke moguće je podijeliti na faze računovodstvenog procesa, čiji su proizvod godišnji financijski izvještaji. „Prvu fazu računovodstvenog procesa predstavlja prikupljanje i obrada podataka na temelju knjigovodstvenih isprava, zatim slijedi priprema i vođenje poslovnih knjiga, te na kraju priprema i sastavljanje godišnjih financijskih izvještaja“ (Volarević i Varović, str. 18). Prema tome, prva faza računovodstvenog procesa je faza ulaza podataka, druga faza je faza obrade podataka, a treća faza je faza izlaza informacija.

U nastavku ovog poglavlja slijedi pregled definicija i izvod temeljnih značajki i ciljeva internih računovodstvenih kontrola, zatim pregled internih računovodstvenih kontrola kroz faze računovodstvenog procesa te zaključno primjeri internih računovodstvenih kontrola.

3.3.1. Pojam internih računovodstvenih kontrola

Miotto (1980) definira interne računovodstvene kontrole kao postupke i procedure koje pomažu u postizanju ciljeva organizacije koji se odnose na čuvanje imovine i održavanje pouzdanosti financijskih podataka te da ih je moguće podijeliti na općenite kontrole koje se odnose na okruženje u kojem financijske informacije nastaju, procesuiraju se i pregledavaju te na specifične kontrole koje se odnose na transakcije.

Interne računovodstvene kontrole kreirane su kako bi zaštitile poduzeće od generiranja nepreciznih i netočnih informacija, zlouporabe informacija, prijevare te kako bi pomogle poduzeću u praćenju bitnih financijskih aktivnosti, a pritom poduzećima omogućuju uspješno i dosljedno izvršavanje računovodstvenog procesa (Sani i Chaharmahalie, 2012).

Prema Tušek i sur. (2014, str. 143), „interne su kontrole ugrađene i sastavni su dio računovodstvenog podsustava kao najznačajnijeg dijela informacijskog podsustava poduzeća, pa u tom smislu govorimo o internim računovodstvenim kontrolama, koje obuhvaćaju skup mjera, postupaka i pravila kojima se nastoji neposredno osigurati točnost, valjanost i sveobuhvatnost računovodstvenih evidencija i izvješća, te fizička zaštita imovine poduzeća“.

Navedene definicije internih računovodstvenih kontrola ističu njihovu važnost u složenom sustavu financijskog upravljanja. Oblikovanje i implementacija internih računovodstvenih kontrola odgovornost je menadžmenta, koji na taj način formalizira računovodstveni proces i računovodstvene postupke, štiti poduzeće od nepoželjnih radnji (pogreške i prijevare) te značajno pridonosi pouzdanom financijskom izvještavanju. Koordinaciju obavljanja aktivnosti internih računovodstvenih kontrola vrši menadžment ili voditelj računovodstvenog odjela ovlašten od strane menadžmenta. Ukoliko nisu sastavni dio računovodstvenih programa za obradu podataka, interne računovodstvene kontrole provode računovođe. Konkretno, kontrole provode samostalno računovođe nad svojim svakodnevnim aktivnostima ili računovođe koje inače obavljaju druge aktivnosti, kako bi se osigurala objektivnost i nepristranost u provođenju kontrola.

Polazeći od navedenih definicija, moguće je izdvojiti sljedeće temeljne značajke internih računovodstvenih kontrola:

- interne računovodstvene kontrole ugrađene su u računovodstveni podsustav kao pomoć za ostvarivanje ciljeva tog sustava
- prisutne u svim fazama računovodstvenog procesa, interne računovodstvene kontrole osiguravaju dosljednost računovodstvenog procesa, čiji su proizvod financijske informacije sa svim osnovnim i pojačavajućim kvalitativnim karakteristikama
- interne računovodstvene kontrole pomažu u ispravnom unosu knjigovodstvenih promjena te kontroli unosa i konačnog rezultata.

Bitno je napomenuti da za provođenje internih računovodstvenih kontrola zaposlenici moraju imati potrebno znanje i iskustvo, moraju biti svjesni ovlasti i odgovornosti te se ponašati maksimalno etično i kolegijalno. Uspješnim i dosljednim provođenjem internih računovodstvenih kontrola dolazi do ostvarenja cilja računovodstvenog procesa – izrada pouzdanih financijskih i ostalih računovodstvenih izvještaja.

3.3.2. Interne računovodstvene kontrole u fazama računovodstvenog procesa

Interne računovodstvene kontrole moraju biti prisutne u svim fazama cjelovitog računovodstvenog procesa koji uključuje ulaz, obradu i izlaz informacija iz računovodstvenog informacijskog sustava.

„Gledajući analitički, računovodstveni proces obuhvaća:

1. prikupljanje podataka o nastalim poslovnim događajima
2. analiza poslovnih događaja
3. evidentiranje u poslovnim knjigama
4. sastavljanje probne bilance i
5. sastavljanje financijskih izvještaja“ (Žager, K., Vašiček, V., i Žager, L., 2001, str. 73).

Svi financijski izvještaji (osim izvještaja o novčanom toku) sastavljaju se prema načelu nastanka događaja, što znači da se učinci transakcija i ostalih događaja priznaju kada nastanu, a ne kada se primi ili isplati novac ili njegov ekvivalent. Dakle, u računovodstvene evidencije ulaze samo događaji koji su već nastali i potvrđeni su postojanjem knjigovodstvene isprave.

Zakon o računovodstvu (NN 78/15, članak 8. st. 1) definira knjigovodstvenu ispravu kao „svaki interno ili eksterno sastavljeni pisani dokument ili elektronički zapis o poslovnom događaju te isti čini osnovu za unos podataka o poslovnom događaju u poslovne knjige“. Kontrola knjigovodstvenih isprava provodi se u tri smjera: provjera formalne ispravnosti kojom se utvrđuje postojanje svih zakonom propisanih elemenata, provjera sadržajne ispravnosti kojom se utvrđuje odgovara li sadržaj isprave onome što bi isprava trebala prikazati te provjera računske ispravnosti kojom se utvrđuje točnost iskazanih svota (Ramljak, 2012).

Interne računovodstvene kontrole u drugoj fazi računovodstvenog procesa odnose se na identificiranje i razlikovanje poslovnih događaja koji su predmet knjigovodstvene evidencije od onih koji to nisu. Svaka knjigovodstvena promjena ujedno je i poslovna promjena, no svaka poslovna promjena nije knjigovodstvena promjena.

Kontrolni postupci kojima se potvrđuje kako je poslovna promjena uistinu i knjigovodstvena uključuju utvrđivanje stvarnog nastanka poslovnog događaja, utvrđivanje novčane vrijednosti poslovne promjene, potvrdu utjecaja poslovne promjene na bilančne pozicije te prihode ili rashode te pregled ispravnosti knjigovodstvene isprave (Gulin i sur., 2012).

Sljedeća faza računovodstvenog procesa evidentiranje je poslovnih događaja u poslovne knjige, koje se dijele na pomoćne i osnovne – glavnu knjigu i dnevnik. Gulin i sur. (2012, str. 282) ističu da „zakonitosti i pravila metode dvojnog knjigovodstva (duguje-potražuje), povezanost dnevnika i glavne knjige, odnos analitike i sintetike čine kontrole ugrađene u računovodstveni proces“. Primjerice, kontrolni postupak u ovoj fazi provjera je ispravnosti korištenja određenog konta, knjiženja na odgovarajuću stranu konta (dugovnu ili potražnu) te postojanja uravnoteženosti salda. Značajnu pomoć u ovoj fazi računovođe imaju u modernim računovodstvenim informacijskim sustavima koji sugeriraju na određene nepravilnosti, što govori kako interne računovodstvene kontrole postaju sve većim dijelom samih računovodstvenih programa i informacijskih sustava.

Četvrta faza računovodstvenog procesa sastavljanje je probne bilance, za koju Tušek i sur. (2014) navode da predstavlja vrstu kontrole u računovodstvenom procesu, budući da prikazuje promet po svim kontima glavne knjige te početno i konačno stanje konta i tako omogućuje kontrolu ispravnosti unesenih podataka u promatranom razdoblju.

Posljednja faza računovodstvenog procesa sastavljanje je financijskih izvještaja. Kontrole u toj fazi najčešće se odnose na ograničavanje pristupa informacijama te provjeru usklađenosti forme i sadržaja financijskih izvještaja sa odgovarajućim standardima te zakonskim propisima i procedurama vezanih uz sastavljanje financijskih izvještaja.

Navedene kontrole u računovodstvenom procesu moguće je detaljnije podijeliti na kontrole koje se odnose na fazu ulaza, fazu obrada te fazu izlaza podataka. Primjerice, kontrole koje se provode u prikupljanju podataka o nastalim poslovnim događajima te analizi poslovnih događaja odnose se na fazu ulaza. Na kontrole u fazi obrade odnose se sve kontrolne aktivnosti koje se provode prilikom evidentiranja knjigovodstvenih promjena u poslovne knjige te kontrole provedene sastavljanjem probne bilance. Kontrole u fazi izlaza podataka odnose se na kontrole u sastavljanju financijskih izvještaja. Međutim, postoji cijeli niz kontrola koje je moguće uključiti u pojedinu fazu računovodstvenog procesa.

Na primjer, kontrola kao što je dvostruko odobrenje knjiženja od strane menadžmenta više razine može se smatrati kontrolom u fazi izlaza, budući da tada završava računovodstveni proces i nastaje financijska informacija. Stoga, u jednom potpoglavlju praktičnog dijelu rada bit će prikazane brojne računovodstvene kontrole u svakodnevnim poslovima, klasificirane prema fazama računovodstvenog procesa.

3.3.3. Provođenje internih računovodstvenih kontrola

Kontrolne aktivnosti pri internim računovodstvenim kontrolama podrazumijevaju „izradu pisanih procedura u kojima će biti definirane odgovorne osobe, opis aktivnosti, postupci i rokovi izvršenja i evidencija dvostrukog potpisa“ (Bedeković, 2013, str. 63). Primjerice, procedura obračuna plaća mora imati jasno definirani dijagram tijeka - od osoba ovlaštenih za slanje i primanje podataka o zaposlenicima (liste prisutnosti, iznosi plaća, bonusa i drugih naknada...) do računovođe koji obračun izrađuje u zadanom roku sukladno zakonskim propisima i načinu poslovanja klijenta te financijskog direktora koji obračun odobrava i autorizira nalog za isplatu.

COSO okvir (2013, str. 90, t. 340) navodi da su „transakcijske kontrole najvažnije kontrole u poduzeću, budući da su izravno vezane za rizike u poslovnim procesima uspostavljenima radi ispunjavanja zadanih ciljeva“. Potrebno je naglasiti da COSO (2013) objašnjava kako se termin „transakcijske“ u svrhu Integriranog okvira interne kontrole odnosi na financijske procese, ali i na operativne procese i procese usklađenosti.

Sukladno tome, transakcijske kontrole odnose se i na kontrole u financijskim procesima. Budući da financijski procesi uključuju i knjigovodstvene promjene koje obrađuju računovođe, jasno je kako upravo računovođe i računovodstveni programi provode kontrole koje se mogu razmatrati kao transakcijske kontrole.

COSO okvir (2013, str. 92 – 93, t. 349) ističe kako se mogu „odabrati i razvijati razne transakcijske kontrole, uključujući:

- podjelu dužnosti,
- kontrole autorizacije i odobrenja,
- kontrole potvrđivanja (verifikacije),
- kontrole pristupa i fizičke kontrole,
- kontrole nad podacima,
- kontrole usklađivanja i kontrole nadzora“.

Podjela dužnosti jedan je od temeljnih kontrolnih postupaka koji umanjuje vjerojatnost da će zaposlenik moći učiniti i sakriti pogreške, nepravilnosti i prijevare i to dodjelom različitim zaposlenicima ovlaštenja iniciranja i evidentiranja transakcija te održavanja nadzora nad imovinom poduzeća (Gulin i sur., 2012). Podjelom dužnosti poduzeće osigurava da niti jedna osoba ne može obavljati, autorizirati i nadzirati financijske transakcije, što smanjuje mogućnost počinjenja prijevare. Primjerice, „poduzeća bi trebala razdvojiti dužnosti i odgovornosti za: primanje gotovine ili depozita, pripremu depozita i usklađivanje depozita unos novih dobavljača i plaćanje računa te za evidentiranje i odobravanje troškova“ (Reciprocity, 2021).

Imenovanje menadžera odgovornih za autorizaciju transakcija interna je kontrola kojom poduzeće odgovornost za transakcije povjerava zaposlenicima najvećeg kredibiliteta, a autorizacije treba postaviti za sve transakcije, pogotovo za velika plaćanja, neuobičajene troškove i neočekivana povećanja troškova (ASP, 2020). Sustav dvostrukog potpisa česta je autorizacijska kontrola. Na primjer, svi bankovni nalozi moraju biti potpisane od dvije za to ovlaštene osobe kako bi nalog bio uredno proveden.

Što se tiče odobrenja, ona mogu biti automatska ili ih se može zatražiti. Primjer automatskog odobrenja situacija je u kojoj se trošak računa automatski uspoređuje s troškom povezane narudžbenice koji je ranije odobren te u slučaju podudaranja podataka dolazi do automatskog odobrenja (COSO, 2013). Sukladno tome, ukoliko se ta dva troška ne podudaraju, računovođa mora zatražiti odobrenje menadžmenta za knjiženje računa i pripadajućeg mu troška.

Prema Gulinu i sur. (2003), nezavisna verifikacija kontrola je koja osigurava da osoba koja ne obavlja određeni posao verificira točnost njegova izvršenja, a primjer verifikacije može biti usporedba analitičkih i sintetičkih konta te provjera početnih i zaključnih stanja konta. Također, kontrole verifikacije mogu biti kontrola ispravnosti konta za knjiženje te provjera je li knjigovodstvena promjena obrađena u skladu s računovodstvenim politikama poduzeća. Verifikacijom se provjerava je li knjigovodstvena promjena obrađena potpuno, precizno i vjerodostojno. Kontrolom pristupa poduzeća postavljaju različite razine dopuštenja kako bi zaštitila svoje, ali i podatke svojih zaposlenika te fizičku imovinu. Kada se radi o zaštiti podataka, obično se implementiraju postupci dodjeljivanja prava pristupa (registracija e-mail adrese i dodjela sigurne lozinke) određenim serverima i programima te dvostruke provjere autentičnosti prilikom prijave u sustav (ASP, 2020).

Fizičke kontrole obično uključuju ograničenja pristupa zgradama, određenim uredskim ili tvorničkim područjima ili opremi, kartice koje omogućavaju ulaz u određena područja te lozinke i sefove za dokumente i imovinu poduzeća („ACCA“, bez dat.).

Kontrole nad podacima prvenstveno se odnose na kontrole u računovodstvenim informacijskim sustavima. Kada računovodstveni informacijski sustav zakaže, izvještaji proteklih razdoblja te važni podaci tekućeg razdoblja mogu nestati i preoblikovati se, odgađajući tako izvještavanje i narušavajući bitne računovodstvene funkcije, što se može spriječiti sigurnosnim kopiranjem datoteka u informacijski oblak kao što je *One Drive*, koji štiti podatke od gubitka kada se računala oštete ili zakažu poslužitelji (ASP, 2020). Budući da se relevantne i pouzdane financijske informacije mogu dobiti samo ispravnim funkcioniranjem računovodstvenih informacijskih sustava, od iznimne je važnosti osigurati kopiranje podataka.

Prema Gulinu i sur. (2012), kontrolni postupci usklađivanja odnose se na ažurno usklađivanje otvorenih stavaka poslovnih partnera s odgovarajućim evidencijama i na ažurno usklađivanje internih i eksternih evidencija. Kao klasičan primjer usklađivanja može poslužiti usklađivanje izvoda otvorenih stavaka dobavljača s evidentiranim plaćanjima.

COSO okvir (2013) definira djelovanje kontrola nadzora te navodi primjer: „Kontrole nadzora procjenjuju jesu li ostale kontrolne aktivnosti izvršene potpuno, točno i u skladu s politikom i procedurama poduzeća, a menadžment obično koristi prosudbu za odabir i razvoj nadzornih kontrole nad transakcijama visokog rizika. Primjerice, osoba koja provodi nadzor može pregledati obavlja li računovođa usklađivanje otvorenih stavaka prema politici poduzeća“.

S obzirom na posebnosti svakog poduzeća, kako u organizacijskom, tako i u pogledu djelatnosti koju obavljaju, kvalitetan i pouzdan sustav internih računovodstvenih kontrola nije nimalo jednostavno oblikovati i implementirati. Međutim, može se zaključiti da je postojanje upravo takvog sustava, koji svaki poslovni događaj i radnju zaposlenika odjela računovodstva vrednuje kroz postavljene kontrolne mehanizme, u funkciji ostvarenja realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja.

3.4. Interne računovodstvene kontrole u funkciji ostvarenja pouzdanog financijskog izvještavanja

Ranije u radu navedeno je kako je interna kontrola polazna osnova koncipiranja cjelovitog sustava internog nadzora. Postojanje kvalitetnog i pouzdanog sustava internih računovodstvenih kontrola, koji svaki poslovni događaj i radnju zaposlenika odjela računovodstva vrednuje kroz postavljene kontrolne mehanizme u funkciji je ostvarenja relevantnih i pouzdanih financijskih informacija. Odnosno, interne računovodstvene kontrole svojim djelovanjem moraju osigurati relevantne financijske informacije koje imaju vrijednost potvrđivanja i vrijednost predviđanja te financijske informacije koje vjerno prikazuju sve informacije i ekonomske pojave navedene u financijskim izvještajima na način da su potpune, neutralne te bez pristranosti i pogrešaka. Ukoliko su rezultat djelovanja internih računovodstvenih kontrola financijske informacije sa svim pojačavajućim kvalitativnim karakteristikama financijskih informacija (usporedivost, razumljivost, pravovremenost i potvrdivost), tada je sustav internih računovodstvenih kontrola moguće ocijeniti visokom ocjenom. Altamuro i Beatty (2010, str. 58) ističu kako se „sustavi interne kontrole dugo zagovaraju kao mehanizam za uspostavu visokokvalitetnog financijskog izvještavanja, kojeg su poduzeća u tu svrhu spremno prihvatila“. Međutim, kako bi financijski izvještaji bili što realniji i objektivniji, potrebno je uspostaviti sustav internog nadzora te internih kontrola nad financijskim izvještavanjem.

Mahaček, Bolfek i Šakota (2015, str. 48) definiraju interni nadzor nad financijskim izvještavanjem: „Interni nadzor nad financijskim izvještavanjem sastoji se od politika i procedura poduzeća, a oblikovan je i djeluje da pruži razumno uvjerenje o pouzdanosti financijskog izvještavanja i fer prezentiranja financijskih izvještaja. Uspostavljene interne kontrole, a tako i interna revizija pružaju veće mogućnosti otkrivanja i sprječavanja prijevara i nepravilnosti.“

Odbor za nadzor računovodstva javnih poduzeća (eng. *Public Company Accounting Oversight Board* - PCAOB) donosi definiciju internih kontrola nad financijskim izvještavanjem (2007, str. A1-42, t. 5): „Interna kontrola nad financijskim izvještavanjem je proces osmišljen od strane ili pod nadzorom glavnog izvršnog direktora i glavnih financijskih dužnosnika poduzeća, ili zaposlenika koji obavljaju slične funkcije. Navedene kontrole provodi upravni odbor društva, menadžment i svi ostali zaposlenici, kako bi pružile razumno uvjerenje u pogledu pouzdanosti financijskog izvještavanja i pripreme financijskih izvještaja za vanjske svrhe u skladu s općeprihvaćenim računovodstvenim principima (eng. *Generally Accepted Accounting Principles* - GAAP) te uključuju:

1. Politike i postupke koji se odnose na održavanje zapisa koji su u razumnoj mjeri točni i pošteno odražavaju transakcije i raspolaganje imovinom društva;
2. Politike i postupke koji pružaju razumno uvjerenje da su transakcije evidentirane primjereno, kako bi priprema financijskih izvještaja bila u skladu s općeprihvaćenim računovodstvenim načelima te da se primici i izdaci poduzeća ostvaruju samo uz odobrenje i ovlaštenje direktora poduzeća i;
3. Politike i postupke koji pružaju razumno uvjerenje u pogledu sprječavanja ili pravodobnog otkrivanja neovlaštenog stjecanja, korištenja ili raspolaganja imovinom tvrtke koje bi moglo imati značajan učinak na financijske izvještaje.“

Gulin, i sur. (2012, str. 289) navode kako „interne kontrole nad financijskim izvještavanjem uključuju sve kontrolne postupke i procedure koje prožimaju izvršni, informacijski i upravljački podsustav, a odnose se neposredno na pripremu financijskih izvještaja u skladu s relevantnim okvirom financijskog izvještavanja poduzeća“. Sukladno ovim definicijama, može se zaključiti kako pojam internih kontrola nad financijskim izvještavanjem nipošto nije istoznačan pojmu internih računovodstvenih kontrola, već da su interne računovodstvene kontrole sastavan i značajan dio ukupnog sustava internih kontrola nad financijskim izvještavanjem.

Dakle, interne kontrole nad financijskim izvještavanjem uključuju i kontrole koje se poduzimaju u računovodstvenom podsustavu poduzeća, a koje su usmjerene na pripremu financijskih izvještaja te sprječavaju i otklanjaju neželjene događaje koji za posljedice mogu imati neusklađenost financijskih izvještaja s računovodstvenim politikama, zakonima i propisima.

Kao primjere internih računovodstvenih kontrola nad financijskim izvještavanjem moguće je navesti podjelu dužnosti (koja osigurava da ista osoba ne provodi kontrole, nadzor i sastavljanje financijskih izvještaja), korištenje kontrole pristupa (zabrana ili ograničavanje pristupa neovlaštenim osobama, radi sprječavanja neovlaštenog uvida ili promjene podataka i datoteka) i sastavljanje probne bilance (kontrolni postupak koji predstavlja podlogu za sastavljanje bilance te računa dobiti i gubitka). Prema Ramljak (2013), voditelj računovodstva pak ima odgovornost provjeriti i kontrolirati jesu li izabrani računovodstveni postupci i politike u skladu s primjenjivim okvirom računovodstvenog izvještavanja, imaju li prezentirane informacije sve potrebne karakteristike te jesu li financijski izvještaji realno prikazali financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća.

Kao cilj postojanja internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, Tušek i sur. (2014, str. 157) navode „ostvarivanje kredibiliteta i pouzdanosti svih financijskih izvještaja poduzeća“. Postizanje tog cilja svim korisnicima financijskih izvještaja olakšava proces donošenja odluka. Primjerice, menadžmentu poduzeća lakše je procijeniti jesu li ispunjeni ciljevi poduzeća za tekuće izvještajno razdoblje te postoje li odstupanja od planova kada financijski izvještaji prikazuju realno i objektivno financijski položaj i rezultat poduzeća. Jednako tako, realni i objektivni financijski izvještaji za potencijalne investitore znače smanjeni rizik investiranja, kreditorima kao što su poslovne banke omogućuju kvalitetniji izračun uvjeta zaduživanja, a poslovnim partnerima omogućuju procjenu vjerojatnosti nastavka poslovanja.

Međutim, implementaciju i provođenje cjelovitog sustava internih kontrola nad financijskim izvještavanjem potrebno je standardizirati, nadzirati i ocjenjivati kako bi eventualni nedostaci bili identificirani i ispravljani te kako bi se spriječile prijevare. Svojevrna prekretnica u standardizaciji, nadzoru i ocjeni sustava internih kontrola nad financijskim izvještavanjem događaj je iz srpnja 2002. godine, kada je u SAD-u izglasan Sarbanes-Oxley zakon (SOX). Navedeni zakon značio je opću računovodstvenu reformu za poduzeća od javnog interesa, a imao je i ulogu zaštite investitora, uzevši u obzir brojne korporativne skandale koji su se tada događali (Tušek i Fudurić, 2007).

Sarbanes-Oxley zakon odnosi se na poduzeća koja kotiraju na američkim burzama vrijednosnih papira, bilo da se radi o američkim ili europskim poduzećima. Najvažnije zahtjeve SOX-a Vukšić (2013) sažima u nekoliko točaka: osnivanje odbora za nadzor računovodstva javnih poduzeća, zahtjev za neovisnošću revizora, veća odgovornost društava, unaprijeđeno financijsko izvještavanje, sprječavanje sukoba interesa i kriminalni progon zbog prijevара. Slijedi kratak pregled dvaju odjeljaka Sarbanes-Oxley zakona (302 i 404), koji se odnose na interne kontrole, a značajni su za rad budući da je poduzeće iz primjera u praktičnom dijelu rada obveznik primjene navedenih odredbi SOX-a.

Prema Izvještaju Ureda za objavu podataka Vlade SAD-a (eng. *U.S. Government Publishing Office - GPO*) (2020, str. 35), koji odražava važeće odredbe odjeljka 302 Sarbanes–Oxley zakona, navedeno je kako odjeljak 302 zahtijeva od menadžmenta javnog poduzeća:

- „uspostavljanje i održavanje sustava internih kontrola,
- oblikovanje internih kontrola tako da one osiguraju značajne informacije poduzeću i njegovim konsolidiranim društvima te njihovu dostupnost odgovornim osobama, pogotovo tijekom razdoblja u kojima se pripremaju periodični izvještaji
- ocjenu efikasnosti sustava internih kontrola do 90 dana prije objave izvještaja
- izvještaj o funkcioniranju sustava internih kontrola koji uključuje analizu i ocjenu sustava i kontrola za utvrđivanje ispravnosti podataka te utvrđivanje postoje li značajne slabosti podataka i sustava interne kontrole koje bi mogle kompromitirati financijske izvještaje poduzeća“.

Odgovorne osobe potpisuju izjavu kojom potvrđuju odgovornost za oblikovanje, uspostavljanje, održavanje i ocjenu učinkovitosti sustava internih kontrola, odgovornost za izvještavanje o internim kontrolama i objavu bilo kakvih nedostataka sustava te pregled financijskih izvještaja koji su prema njihovom najbolje saznanju realni i objektivni, ne sadrže neistinite informacije te da u njima nisu izostavljene značajne činjenice (Leech, 2003).

Odjeljak 404 SOX-a sastoji se od dvije stavke (koje će biti pojašnjene u nastavku rada): traženi zahtjevi od menadžmenta te ocjena i izvještaj o internim kontrolama nad financijskim izvještavanjem.

Prvi zahtjev od strane menadžmenta uspostavljanje je i održavanje odgovarajuće strukture internih kontrola i procedura za financijsko izvještavanje, dok se drugi zahtjev odnosi na procjenu i izvještaj menadžmenta o učinkovitosti internih kontrola nad financijskim izvještavanjem (Ured za objavu podataka Vlade SAD-a, 2020). Ocjena od strane menadžmenta uključuje primjenu testova koji trebaju dokazati učinkovitost oblikovanja i provođenja internih kontrola nad financijskim izvještavanjem. Oblikovanje i provođenje takvih testova menadžment delegira na odjel interne revizije (ukoliko postoji), kao i ocjenu čitavog sustava. Izvještaj menadžmenta između ostalog treba sadržavati izjavu o odgovornosti menadžmenta za oblikovanje i održavanje sustava internih kontrola te ocjenu menadžmenta o učinkovitosti sustava (SoxLaw, 2021).

Nadalje, Komisija za vrijednosnice i burzu Sjedinjenih Američkih država (2009) ističe kako druga stavka odjeljka 404 od neovisnog revizora zahtijeva potvrdu procjene menadžmenta o učinkovitosti navedenih kontrola. Tušek i sur. (2014, str. 161) navode da „eksterni revizor u sklopu revizije internih kontrola nad financijskim izvještavanjem treba izraziti neovisno mišljenje o učinkovitosti internih kontrola nad financijskim izvještavanjem na temelju vlastitih testova kontrola“. Uzimajući u obzir povezanost poslova koje eksterni revizor obavlja u reviziji financijskih izvještaja te u reviziji internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, moguće je govoriti o integriranoj reviziji.

Dakle, integrirana revizija uključuje i reviziju financijskih izvještaja poduzeća od strane eksternog revizora i reviziju sustava internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, a uključuje opsežno ispitivanje kontrola povezanih sa sustavima obrade transakcija poduzeća (AccountingTools, 2022). Prema Revizijskom standardu broj 5 (eng. *Auditing Standard No. 5*), rezultat integrirane revizije mišljenje je revizora o učinkovitosti internih kontrola nad financijskim izvještavanjem te mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja (PCAOB, 2007).

3.5. Ograničenja internih računovodstvenih kontrola

Kao i sve interne kontrole, interne računovodstvene kontrole pružaju razumno uvjerenje o tome da računovodstveni proces u svim svojim fazama djeluje ispravno, efikasno i u skladu s računovodstvenim politikama poduzeća te drugim relevantnim zakonskim propisima i procedurama.

Već iz same riječi "razumno" može se primijetiti određeno ograničenje. Takvo ograničenje proizlazi iz jednog drugog, a to je troškovno ograničenje. „Težnja za stjecanjem apsolutnog uvjerenja, odnosno potpunog otkrivanja i sprječavanja pogrešaka i nepravilnosti imala bi za posljedicu troškove koje je nemoguće pokriti koristima, pa je stoga vjerojatno stjecanje potpunog uvjerenja nemoguće“ (Tušek i sur., 2014, str. 161). Primjerice, kada bi interne računovodstvene kontrole pružale apsolutno uvjerenje o točnom, pravilnom i ažurnom evidentiranju svih poslovnih događaja, postojala bi apsolutna razina uvjerenja u ispravnost tog dijela računovodstvenog procesa. No, resursi i vrijeme koje bi bili utrošeni onemogućili bi redovno obavljanje svakodnevnih poslova i kontrola, što može dovesti do raskida ugovora od strane klijenta ili kaznene odgovornosti uslijed nepoštivanja zakonom propisanih rokova, što trošak apsolutnog uvjerenja čini previsokim i nipošto isplativim.

Interne računovodstvene kontrole provode računovođe te su ugrađene u informacijske sustave. Ljudski faktori iz kojeg proizlaze ograničenja internih računovodstvenih kontrola mogu biti nestručnost u izvršavanju kontrole, zaboravljanje izvršenja te slučajne ili namjerne pogreške (AUDITHOW, 2021). Prema Gulinu i sur. (2003), pogreške računovođa u većini slučajeva nisu namjerne radnje čiji je cilj stjecanja imovinske koristi, već su posljedica nenamjernih radnji. Tako se može dogoditi da pri kontroli knjigovodstvene isprave računovođa zbog umora ili oslanjanja na povjerenje poznate dokumentacije ne provjeri računsku ispravnost, odnosno točnost izračuna, što znači da poslovni događaj neće biti primjereno evidentiran.

Ograničenje koje proizlazi iz provođenja internih računovodstvenih kontrola od strane informacijskih sustava odnosi se na implementaciju nove tehnologije i složenost računalnih informacijskih sustava, a prvenstveno se odnose na nedostatak znanja i vještina u rukovanju i upravljanju novim tehnologijama (Salin, Zakaria, Nawawi, 2018). Međutim, ograničenja proizlaze također iz propusta u radu te kvarova računovodstvenih programa. Na primjer, prilikom knjiženja troškova, automatizmom računovodstvenog programa trošak može završiti na krivom centru troška (iako je računovođa izabrao ispravan centar troška), što neće alarmirati program budući da je programiran na način da detektira samo neispravno knjiženje troška, ali ne i pogrešan centar troška.

Nadalje, zahvaljujući svojim ovlastima i autoritetu, učinkovitost internih računovodstvenih kontrola ograničiti može i menadžment direktnim naredbama te dogovorom o neprovođenju ili izbjegavanju određenih procedura i kontrolnih postupaka (Salin i sur., 2018).

Primjera radi, menadžment može zahtijevati knjiženje večera zaposlenika kao reprezentaciju kako bi poduzeće platilo što manji porez na dobit, iako je računovođa kontrolom knjigovodstvene isprave utvrdio kako za takvo knjiženje ne postoji osnova. Takvim i sličnim radnjama, koje se slobodno mogu okarakterizirati prijevornim, menadžment poduzeća svjesno utječe na realnost i objektivnost financijskih izvještaja. Gulin i sur. (2003) ističu kako su tajni sporazumi (primjerice između članova uprave, uprave i vanjskih subjekata) kojima je konačni cilj prijevora i otuđenje imovine veoma su rizični za djelovanje sustava interne kontrole. „Teško je otkriti kada sustav interne kontrole zloporabljuju članovi uprave ili tajne sporazume, što se ubraja u najčešće razloge radi kojih se u velikima i srednjim društvima pojavljuju prijevare“ (Petrović, 2012, str. 94). Navedena ograničenja opravdavaju zašto se internim kontrolama postiže razumno uvjerenje te znače postojanje neizvjesnosti i rizika kako u provođenju, tako i u implementaciji internih kontrola.

Zhang (2016) definira rizike internih kontrola te ih dijeli na operativne rizike i rizike usklađenosti: „rizici internih kontrola rizici su koji utječu na djelotvornost i učinkovitost internih kontrola i time utječu na postizanje ciljeva, a oni su dio operativnog rizika i rizika usklađenosti. Operativni rizik odnosi se na neočekivani neuspjeh u svakodnevnom poslovanju poduzeća, kojeg bi mogli uzrokovati osoblje i/ili procesi, dok je rizik usklađenosti rizik nepoštivanja zakona ili propisa, kao što je Zakon Sarbanes-Oxley (SOX) ili Zakon o korupciji u inozemstvu (eng. *Foreign Corrupt Practices Act - FCPA*)“.

Djelotvoran sustav interne kontrole minimizira rizike koji utječu na postizanje ciljeva poduzeća. Uobičajeni rizici internih kontrola u poslovanju između ostalog uključuju:

- nedostatak zdravog okruženja internih kontrola,
- loše dizajnirane poslovne procese,
- sigurnosni rizik informacijskih tehnologija,
- integritet i etički rizik,
- ljudske pogreške,
- rizik prijevare (Zhang, 2016).

Prema Deloitte (2021, str. 3) „razumijevanje najvažnijih rizika koji prijete poduzeću i dizajniranje relevantnih internih kontrola za ublažavanje tih rizika može biti ključni faktor diferencijacije u rastu i razvoju poduzeća“. Procjenu rizika internih kontrola može napraviti menadžment, no ako u poduzeću postoji funkcija interne revizije, menadžment procjenu rizika često delegira na funkciju interne revizije. Procjena rizika dizajna i provedbe relevantnih internih kontrola (što pripada djelokrugu rada interne revizije) može uključivati ispitivanje o subjektu i zaposlenicima, promatranje primjene specifične kontrole, uvid u dokumente i izvješća te praćenje transakcija kroz informacijski sustav relevantan za financijsko izvještavanje (Institut ovlaštenih računovođa Indije, 2002).

Prema Zhang (2016), u provođenju procjene rizika internih kontrola pomažu matrice kontrole rizika čije su ključne sastavnice: cilj, kontrolna aktivnost, rizik, odgovorna osoba, stavka u financijskim izvještajima, podatak o tome je li kontrola preventivna ili detektivna te o tome je li kontrola ključna ili ne. Primjerice, ako je jedan od ciljeva koje poduzeće nastoji ostvariti implementacijom internih kontrola pouzdanost financijskih izvještaja, sve interne kontrole moraju biti u službi ostvarenja glavnog cilja, a treba li internu kontrolu klasificirati kao ključnu ili ne ovisi o tome djeluje li ona učinkovito na smanjenje mogućnosti značajnih pogrešaka u financijskim izvještajima (Zhang, 2016).

Donelson, Ege i McInnis (2017.) proveli su istraživanje koje u korelaciju dovodi računovodstvene prijevare otkrivene od strane SEC-a (Komisija za vrijednosnice i burzu Sjedinjenih Američkih Država – eng. *Securities and Exchange Commission*) od 2005. – 2010. godine i mišljenja revizora o sustavu internih kontrola poduzeća koja su počinila prijevare. Rezultati pokazuju jasnu statističku povezanost između počinjenja prijevare u poduzećima čije interne kontrole imaju barem jednu značajnu slabost te da izdavanje negativnog revizorskog mišljenja o sustavu interne kontrole treba biti upozorenje koje ukazuje na znatno veću vjerojatnost da menadžeri čine (neotkrivene) prijevare (Donelson i sur., 2017). No, bez obzira na to ima li sustav internih kontrola značajne slabosti ili ne, definitivno postoje ograničenja koja onemogućavaju pružanje apsolutnog uvjerenja o pouzdanom financijskom izvještavanju, zbog kojih postoji potreba za dodatnim razinama nadzora.

3.6. Važnost provođenja nadzora nad internim računovodstvenim kontrolama

Interne računovodstvene kontrole ostvarenjem svojih ciljeva pružaju razumno uvjerenje o ispravnom i efikasnom djelovanju cjelokupnog računovodstvenog procesa. Kao posljedica takvog djelovanja računovodstvenog procesa javljaju se financijske informacije sa svim osnovnim i dopunskim kvalitativnim karakteristikama, temeljem kojih se sastavljaju pouzdani financijski izvještaji. Uzevši u obzir kako je pouzdano financijsko izvještavanje jedan od najvažnijih ciljeva svakog poduzeća, poduzeća se ne mogu i ne smiju osloniti isključivo na razumno uvjerenje internih računovodstvenih kontrola koje proizlazi iz navedenih inherentnih ograničenja i slabosti.

Interna kontrola i interna revizija sastavni su dijelovi sustava internog nadzora, no razlikuju se u tome što interna kontrola predstavlja preventivni nadzor, a interna revizija naknadni nadzor, između ostalog i nad funkcioniranjem sustava internih kontrola.

Prema općeprihvaćenoj definiciji interne revizije, oblikovanoj od strane globalnog instituta internih revizora (eng. *Institute of Internal Auditors* - IIA) „interna revizija je neovisno i objektivno jamstvo i savjetodavna aktivnost rukovođena filozofijom dodane vrijednosti s namjerom poboljšanja poslovanja organizacije. Ona pomaže organizaciji u ispunjavanju ciljeva uvodeći sustavan i discipliniran pristup procjenjivanju i poboljšanju djelotvornosti upravljanja rizicima, kontrole i korporativnog upravljanja“ („Institut internih revizora“, bez dat.). Kada je riječ o ostvarenju pouzdanog financijskog izvještavanja, nemjerljiv doprinos funkcija interne revizije ostvaruje tako što „ispituje organizaciju i funkcioniranje računovodstvenog sustava i pripadajućih internih kontrola, vjerodostojnost financijskih i operativnih informacija, ocjenjuje ekonomičnost, efikasnost i efektivnost poslovnih operacija i kontrola, primjenu politika, planova i procedura te provodi posebne provjere“ (Tušek i Sever, 2007, str. 279).

Testovi interne revizije koriste se kao sredstvo za internu ocjenu sustava internih kontrola te ujedno predstavljaju i upravljačku kontrolu kojom se osigurava usklađenost internih kontrola s unaprijed određenim politikama, procedurama i standardima („ACCA“, bez dat.). Primjerice, testovi interne revizije mogu biti na razini poslovnog procesa, transakcije ili kompletnog sustava, a trebaju ocijeniti sposobnost internih kontrola za kontrolu rizika, preciznost informacija koje su rezultat poslovnog procesa i kontrole te identificirati nedostatke kontrola koje će interni revizor iznijeti menadžmentu i predložiti rješenja („ACCA“, bez dat.).

Eksterni nadzor nad internim računovodstvenim kontrolama provodi eksterna revizija. Tušek i Žager (2007, str. 47) definiraju eksternu reviziju kao „postupak ispitivanja i ocjenjivanja poslovanja poduzeća koje provode stručni, neovisni i za taj posao ovlašteni revizori“. Budući da „eksterna revizija ima ulogu pružanja razumne razine uvjerenja o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja“ (Tušek, Ježovita, i Halar 2020, str. 120), pojmovi eksterna revizija i revizija financijskih izvještaja često su korišteni kao sinonimi.

Gulin i sur. (2012, str 309) ističu da „racionalni pristup obavljanju revizije financijskih izvještaja uključuje upoznavanje i ocjenjivanje sustava internih kontrola poduzeća radi utvrđivanja opsega, vrste i vremenskog rasporeda dokaznih testova koje je potrebno provesti kako bi se moglo izraziti utemeljeno mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja poduzeća.“ Bitno je napomenuti kako „revizor mora steći razumijevanje onih internih kontrola koje su relevantne za reviziju kako bi mogao prepoznati vrstu potencijalnoga pogrešnog prikazivanja, faktore koji utječu na rizike značajnoga pogrešnog prikazivanja te oblikovati vrstu, vremenski raspored i opseg daljnjih revizijskih postupaka“ (Pretnar Abičić, 2015, str. 119). Uzimajući u obzir prirodu revizije, većina relevantnih kontrola su interne računovodstvene kontrole.

Nakon stjecanja razumijevanja sustava internih računovodstvenih kontrola, revizor procjenjuje koje kontrole je potrebno uzeti u uzorak kako bi mogao dati što preciznije mišljenje i preporuke. Prema Pretnar Abičić (2015), oblikovanjem i provođenjem kontrolnih i dokaznih testova revizor utvrđuje postoje li nedostaci, koji pojedinačno ili skupno čine jednu ili više značajnih slabosti u internim računovodstvenim kontrolama. Završetkom testiranja internih kontrola, revizor izražava mišljenje, odnosno angažman s izražavanjem uvjerenja o adekvatnosti cjelokupnog sustava internih kontrola. Ukoliko utvrdi postojanje jedne ili više značajnih slabosti, revizor u pisanom obliku izvještava menadžment, obrazlaže mišljenje te donosi preporuku kojom pomaže menadžmentu u ispravljanju slabosti i ispravnom oblikovanju sustava internih računovodstvenih kontrola (Pretnar Abičić, 2015).

Interni i eksterni nadzor nad internim računovodstvenim kontrolama izuzetno je bitno provoditi kako bi se dodatno smanjio rizik financijskog izvještavanja. Pozitivni nalazi nadzora potvrđuju kako je implementirani sustav internih kontrola uistinu učinkovit te rezultira proizvodnjom financijskih informacija sa svim osnovnim i dopunskim kvalitativnim karakteristikama, dok negativni nalazi ukazuju na propuste i slabosti sustava te predlažu rješenja koja će korisnicima omogućiti razumnu razinu uvjerenja u realnost i objektivnost financijskih izvještaja.

4. PROVOĐENJE INTERNIH RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA NA PRIMJERU PODUZEĆA IZ DJELATNOSTI POSREDOVANJA U TRGOVINI

4.1. Opće informacije o poduzeću

U trenutku osnivanja, kao jedini osnivač i član društva PharmaSwiss d.o.o. privatna je multinacionalna farmaceutska PharmaSwiss S.A. Valeant Pharmaceuticals, tada jedna od najvećih svjetskih farmaceutskih tvrtki, svoj rast temeljila je na akvizicijama drugih uspješnih farmaceutskih tvrtki. Tako je 2011. godine Valeant završio akviziciju tvrtke PharmaSwiss S.A., čime je postao vlasnikom svih tvrtki koje su do tada bile u vlasništvu tvrtke PharmaSwiss S.A., tako i tvrtke PharmaSwiss d.o.o., dok 2013. godine Valeant objavljuje akviziciju tvrtke Bausch + Lomb. Kao posljedica ogromnog računovodstvenog skandala, Valeant 2018. godine mijenja ime u Bausch Health Companies Inc. te nakon toga radi brojne promjene u unutarnjoj organizacijskoj strukturi, koje su se odrazile i na PharmaSwiss d.o.o. u pogledu vlasnika društva tako što je vlasnik postao Bausch + Lomb Netherlands B.V.

Prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD 2007), djelatnost tvrtke PharmaSwiss d.o.o. pripada u razred broj 4619 – posredovanje u trgovini raznovrsnim proizvodima. Prema podacima iz Hrvatske gospodarske komore, predmet poslovanja tvrtke PharmaSwiss d.o.o. aktivnosti su unutar okvira šifre broj "(74.4) Promidžba (reklama i propaganda)", a to su: kupnja i prodaja robe, zastupanje stranih tvrtki, usluge poslovnog savjetovanja, ispitivanje tržišta i javnog mnijenja, obavljanje trgovačkog posredovanja na domaćem i inozemnom tržištu, djelatnost prometa lijeka i homeopatskog proizvoda, promet na veliko medicinskim proizvodima, posredovanje u organizaciji kliničkih ispitivanja lijekova i poslovi farmakovigilancije. Godišnji financijski izvještaji za 2021. godinu prikazuju ukupnu imovinu poduzeća u iznosu od 8.9 milijuna kuna, ukupne prihode u iznosu od 13.2 milijuna kuna te prosječan broj zaposlenika 15, što poduzeće prema ranije navedenoj podjeli Zakona o računovodstvu svrstava u mala poduzeća.

4.2. Zahtjevi vezani za financijsko izvještavanje poduzeća

Prema Zakonu o računovodstvu (NN 78/15), mala poduzeća nisu dužna sastavljati sve financijske izvještaje već samo bilancu, račun dobiti i gubitka i bilješke te nisu dužna sastavljati ni posebno godišnje izvješće, a pri sastavljanju financijskih izvještaja trebaju primjenjivati Hrvatske standarde financijskog izvještavanja (ukoliko ne kotiraju na burzi). No, s obzirom na to da je vlasnik PharmaSwissa, Bausch + Lomb Netherlands B.V. obveznik sastavljanja konsolidiranih financijskih izvještaja te SOX-a, financijski izvještaji PharmaSwissa moraju realno i objektivno prikazati financijski rezultat i položaj poduzeća. Razumno uvjerenje u realnost i objektivnost financijskih izvještaja pružaju implementirane interne računovodstvene kontrole te interni mjesečni financijski izvještaji i nadzor nad istima.

Kada je riječ o internom financijskom izvještavanju, prema zahtjevima i korporativnoj kulturi vlasnika, PharmaSwiss d.o.o. podnosi dva izvještaja. Oba izvještaja izrađuju se u programu *Oracle Hyperion Financial Management* (HFM) – sveobuhvatnom programu koji pruža mogućnosti financijske konsolidacije, izvještavanja i analize financijskih izvještaja. Interni izvještaj o novčanim tokovima poduzeća financijski je izvještaj koji se podnosi svakog ponedjeljka za prethodni poslovni tjedan. Računovođa klasificira sve primitke i izdatke s kunskog i deviznog računa te vrši kontrolu stanja računa sukladno bankovnim izvodima. Tako klasificirane transakcije unosi u *excel* tablicu u formatu (dimenzijama) kojeg program HFM prepoznaje te tablicu šalje financijskoj direktorici Pharmaswissa koja istu učitava u program. Prepoznavanjem formata, HFM program zbraja vrijednosti, izuzima skupine dimenzija u kojima nije bilo transakcija te izrađuje konačni izvještaj novčanog toka s pregledom učinka svih transakcija proteklog tjedna. Prvi dio slike 3. prikazuje neke od kategorija klasifikacije primitaka i izdataka, a drugi dio slike prikazuje kako program HFM sažima kategorije u skupine te tako izrađuje tjedni izvještaj o novčanom toku.

Period/tjedan	2022	Period/tjedan	2022
Pet 06/05/2022		Pet 06/05/2022	
CF9100 - Početno stanje	0,00	CF9100 - Početno stanje	0,00
CF1010 - Primitak od kupaca	0,00	CF1030 - Ostali primici	0,00
CF1020 - Primitak od kupaca- tantijeme	0,00	-CF1009 - Vanjski poslovni primici	0,00
CF1030 - Ostali primici	0,00	CF1999 - Ostali poslovni primici	0,00
CF1060 - Međubankovni prijenos novca	0,00	CF2012 - Obveze prema dobavljačima	0,00
CF1070- Prilagodba transfernih cijena	0,00	CF2019 - Vanjske obveze	0,00
CF1080 - Ostala potraživanja od kupaca	0,00	CF2031 - Plaća/putni nalozi/ostale povlastice	0,00
-CF1009 - Vanjski poslovni primici	0,00	CF2032 - Porezi i doprinosi plaća	0,00
IC1070 - Primitak od povezanih društava- tantijeme	0,00	-CF2039 - Ukupan trošak	0,00
-IC1009 - Primitak od povezanih društava- usluge	0,00	CF2050 - Ostala plaćanja i porezi	0,00
CF1999 - Ostali poslovni primici	0,00	-CF2009 - Vanjski poslovni izdaci	0,00
CF2011 - Kontrolirani povrati	0,00	CF2999 - Poslovni izdaci	0,00
CF2012 - Obveze prema dobavljačima	0,00	CF9219 - Operativne aktivnosti	0,00
CF2014 - Odobrenja i popusti	0,00	CF9209 - Ukupan novčani tok	0,00
CF2015 - Ostale obveze	0,00	CF9009 - Zaključno stanje	0,00
-CF2019 - Vanjske obveze	0,00	SI1000 - Novac u banci	0,00
CF2020 - Vanjske obveze - tantijeme	0,00	SI9400 - Potraživanja od banke	0,00
CF2031 - Plaća/putni nalozi/ostale povlastice	0,00		
CF2032 - Porezi i doprinosi plaća	0,00		

Slika 3: Klasificiranje primitaka i izdataka temeljem kojih program HFM izrađuje tjedni izvještaj o novčanom toku

Izvor: Izrada autora

Drugi interni financijski izvještaj kojeg vlasnicima podnosi PharmaSwiss zove se mjesečna bilanca, za koju je nužni preduvjet zaključak financijskog razdoblja po završetku svakog mjeseca. Zaključak mjesečnog financijskog razdoblja prikupljanje je financijskih računovodstvenih informacija, njihova kontrola i pregled te izrada financijskog izvještaja sukladno poslovnoj praksi vlasnika. Dakle, poradi razumne razine uvjerenja u relevantnost i pouzdanost financijskih informacija i mjesečne bilance (posljedično i konačne bilance), od iznimne je važnosti provođenje internih računovodstvenih kontrola koje će biti opisano u sljedećem potpoglavlju.

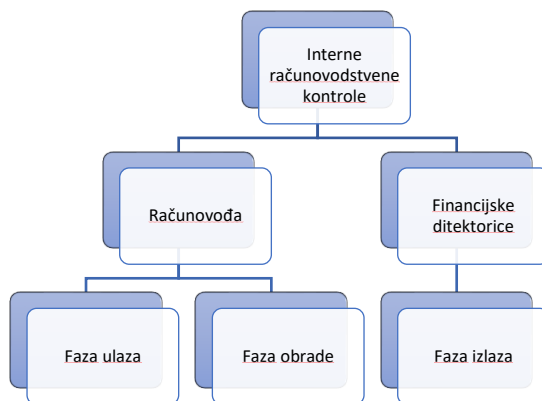
4.3. Provođenje internih računovodstvenih kontrola u okviru mjesečnog financijskog izvještavanja

Poduzeće PharmaSwiss d.o.o. dugi niz godina koristi usluge poduzeća Ecovis Hrvatska d.o.o. kao vanjskog suradnika za računovodstvo. Sukladno korporativnoj kulturi vlasnika PharmaSwissa, Ecovis Hrvatska koristi računovodstveni program Microsoft Dynamics NAV poznatiji kao Navision. Korisnički profil računovođe za pristup Navisionu preko privatne mreže (*Virtual private network* - VPN) izrađuju ovlaštene informatičari Bausch Healtha, dodjeljivanjem vjerodajnica (korisničko ime i lozinka) te pripadajuće razine ovlaštenja koja u potpunosti osigurava da računovođa ne može premašiti svoje ovlasti, odnosno poduzimati radnje koje nisu u njegovoj domeni (npr. odobrenje temeljnica za knjiženje). Dodjeljivanje vjerodajnica i pripadajuće razine ovlaštenja polazna su osnova kontrole pristupa, koja je navedena ranije u radu.

Visoka razina kontrole pristupa i zaštite podatka ogleda se u činjenici da lozinka za pristup Navisionu traje mjesec dana, a potom se na zahtjev i uz odobrenje financijskih direktorica PharmaSwissa izdaje nova. Dodjela vjerodajnica i razina ovlaštenja označava kako računovođa može službeno početi sa svakodnevnim poslovima, a sastavni dio svih poslova provođenje je internih računovodstvenih kontrola. Stoga, u nastavku poglavlja slijedi prikaz podjele dužnosti za obavljanje internih računovodstvenih kontrola te klasifikacija kontrola koje računovođa obavlja u svakodnevnim poslovima prema fazama računovodstvenog procesa.

4.3.1. Provođenje internih računovodstvenih kontrola u redovnim poslovima

Za svakodnevne računovodstvene poslove koji osiguravaju neometano poslovanje poduzeća u pravilu je zadužen jedan računovođa, osim u iznimnim slučajevima kao što su godišnji odmori, bolovanja te kompleksne, nesvakidašnje situacije za čije je uspješno razrješenje potrebna suradnja s kolegama ili voditeljem računovodstva. Provođenje i kontrola redovnih poslova nužan je preduvjet za sastavljanje pouzdanog mjesečnog financijskog izvještaja, a računovodstvene kontrole provodi računovođa koji vodi poslovanje te dvije financijske direktorice, što predstavlja vrlo jednostavnu podjelu dužnosti.

Slika 4: Podjela dužnosti u provođenju internih računovodstvenih kontrola

Izvor: Vlastita izrada autora

Na slici 4. navedeno je kako računovođa provodi kontrole u fazama ulaza i obrade podataka u računovodstvenom procesu te da financijske direktorice provode kontrole u posljednjoj fazi, fazi izlaza.

U tablici 1. slijedi prikaz redovnih računovodstvenih poslova, kontrola te klasifikacija kontrola prema fazi računovodstvenog procesa gdje kontrole u fazi ulaza podataka predstavljaju radnje koje prethode obradi, kontrole u fazi obrade podataka radnje koje računovođa poduzima za vrijeme obrade podataka i prije faze izlaza, dok se kontrole u fazi izlaza informacije odnose na kontrole čijim obavljanjem završava računovodstveni proces i proizvodi se financijska informacija. Cilj je tablice 1. prikazati kako su svi redovni računovodstveni poslovi prožeti računovodstvenim kontrolama koje pripadaju barem dvjema, a ponekad i trima različitim fazama računovodstvenog procesa.

Tablica 1: Računovodstveni poslovi, kontrole i klasifikacija kontrola prema fazi računovodstvenog procesa

Posao	Kontrole	Faza računovodstvenog procesa
Izrada općih narudžbenica (<i>Blanket purchase order – BPO</i>)	Kontrola ispravnosti	Ulaz
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
Izrada konačnih narudžbenica (<i>Purchase order – PO</i>) i knjiženje ulaznih računa	Provjera računa	Ulaz
	Uspoređivanje podataka	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
	Dodjela internog broja	Izlaz
Izrada općih prodajnih naloga (<i>Blanket sales order – BSO</i>)	Provjera kalkulacije	Ulaz
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
Izrada konačnih prodajnih naloga (<i>Sales order - SO</i>) i knjiženje izlaznih računa	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
	Dodjela internog broja	Izlaz
Izrada i podnošenje PDV, PDVs, ZP i URA obrazaca Poreznoj upravi	Kontrola konta	Ulaz
	Kontrola unosa	Obrada
	Kontrola povezanosti obrazaca	Obrada
Plaćanje računa	Kontrola pristupa	Ulaz
	Kontrola isprave	Ulaz
	Kontrola podataka plaćanja	Ulaz
	Traženje odobrenja provođenja naloga	Obrada
	Dvostruka autorizacija naloga	Izlaz
Knjiženje izvoda	Usklađivanje otvorenih stavaka	Obrada
	Kontrola pokrića plaćanja	Obrada
	Kontrola konta i troškovnih centara	Obrada
	Provjera stanja računa	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
Kupoprodaja deviza	Kontrola pristupa	Ulaz
	Dvostruka autorizacija naloga	Izlaz
	Kontrola obračuna	Obrada
	Kontrola salda konta	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
Izrada rezervacija troškova poslovanja	Kontrola usklađenosti	Ulaz
	Kontrola troškovnih centara	Ulaz
	Kontrola računske ispravnosti	Ulaz
	Kontrola potpunosti	Ulaz
	Kontrola unosa	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
Obračun plaće, plaće u naravi i bonusa	Kontrola pristupa	Ulaz
	Kontrola usklađenosti (bonusi)	Ulaz
	Kontrola izračuna (bonusi)	Ulaz
	Kontrola obračuna	Obrada
	Traženje odobrenja isplatnih lista	Obrada
	Dvostruko odobrenje obračuna	Izlaz
	Kontrola unosa naloga	Obrada
	Traženje odobrenja provođenja naloga	Obrada
	Dvostruka autorizacija naloga	Izlaz
	Kontrola troškovnih centara	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz

Obračun službenih troškova zaposlenika	Kontrola usporedbe troškova	Ulaz
	Kontrola pokrića troškova	Ulaz
	Kontrola troškovnih centara	Obrada
	Kontrola unosa	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz
Izrada i podnošenje JOPPD obrazaca Poreznoj upravi	Kontrola podataka	Obrada
	Kontrola iznosa	Obrada
	Kontrola broja obrasca	Obrada
Obračun amortizacije i najmova	Kontrola konta	Obrada
	Kontrola troškovnih centara	Obrada
	Kontrola izračuna	Obrada
	Kontrola iznosa amortizacije/ Kontrola izračuna najmova	Obrada
	Traženje odobrenja za knjiženje	Obrada
	Dvostruko odobrenje	Izlaz

Izvor: Izrada autora

Nakon tablice 2. slijedi kronološki opis računovodstvenih poslova i kontrola te sažetak istih uz osvrt na podjelu kontrola prema razini i području djelovanja.

Opće narudžbenice (eng. *blanket purchase order - BPO*) u PharmaSwissu iniciraju financijske direktorice, sukladno potrebama poslovanja. Takav oblik narudžbenica menadžment PharmaSwissa preferira kada narudžbe zahtijevaju višestruka plaćanja tijekom određenog vremenskog razdoblja (npr. pretplate) ili kada se ne može u potpunosti točno odrediti budući trošak, koji se takvom narudžbenicom procjenjuje (npr. trošak leasing rate automobila). Primitkom naloga za otvaranje opće narudžbenice, računovođa formalnom, računskom i suštinskom kontrolom knjigovodstvene isprave (koje su objašnjene ranije u radu) provjerava sadrži li opća narudžbenica sve potrebne i ispravne elemente (ime i potpis osobe koja je događaj inicirala, ime dobavljača, iznos, troškovne centre itd.), istu izrađuje u Navisionu te šalje zahtjev za odobrenje, kojeg moraju odobriti obje financijske direktorice, sukladno implementiranoj kontroli dvostrukog potpisa i traženja odobrenja.

Po primitku računa, financijski asistent u PharmaSwissu na njega zapisuje broj BPO-a te račun prosljeđuje računovođi. Kontrolom formalne, sadržajne i računске ispravnosti primljenog računa te uspoređivanjem podataka navedenih na računu i podataka u općoj narudžbenici, računovođa ili kreira konačnu (eng. *purchase order - PO*) ili ispravlja opću narudžbenicu, ovisno o tome jesu li podaci na računu istovjetni onima na općoj narudžbenici. U oba slučaja računovođa šalje nove zahtjeve za odobrenjem. Kada su sve konačne narudžbenice odobrene, Navision ih označava spremnima za knjiženje.

Knjiženjem, program narudžbenice pretvara u ulazne račune te svakom računu dodjeljuje interni broj, kojeg računovođa zapisuje na račun poradi sustavnog vođenja evidencije, lakše identifikacije i kontrole unosa.

Opći prodajni nalog (eng. *blanket sales order* - BSO) početak je prodajne aktivnosti poduzeća, koja se u većini slučajeva odnosi na ispostavu računa za marketinške usluge povezanim društvima te u manjem obujmu na ispostavu računa zaposlenicima, npr. ako je sklopljen ugovor o otkupu inventara (mobitel, laptop). Financijska direktorica izrađuje kalkulaciju računa, a obveza računovođe je napraviti suštinsku i računsku kontrolu kalkulacije. Ukoliko su svi podaci na kalkulaciji računa ispravni, računovođa izrađuje BSO za kojeg je potrebno odobrenje obiju financijskih direktorica. Po odobrenju, računovođa naredbom u Navisionu BSO pretvara u konačni prodajni nalog (eng. *sales order* - SO), za kojeg također traži odobrenje. Odobreni SO računovođa knjiži, Navision ga pretvara u izlazni račun kojem također dodjeljuje interni broj, a računovođa postupa identično kao i s ulaznim računima.

Završetkom knjiženja svih ulaznih i izlaznih računa tog mjeseca, računovođa u Navisionu knjiži rezultat poreza na dodanu vrijednost (PDV-a). U ovoj fazi izuzetno je bitno provesti kontrolu konta na koje se knjiži obveza za PDV, odnosno potraživanje za odbitak pretporeza, da bi rezultat PDV-a bio ispravno prikazan. Računovođa sve ulazne i izlazne račune koje je unio u Navision unosi u program lokalni računovodstveni program koji koristi tvrtka Ecovis Hrvatska, radi predaje obrazaca Poreznoj upravi za potrebe PDV-a (PDV, PDV-S, ZP i URA). Provođenjem kontrole unosa, računovođa utvrđuje postoje li razlike između PDV rezultata u lokalnom programu i Navisionu. Naime, rezultat PDV-a u lokalnom programu mora biti identičan onome u Navisionu, kako bi obrasci koji se šalju Poreznoj upravi u potpunosti odgovarali očekivanom izdatku (obveza za uplatu razlike PDV-a) ili primitku (povrat poreza) iskazanom u Navisionu.

Ukoliko razlike postoje, uglavnom se radi o slučajnoj pogrešci pri unosu u lokalni program, korištenju pogrešne stope PDV-a ili greške računovodstvenog programa. Također, iznimno bitna računovodstvena kontrola provjera je ispravne povezanosti glavnog PDV obrasca s ostala tri obrasca. Naime, obrazac PDV-S namijenjen je za izradu prijave stjecanja iz država članica EU, a obrazac ZP predstavlja zbirnu prijavu isporuke dobara i usluga u druge države članice Europske unije pravnim i fizičkim osobama koje su registrirane za potrebe PDV-a.

Iznosi iskazani na tim dvama obrascima moraju biti potpuno jednaki iznosima koji su iskazani u odgovarajućim redovima i stupcima glavnog PDV obrasca kako bi se obveza prijave PDV-a tvrtke PharmaSwiss smatrala ispravno ispunjenom.

Osim plaćanja računa, ponekad je potrebno izvršiti i plaćanje po ponudi. Kako bi mogao pristupiti internet bankarstvu, računovođa mora imati jedan od uređaja banke te unijeti dodijeljene mu vjerodajnice, a koje je za njegovo ime ishodila financijska direktorica PharmaSwissa. Prijavom na internet bankarstvo, računovođa započinje s unosom platnih naloga zaprimljenih kunskih i deviznih računa ili ponuda. S obzirom na komplicirane procedure u slučaju pogrešnog plaćanja, prioritetne interne računovodstvene kontrole koje računovođa pri plaćanju računa i ponuda mora provoditi pripadaju u skupinu suštinskih kontrola knjigovodstvene isprave. Naime, formalnim i računskim kontrolama isprave može se utvrditi postojanje svih bitnih elemenata računa, ali ne i ispravnost svih tih elemenata. Primjerice, samim time što je naveden broja računa (IBAN – eng. *Internal Bank Account Number*) na kojeg treba izvršiti uplatu, ne znači kako je taj broj računa ispravan. Stoga, obveza računovođe provođenje je suštinske kontrole isprave gdje u bankovnoj bazi podataka provjerava pripada li navedeni IBAN dobavljaču kako ne bi došlo do pogrešnih uplata slučajnim ili namjernim pogrešnim navođenjem IBAN broja od strane dobavljača.

Kada se radi o deviznim računima, uz kontrolu IBAN broja, posebnu pažnju potrebno je posvetiti kontroli SWIFT (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications*) koda kako bi se uspješno provelo plaćanje u inozemstvo. Zahtjevi PharmaSwissa su da računi budu plaćeni u točnom iznosu upravo na navedeni datum dospijeća te da svaki račun ima ispravno naveden poziv na broj primatelja radi lakšeg vođenja evidencije otvorenih stavaka dobavljača. Osim kontrole tih triju elemenata, potrebno je obaviti i kontrolu ostalih elemenata platnog naloga. Nakon provedenih kontrola, platni nalozi šalju se na autorizaciju te se provode po autorizaciji financijskih direktorica.

Krajem radnog tjedna računovođa knjiži sve bankovne izvode u Navisionu u pripadajuće temeljnice izvoda – kunske ili devizne. Budući da računovođa financijskoj direktorici svaki tjedan šalje izvode otvorenih stavaka, pri knjiženju je iznimno bitno provoditi kontrolu uplata i isplata, odnosno usklađivati izvode otvorenih stavaka kupaca i dobavljača s evidentiranim plaćanjima te kontrolirati imaju li sva plaćanja pokriće (plaćanje po računu, predračunu ili ponudi).

Osim toga, po unosu je potrebno napraviti kontrolu konta i troškovnih centara. Naime, troškovni centri u PharmaSwissu dijele se na skupine lijekova, odjele i zaposlenike pojedinačno te je vrlo važno imati ispravne podatke o tome koji je lijek, odjel ili zaposlenik odgovoran za pojedini trošak pa eventualne pogreške u alokaciji troškova stvaraju krivu sliku i mogu narušiti troškovnu efikasnost. Uz to, računovođa mora provjeriti jednakost stanja konta žiro računa i konačnog stanja računa na izvodu kako bi podaci prikazani u izvještaju po zaključenju financijskog razdoblja prikazali stvarno stanje. Nakon obavljenih kontrola, temeljnicu izvoda računovođa šalje na odobrenje financijskim direktoricama te istu po odobrenju knjiži.

Na devizni račun PharmaSwiss prima uplate povezanih društava kojima svaki mjesec isporučuje račune za obavljene usluge. Prema zahtjevima vlasnika, saldo deviznog računa na kraju svakog mjeseca mora biti jednak nuli. Stoga, potrebno je izvršiti kupoprodaju deviza, odnosno eurima s deviznog računa kupiti kune koje se potom prebacuju na kunski račun. Računovođa zapisuje stanje deviznog računa, kontaktira banku te navođenjem tajne riječi obavlja navedenu transakciju koju moraju autorizirati obje financijske direktorice. Knjiženjem izvoda ove transakcije u Navisionu uvijek nastaju tečajne razlike koje računovođa mora obračunati. Računovođa kontrolira hoće rezultat knjiženja biti takav da su salda konta prijelaznog i deviznog računa u Navisionu jednaka nuli te hoće li saldo konta kunskog računa biti jednak saldu posljednjeg kunskog izvoda. Po završetku kontrola, slijedi ista procedura kao za knjiženje izvoda.

Krajem mjeseca, financijska direktorica PharmaSwissa izrađuje predložak rezerviranja za troškove poslovanja koji sadrži ponavljajuće troškove, a za koje se očekuje da će nastupiti svaki mjesec te veće troškove koji su previđeni i procjenjuju se općim narudžbenicama. Takav predložak financijska direktorica šalje računovođi, a računovođa kontrolira jesu li iznosi rezerviranja za ponavljajuće troškove u skladu s onima prethodnih mjeseci, jesu li svi troškovi raspoređeni na primjerene troškovne centre te jesu li u predložak rezerviranja uključeni točni brojevi i iznosi općih narudžbenica, kao i sve opće narudžbenice koje predstavljaju značajan trošak za poslovanje tvrtke. Utvrđivanjem nedostataka u predlošku, računovođa iste sugerira financijskom direktoru te ih potom ispravlja. Osim toga, računovođa je obvezan voditi evidenciju svih neproknjiženih računa tekućeg mjeseca (računi za koje BPO i PO ili nisu otvoreni ili odobreni na vrijeme) i potom ih sve uvrstiti u predložak rezerviranja za troškove poslovanja.

Takav dopunjeni predložak računovođa unosi u temeljnicu u Navision koju po kontroli unosa (kontrola iznosa, dobavljača, konta, troškovnih centara itd.) šalje financijskim direktoricama na odobrenje i potom knjiži.

Obračun plaće računovođa počinje zaprimanjem mape koja sadrži mjesečne liste prisutnosti svih radnika, promjene u bruto plaćama te podatke o drugim nagradama i dodacima na plaću zaposlenicima za protekli mjesec. Zbog stroge tajnosti podataka, navedena mapa zaštićena je tajnom riječju koju znaju samo četiri osobe među kojima je i računovođa. Završetkom obračuna plaće, računovođa provodi kontrolu ispravnosti ukupnog obračuna. Redovna kontrola ispravnosti obračuna provodi se usporedbom pojedinačnih obračunskih lista i ukupne rekapitulacije plaća za tekući mjesec s prethodnim mjesecom kako bi se utvrdile eventualne greške računovođe ili lokalnog računovodstvenog programa. Fokus kontrole obračuna su bruto iznosi plaće, primijenjene stope doprinosa iz plaće te primijenjene stope poreza na dohodak.

Ljudske pogreške uglavnom se odnose na neažuriranu promjenu bruto iznosa plaće i pogreške pri unosu. Primjerice, prilikom obračuna može se dogoditi da računovođa odabere zastarjelu šifru koja programu određuje korištenje određenih stopa poreza na dohodak. Pogreške računovodstvenog programa odnose se na primjenu pogrešnih stopa doprinosa iz plaće (doprinosi za mirovinsko osiguranje), budući program ne prepoznaje kada netko zbog vrlo visoke bruto plaće prijeđe maksimalnu mjesečnu osnovicu za obračun doprinosa te u tom slučaju ne obračuna ispravno doprinose iz plaće.

Završetkom provođenja kontrola i ispravljanjem grešaka, računovođa isplatne liste i ukupnu rekapitulaciju plaće šalje na odobrenje financijskim direktoricama te po odobrenju kreira datoteke za učitavanje platnih naloga na internet bankarstvo. Prilikom kreiranja datoteka, računovođa je obvezan napraviti kontrole unosa u pogledu odgovarajućih IBAN-a i poziva na broj primatelja, kako bi porezi i doprinosi te plaće svih zaposlenika bili uspješno isplaćeni. Platni nalozi datoteka provode se po autorizaciji obaju financijskih direktorica. Plaća se knjiži u unaprijed pripremljenu temeljnicu u kojoj računovođa mora kontrolirati troškovne centre i iznose te po kontroli poslati zahtjev za odobrenjem knjiženja.

Plaća u naravi obračunava se u iznosu od 20% leasing rate za automobile. Kontrola troškovnih centara zapisanih na računima i njihove ispravnosti ključna je za ispravan obračun. Kao u slučaju redovnih plaća, završetkom obračuna provodi se kontrola uspoređivanja s prethodnim mjesecom. Ukoliko postoje pogreške, isključivo su ljudske prirode i to u obliku pogrešnog unosa, izračuna iznosa ili zamjene troškovnih centara. Po provođenju kontrola i ispravljanju pogrešaka, slijedi ista procedura koja je opisana za redovne plaće.

Bonusi zaposlenika PharmaSwissa isplaćuju se kvartalno i godišnje. Kvartalni bonusi odnose se na pojedine odjele, dok godišnji bonus dobivaju svi zaposlenici razmjerno unaprijed ugovorenim postotcima. Podaci o bonusima računovođi pristižu na isti način kao podaci o plaći te su jednako zaštićeni, ali drugačijom tajnom riječju nego podaci o plaćama. Računovođa kontrolira je li ukupan iznos bonusa u skladu s rezervacijom sredstava za isplatu bonusa te ispravnost izračuna u pogledu raspodjele iznosa bonusa zaposlenicima prema postotcima. Završetkom obračuna, računovođa kontrolira bruto iznose bonusa te primijenjene stope doprinosa iz plaće i primijenjene stope poreza na dohodak. Također, program nekada ne prepoznaje iskorištenost osobnog odbitka na obračunu plaće te isti koristi i pri obračunu bonusa, što računovođa mora ispraviti, budući da se osobni odbitak može iskoristiti samo pri jednoj mjesečnoj isplati. Uz to, moguće je da pribrajanjem osnovica za doprinos iz bonusa zaposlenik prijeđe maksimalnu godišnju osnovicu za obračun doprinosa, što program ne prepoznaje i potrebno je ispraviti. Nakon provođenja kontrola i ispravljanja pogrešaka, računovođa poduzima radnje jednakima kao pri obračunu plaće i plaće u naravi.

Zaposlenici mjesečno popisuju troškove nastale uobičajenim poslovnim zadacima te izvještaj troškova šalju financijskim direktoricama, koje pak popise troškova zajedno s bankovnom specifikacijom prosljeđuju računovođi. Naime, zaposlenici navedene troškove podmiruju na dva načina – službenom *Visa Business* karticom ili gotovinom. Računovođa za svakog zaposlenika provodi kontrolu usporedbe svih prijavljenih troškova plaćenih službenom karticom s bankovnom specifikacijom kako bi utvrdio jesu li svi troškovi uistinu prijavljeni u točnom iznosu i od strane osobe odgovorne za nastali trošak. Ukoliko nepodudaranja postoje, ona su gotovo uvijek rezultat slučajne ljudske pogreške kada zaposlenik posjeduje račun, ali ga zaboravi evidentirati u popis troškova. Kada je riječ o troškovima plaćenima gotovinom, računovođa provjerava imaju li svi navedeni troškovi pokriće u obliku računa kako bi zaposlenik ostvario pravo na povrat sredstava.

Nakon provođenja ovih kontrola, računovođa potvrđuje financijskoj direktorici urednost izvještaja te od nje zaprima datoteku izvještaja koja se može učitati u Navision radi knjiženja. Tada računovođa klasificira svaki trošak na točno određeni konto i prema troškovnom centru zaposlenika, obavlja kontrolu unosa i podataka učitanih iz datoteke te šalje temeljnicu za knjiženje na odobrenje financijskim direktoricama.

Nakon provođenja svih isplata, računovođa mora osigurati njihovu primjerenu evidentiranost u Poreznoj upravi kako bi PharmaSwiss u svakom trenutku imao usklađeno poslovanje. Stoga, računovođa za svaku isplatu u lokalnom računovodstvenom programu kreira jedinstveni obrazac poreza, prireza i doprinosa (JOPPD) koji učitava na portal Porezne uprave. Prije učitavanja, računovođa provodi tri kontrole JOPPD obrasca, a to su kontrola podataka podnositelja obrasca, kontrola iznosa i kontrola broja obrasca. Naime, za svaki datum u godini predviđen je jedinstveni broj obrasca, a isti je naveden i u pozivu na broj primatelja prilikom svih isplata kako bi Porezna uprava mogla pratiti i povezati isplatu s pojedinim obrascem.

Obračun amortizacije računovođa provodi zadavanjem naredbe za obračun u Navisionu. Međutim, temeljnicu obračuna ne može slati na odobrenje prije obavljenih kontrola i obaveznih ispravaka. Naime, prilikom obračuna program za veliki broj stavaka ne dodijeli ispravan konto i troškovne centre, što računovođa mora prekontrolirati i ispraviti. Također, program ne prepoznaje kada je amortizacija pojedine stavke završena pa računovođa mora kontrolirati preostali iznos dostupan za amortizaciju i po njegovom isteku otpisati stavku.

PharmaSwiss je korisnik nekoliko najmova koji se uglavnom odnose na najam poslovnog prostora i automobila. S obvezom na to da vlasnici imaju obvezu izvještavanja po MSFI, PharmaSwiss po svim najmovima iskazuje imovinu i obveze. Predložak s bruto iznosom imovine s pravom korištenja u eurima, amortizacijom te preostalim obvezama računovođa zaprima od financijske direktorice te predložak obrađuje sukladno tečaju na zahtijevani dan knjiženja (radi kuskog salda konta u Navisionu) i provodi kontrolu ukupnog izračuna – imovina s pravom korištenja umanjena za akumuliranu amortizaciju mora biti jednaka zbroju kratkoročnih i dugoročnih obveza za najam. Potom se ukupni kuskni iznosi navedenih pozicija oduzimaju od stanja pripadajućih konta u Navisionu na koje se po odobrenju knjiži razlika.

Pregledom navedenih poslova i kontrola u pripadajućim fazama računovodstvenog procesa može se zaključiti kako se većina kontrola odnosi na kontrole u fazi ulaza i obrade podataka koje obavlja računovođa. Primjeri kontrola u fazi ulaza podataka su formalne, računске i suštinske kontrole knjigovodstvenih isprava, kontrole izračuna, kontrole konta, kontrole podataka plaćanja, kontrole troškovnih centara, kontrole usklađenosti i potpunosti, kontrole usporedbe i pokrića troškova te kontrola pristupa. Kontrolu pristupa *de facto* ne obavlja računovođa, već je ona implementirana sukladno korporativnoj kulturi, a u kontekstu ove podjele smještena je u kontrole u fazi ulaza podataka budući da pripada pripremnim radnjama koje omogućuju obradu podataka.

Kontrole u fazi obrade podataka uključuju kontrole kao što su usporedbe podataka, kontrole unosa, kontrole povezanosti obrazaca, usklađivanje otvorenih stavaka, kontrole pokrića plaćanja, kontrole troškovnih centara, kontrole obračuna, kontrole unosa naloga, traženje odobrenja za knjiženje itd. Potrebno je istaknuti dualnu pripadnost određenih kontrola dvjema fazama – fazi ulaza i fazi izlaza podataka. Primjerice, ista kontrola u drugačijem poslu (npr. kontrola troškovnih centara pri izradi rezervacija troškova poslovanja i pri obračunu amortizacije i najмова) može se u kontekstu ove podjele klasificirati u prethodno navedene skupine.

Za svako knjiženje implementirane su kontrole traženja odobrenja i dvostrukog odobrenja, što znači da postoje pregledi i autorizacije na višoj razini čijim obavljanjem završava računovodstveni proces i proizvodi se financijska informacija. Kontrole u fazi izlaza odnose se na dvostruka odobrenja knjiženja i obračuna plaća, plaće u naravi i bonusa, dvostruku autorizaciju bankovnih naloga te na dodjelu internog broja pri knjiženju ulaznih i izlaznih računa što predstavlja jedinu iznimku, budući da tu kontrolu obavlja računovođa.

Navedene kontrole prema razini djelovanja moguće je klasificirati na preventivne i detektivne, pri čemu se gotovo sve odnose na preventivne kontrole, dok detektivne kontrole predstavljaju usklađivanje izvoda otvorenih stavki, kontrola pokrića plaćanje te kontrole usklađenosti podataka i izračuna. Prema području djelovanja, moguće je određene kontrole klasificirati na kontrole na razini subjekta (kontrola pristupa Navisionu, dvostruko odobrenje svih knjiženja), na razini procesa (usklađivanje otvorenih stavaka, kontrola usklađenosti podataka i izračuna) te na razini transakcije (kontrola pristupa internet bankarstvu, kontrola isprava, kontrola unosa naloga, autorizacija platnih naloga itd.).

4.3.2. Povezanost Microsoft Dynamics NAV i Oracle Hyperion Financial Management programa

Nakon svih obavljenih mjesečnih računovodstvenih poslova i kontrola, računovođa pristupa izradi datoteke (*load file*) koja omogućava zaključak financijskog razdoblja u Navisionu. Potom, datoteku dalje po internim procedurama obrađuje financijska direktorica te istu učitava u HFM program radi slanja mjesečnog financijskog izvještaja vlasnicima poduzeća, odnosno mjesečne bilance koja mora biti predana najkasnije do 15. u mjesecu za prethodni mjesec. Kako bi se datoteka stvorena iz Navisiona mogla učitati u HFM program, između navedenih programa mora postojati tehnička povezanost. Poradi toga, uz postavke koje su prisutne u svim knjiženjima (lokalna konta, iznosi, troškovni centri, datum, opis knjiženja itd.), u Navisionu poduzeća prisutan je i poseban konto HFM programa, odnosno dimenzija koju HFM program prepoznaje. Hyperionov konto u Navisionu zove se *Chart of Account Valeant Code* ili skraćeno CoA koji služi kao indeks svih financijskih konta u glavnoj knjizi. Dakle, obvezan element svakog knjiženja u Navisionu je konto programa Hyperion, što znači da se sva knjiženja u mjesecu s istom CoA oznakom zbrajaju te nalaze u istoj skupini.

Potrebno je naglasiti kako više lokalnih konta u Navisionu može pripadati u istu skupinu Hyperion konta. Međutim, može se dogoditi da računovođa izabere ispravan lokalni konto u Navisionu, ali pogrešan HFM konto čime se stvaraju razlike i neusklađenosti stanja u dvama programima, a samim time i nepouzdan mjesečni financijski izvještaj. Također, postoji mogućnost pogreške programa u slučajevima kada je na pojedinim kontima CoA oznaka unaprijed postavljena, a računovođa je ne može promijeniti. Stoga, od iznimne je važnosti provođenje internih računovodstvenih kontrola nad financijskim izvještavanjem kako bi mjesečni financijski izvještaj uistinu bio pouzdan.

4.3.3. Provođenje internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem

U kontekstu shvaćanja provođenja kontrole nad internim financijskim izvještavanjem, potrebno je navesti kako se iste provode u skladu sa Sarbanes-Oxley zakonom od trenutka kada je Valeant izvršio akviziciju tvrtke PharmaSwiss S.A., budući da je Valeant kotirao na američkom tržištu vrijednosnih papira.

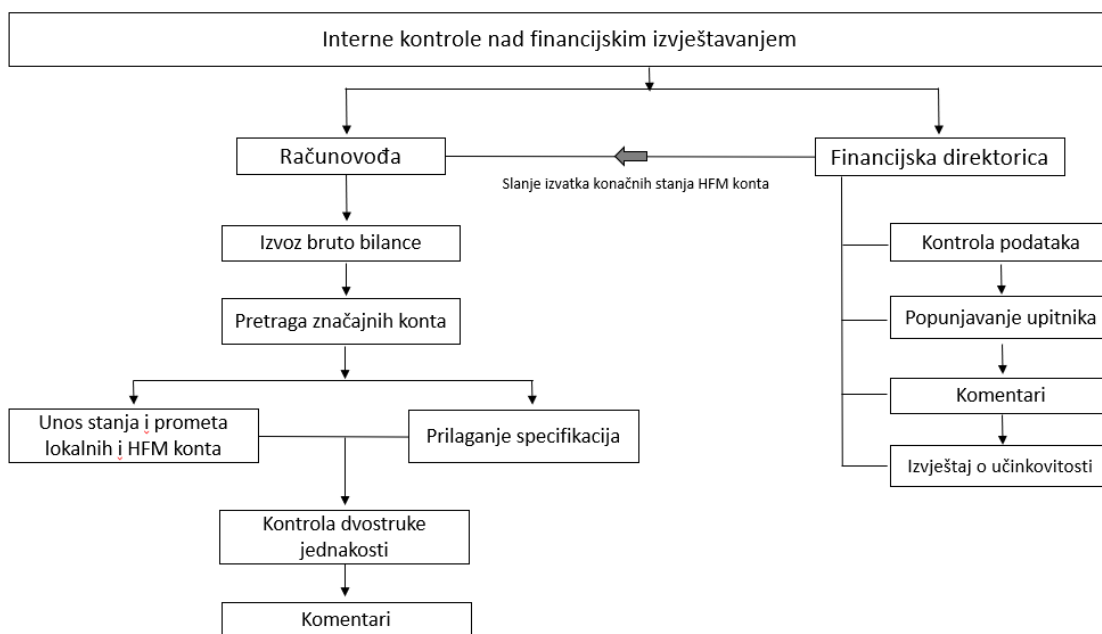
Stoga, Valeant je 2011. godine izdao dokument *Standard Operating Procedure* (SOP) koji opisuje proces kojeg poduzeće mora slijediti kako bi osiguralo usklađenost sa zahtjevima Komisije za vrijednosnice i burzu Sjedinjenih Američkih Država (SEC) u pogledu internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, odnosno s odjeljcima 302 i 404 Sarbanes-Oxley zakona. Konkretno, dokument SOP propisuje zahtjeve koje osiguravaju usklađenost s navedenim odjeljcima kao što su: odgovornost menadžmenta za implementaciju i testiranje sustava internih kontrola, podjela odgovornosti, vremensko obavljanje kontrola, način i nadzor provođenja internih kontrola nad financijskim izvještavanjem te ostale obvezne elemente koje mora sadržavati obrazac u kojem se kontrole provode. S obzirom na to da tvrtka Bausch + Lomb kotira na američkom tržištu vrijednosnih papira, vlasnici PharmaSwissa zahtijevaju provođenje internih kontrola nad financijskim izvještavanjem prema odrednicama SOP-a.

Prilog 1. prikazuje strukturu obrasca za provođenje internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, izrađenog prema ranije navedenom SOP dokumentu, sa svim obveznim elementima koji osiguravaju usklađenost sa zahtjevima SEC-a u pogledu internih kontrola nad financijskim izvještavanjem. Tako su obvezni elementi obrasca:

- naziv skupine konta
- HFM konta koja pripadaju navedenoj skupini
- datum i vremenski period izvještavanja
- oznaka izvještajnog subjekta
- svrha konta i izvor aktivnost
- kratki opis i šifra lokalnog konta u Navisionu i HFM konta, mjesečni promet lokalnog konta te početna i konačna stanja lokalnog i HFM konta
- ime i pozicija te potpis osobe koja je provela kontrolu
- ime i pozicija te potpis osobe koja je provela nadzor nad provedenom kontrolom
- upitnik kojeg ispunjava osoba koje je provela nadzor
- prostor za komentar ako kontrola pokaže pogreške.

Provođenje internih kontrola nad internim finansijskim izvještavanjem u PharmaSwissu odvija se naknadno, budući da je potrebno zatvoriti mjesečno finansijsko razdoblje u Navisionu kako bi program HFM kreirao mjesečnu bilancu te se interne kontrole nad internim finansijskim izvještavanjem odnose na usporedbe stanja i prometa lokalnog i HFM konta (probne i stvarne mjesečne bilance) te na kontrolu dvostrane jednakosti prilaganjem dokaza koji potvrđuju mjesečna knjiženja i promet.

Iz priloga 1., 2. i 4. vidljiva je podjela dužnosti pri provođenju kontrola gdje su definirani ime i pozicija osobe koja priprema izvještaj te ime i pozicija osobe koja provodi nadzor izvještaja. Slika 5. prikazuje tijek aktivnosti računovođe u provođenju internih kontrola nad internim finansijskim izvještavanjem koji završava kontrolom dvostruke jednakosti i komentari, odnosno tijek aktivnosti finansijske direktorice koji završava također komentarima te potom izradom izvještaja o učinkovitosti. Nakon slike 5. slijedi opis provođenja kontrola.

Slika 5: Provođenje internih kontrola nad internim finansijskim izvještavanjem

Izvor: Izrada autora

Provođenje kontrola računovođa započinje primitkom izvotka konačnih stanja HFM konta nakon što je financijska direktorica učitala datoteku na temelju koje je program HFM izradio mjesečnu bilancu koju je financijska direktorica podnijela vlasnicima. Potom, računovođa izvozi bruto bilancu zaključenog mjeseca iz Navisiona koji je predmet izvještavanja.

Slijedi pretraga lokalnih konta u Navisionu koji su u skladu s dokumentom SOP označeni značajnima te navedeni na pojedinim obrascima provođenja kontrola uz pripadajuća HFM konta. Nakon pronalaženja lokalnih konta, računovođa unosi početno stanje, dugovni i potražni promet te konačno stanje konta u mjesecu izvještavanja. Zatim, računovođa iz primljenog izvotka pretražuje te unosi konačno stanje HFM konta navedenih na kontrolnom obrascu. Istu proceduru ponavlja za svaki lokalni i HFM konto na kontrolnom obrascu, a potom provodi kontrolu.

Za iznose mjesečnog prometa po lokalnim kontima računovođa mora priložiti specifikaciju, odnosno pokriće koje detaljno objašnjava iznos unesenog dugovnog i potražnog prometa. Takve specifikacije razlikuju se od jednog do drugog kontrolnog obrasca, a mogu biti u obliku bankovnih izvoda, raznih izvještaja iz Navisiona za promatrano razdoblje (izvod otvorenih stavaka kupaca i dobavljača, ispis temeljnice knjiženja, izvještaj rezultata obračuna amortizacije itd.), predanih PDV obrazaca, rekapitulacija plaća i bonusa te određenih tablica, izračuna i ugovora. Kako bi informacija iz mjesečne bilance bila relevantna i pouzdana s razumnom razinom uvjerenja, kontrola mora utvrditi dvostranu jednakost. Specifikacija mora odgovarati ukupnom prometu na lokalnim kontima i pokazati rezultat jednak konačnom stanju lokalnog konta. Zatim, konačno stanje lokalnog konta (ili više njih ukoliko više konta odgovara jednom HFM kontu) mora biti jednako konačnom stanju na HFM kontu. Tek poštivanjem navedenih jednakosti može se s razumnom razinom uvjerenja smatrati kako je informacija iz financijskog izvještaja relevantna i pouzdana.

Primjerice, prilog 2. obrazac je za provođenje interne kontrole nad financijskim izvještavanjem, odnosno skupine konta koja u mjesečnoj bilanci odražavaju skupinu ostalih potraživanja. Iz priloga je vidljivo kako postoje dva lokalna konta u Navisionu na kojima se vodi potraživanje za povrat PDV-a (100211220 i 100211221), a koji odgovaraju jednom HFM kontu (11600). U mjesecu lipnju 2021. godine, zbroj konačnih stanja navedenih dvaju lokalnih konta uistinu odgovara konačnom stanju pripadajućeg HFM konta – 161.905 kuna. Specifikaciju za navedena konta (prilog 3.) čine dijelovi predanih PDV obrazaca te sa bankovnih izvoda prepisani iznosi povrata PDV-a od strane Porezne uprave.

Na priloženoj specifikaciji može se primijetiti kako je ukupan iznos potraživanja za povrat PDV-a 143.937,28 kuna. Stoga, nedvojbeno postoji razlika između specifikacije te konačnih stanja lokalnih i HFM konta te se može zaključiti kako informacija o ostalim potraživanjima nije ni relevantna ni pouzdana.

Prema tome, mjesečna bilance ne može se smatrati pouzdanom, barem u dijelu koji iskazuje ostala potraživanja. No, na prilogu 2. iz komentara računovođe vidljivo je kako se radi o pogrešnom preknjižavanju prethodnog ispravka te da će sukladno tome podaci mjesečne bilance u sljedećem mjesecu odgovarati stvarnom stanju potraživanja kakvo je na poreznoj kartici PharmaSwissa.

Prilog 4. prikazuje obrazac za provođenje još jedne od internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, odnosno skupine konta koja u mjesečnoj bilanci odražavaju dugotrajnu materijalnu imovinu te njezinu amortizaciju. Po četiri lokalna konta (ovisno o vrsti imovine) u Navisionu odgovaraju jednom HFM kontu za dugotrajnu materijalnu imovinu - 15000 i za amortizaciju - 16000. Specifikacija koja se prilaže uz navedena konta (prilog 5.) izvještaj je iz Navisiona koji prikazuje ukupnu vrijednost imovine na kraju prošlog mjeseca, dodatak ili otpis imovine te ukupnu vrijednost imovine pri stjecanju na kraju promatranog razdoblja. Osim toga, izvještaj prikazuje ukupnu vrijednost amortizacije imovine na zadnji dan prethodnog mjeseca, amortizaciju tijekom razdoblja, ukupnu vrijednost amortizacije na kraju promatranog razdoblja te knjigovodstvenu vrijednost imovine. Iz specifikacije se može zaključiti kako je u promatranom razdoblju ukupna vrijednost imovine pri stjecanju jednaka zbroju konačnih stanja četiriju lokalnih konta dugotrajne materijalne imovine koji je pak jednak konačnom stanju HFM konta 15000. Također, specifikacija pokazuje kako je ukupni iznos amortizacije jednak zbroju konačnih stanja četiriju lokalnih konta amortizacije dugotrajne imovine, a koji je jednak konačnom stanju HFM konta 16000. Utvrđivanje navedenih jednakosti znači pouzdanost mjesečne bilance u poziciji dugotrajne materijalne imovine, njezine amortizacije te knjigovodstvene vrijednosti.

Navedena dva kontrolna obrasca kojima se u PharmaSwissu provodi interna kontrola nad financijskim izvještavanjem dio su od ukupno 10 takvih obrazaca. Ostalim kontrolnim obrascima provodi se kontrola konta koja odražavaju slijedeće bilančne pozicije: novac u banci, plaćene troškove budućeg razdoblja, potraživanja od povezanih tvrtki, dane depozite, obveze prema dobavljačima, ostale obveze, imovinu i obvezu za leasing te temeljni kapital i dokapitulaciju. Provođenjem svih kontrola, računovođa obrasce printa, potpisuje i skenira. Potom, skenirane obrasce zajedno sa *excel* dokumentom u kojem se obrasci i specifikacije nalaze u elektroničkom obliku šalje financijskoj direktorici te time za računovođu završava postupak provođenja internih kontrola nad financijskim izvještavanjem.

Financijska direktorica potom kontrolira podatke i specifikacije na kontrolnim obrascima, popunjava upitnik na kontrolnom obrascu te upisuje komentare ako ih ima. Istu proceduru ponavlja za svih 10 obrazaca, a zatim podnosi kratak izvještaj o učinkovitosti provedenih kontrola.

4.4. Preporuke za poboljšanje internih računovodstvenih kontrola u poduzeću

Provođenje internih računovodstvenih kontrola u poduzeću PharmaSwiss d.o.o. proces je uređen na visokoj razini u pogledu provođenja internih računovodstvenih kontrola u redovnim poslovima, a pogotovo u pogledu provođenja internih računovodstvenih kontrola nad financijskim izvještavanjem koje je formalizirano tako da ispunjava zahtjeve 302 i 404 Sarbanes-Oxley zakona. Međutim, to ne znači kako ne postoje mogućnosti za poboljšanje.

Primjerice, jednostavna podjela dužnosti na samo jednog računovođu i dvije financijske direktorice u obavljanju internih računovodstvenih kontrola ne može minimizirati rizik pogrešaka i neželjenih događaja. Budući da PharmaSwiss koristi računovodstvene usluge drugog poduzeća, moguće rješenje je uvođenje stavke u ugovor koja propisuje da barem još jedna ili dvije osobe sudjeluju u pojedinim poslovima i kontrolama poput kontrola obračuna, kontrola unosa, kontrola troškovnih centara ili usklađivanja otvorenih stavaka čime bi pripremljene financijske informacije koje se šalju na odobrenje financijskim direktoricama bile što je moguće kvalitetnije.

Nadalje, efikasnost sustava dvostrukog odobrenja smanjena je budući da zbog velikog obujma posla financijske direktorice ponekad ne stignu detaljno pregledati sve narudžbenice, obračune i temeljnice za knjiženje koje su im poslone na odobrenje, već ih automatski odobre te se zbog toga mogu javiti pogreške. Za postizanje najveće moguće razine efikasnosti sustava dvostrukog odobrenja financijske direktorice mogu delegirati dužnosti pregleda i odobrenja narudžbenica, obračuna i temeljnica na kvalificirane suradnike iz financijskog odjela.

Što se tiče internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, ranije u radu spomenuto je kako specifikacije priložene uz kontrolne obrasce između ostalog mogu činiti tablice i izračuni. Takve tablice i izračuni nisu ni formalizirani ni zaštićeni, što ih čini potencijalnom metom manipulacija kako bi odgovarali mjesečnim prometima po lokalnim i HFM kontima.

Stoga, tablice i izračune potrebno je formalizirati i zaštititi ili zamijeniti drugim relevantnim izvorom koji će biti pokriće mjesečnog prometa po kontima, a koji će pružiti razumnu razinu realnosti i objektivnosti mjesečne bilance poduzeća. Također, sustav nadzora moguće je bolje urediti, budući da trenutno samo jedna financijska direktorica kontrolira izvještaj kojeg je računovođa pripremio na kontrolnom obrascu. Za potpuniji nadzor nad provođenjem internih kontrola nad financijskim izvještavanjem potrebno je uključiti barem još jednu osobu, po mogućnosti drugu financijsku direktoricu.

5. ZAKLJUČAK

Pouzdanost financijsko izvještavanje trebalo bi biti cilj svakog poduzeća, bilo da se radi o malim poduzećima koja nisu obveznici revizije ili o srednjim i velikim poduzećima te subjektima od javnog interesa čije financijske izvještaje revidiraju neovisni eksterni revizori. Financijski izvještaji korisnicima moraju pružiti korisne financijske informacije koje će im pomoći u donošenju poslovnih odluka. Korisna financijska informacija bila mora biti relevantna te vjerno prikazivati ekonomsku pojavu koju treba prikazivati, a korisnost financijske informacije pojačavaju njena usporedivost, razumljivost, pravovremenost i potvrdivost. Interne i eksterne korisnike financijskih izvještaja razlikuje potreba za drugačijom vrstom informacija. Primjerice, menadžment poduzeća financijske izvještaje koristi za prognoze budućih razdoblja, dok dobavljače zanimaju informacije o solventnosti i likvidnosti poduzeća. Rizici financijskog izvještavanja vezani su uz ponašanje korisnika, slučajne i namjerne ljudske pogreške te za sustav internih kontrola.

Interne kontrole procesi su i aktivnosti koje menadžment oblikuje i implementira na svim razinama organizacije radi ostvarenja ciljeva poduzeća te postizanja razumne razine uvjerenja o ostvarenju postavljenih ciljeva. U kontekstu podjele poduzeća na tri podsustava, interne kontrole dijele se na administrativne, računovodstvene i upravljačke. Interne računovodstvene kontrole prisutne su u svim fazama računovodstvenog procesa, a predstavljaju procese i aktivnosti kojima se nastoji postići razumna razina uvjerenja u relevantnost i vjerni prikaz financijskih izvještaja, kao i zaštita imovine poduzeća. Potrebno je provoditi i interne kontrole nad financijskim izvještavanjem, pri čemu, uz ostale također vrlo važnu ulogu imaju računovodstvene kontrole. Međutim, interne računovodstvene kontrole imaju ograničenja te je stoga neophodno nad njima provoditi interni (menadžment i interna revizija) i eksterni (eksterna revizija) nadzor.

Interne računovodstvene kontrole poduzeća iz djelatnosti posredovanja u trgovini prikazane su prema fazi računovodstvenog procesa gdje kontrole u fazi ulaza podataka predstavljaju radnje koje prethode obradi, kontrole u fazi obrade podataka radnje koje računovođa poduzima za vrijeme obrade podataka i prije faze izlaza, dok se kontrole u fazi izlaza informacije odnose na kontrole čijim obavljanjem završava računovodstveni proces i proizvodi se financijska informacija.

Kontrole u fazi ulaza i obrade informacije provodi računovođa, dok kontrole u fazi izlaza informacije obavljaju financijske direktorice, što ne predstavlja optimalnu podjelu dužnosti i ne minimizira rizik pogrešaka i neželjenih događaja. Predloženo rješenje je uvođenje stavke u ugovor s dobavljačem računovodstvenih usluga koja propisuje da barem još jedna ili dvije osobe sudjeluju u pojedinim poslovima i kontrolama. Drugi identificirani nedostatak odnosi se na efikasnost sustava dvostrukog odobrenja zbog prevelikog obujma posla financijskih direktorica, koji se može riješiti delegiranjem dužnosti pregleda i odobrenja narudžbenica, obračuna i temeljnica na kvalificirane suradnike iz financijskog odjela.

Budući da vlasnici poduzeća kotiraju na američkoj burzi vrijednosnih papira, interne kontrole nad financijskim izvještavanjem moraju biti usklađene sa Sarbanes-Oxley zakonom, posebice s odjeljcima 302 i 404. Interni dokument SOP propisuje zahtjeve kojima osigurava usklađenost sa zahtjevima SEC-a te obvezne elemente obrasca na kojima se provode interne kontrole nad financijskim izvještavanjem, što uključuje i interno financijsko izvještavanje. Interne kontrole nad internim financijskim izvještavanjem (mjesečna bilanca) provodi velikim dijelom računovođa, dok financijska direktorica kontrolira pripremljeni izvještaj, ispunjava upitnik, ostavlja komentare ako ih ima te sastavlja izvještaj o učinkovitosti provedenih kontrola. Nedostaci identificirani u provođenju ovih kontrola odnose se na specifikacije uz kontrolne obrasce i na sustav nadzora. Tablice i izračune potrebno je zaštititi ili zamijeniti drugim relevantnim izvorom kako bi se smanjila mogućnost manipulacija, dok je problem nadzora lako rješiv uvođenjem još jedne ovlaštene osobe u proces provođenja internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem.

Provođenje internih računovodstvenih kontrola te internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem u poduzeću PharmaSwiss d.o.o. uređeno je na visokoj razini. Identificirani nedostaci u internim računovodstvenim kontrolama te internim kontrolama nad internim financijskim izvještavanjem nisu značajni u smislu pogrešnog prikaza financijskih informacija. Stoga, mjesečna bilanca poduzeća, a posljedično i godišnja može se s razumnom razinom uvjerenja smatrati realnim i pouzdanim financijskim izvještajem koji sadrži informacije sa svim osnovnim i pojačavajućim kvalitativnim karakteristikama koje korisnicima olakšavaju proces donošenja poslovne odluke.

Literatura

1. Al-dmour, A., Abbod, M. F., & Al-dmour, H. H. (2017). Qualitative Characteristics of Financial Reporting and Non-Financial Business Performance. *International Journal of Corporate Finance and Accounting*, 4(2), 1–22.
<https://doi.org/10.4018/ijcfa.2017070101>
2. Altamuro, J., & Beatty, A. (2010a). How does internal control regulation affect financial reporting? *Journal of Accounting and Economics*, 49(1–2), 58–74.
<https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2009.07.002>
3. Altamuro, J., & Beatty, A. (2010b). How does internal control regulation affect financial reporting? *Journal of Accounting and Economics*, 49(1–2), 58–74.
<https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2009.07.002>
4. American Institute of Certified Public Accountants (2020, Kolovoz). *Compliance supplement 2020 (6-internal control)*. AICPA. preuzeto s:
<https://us.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/governmentalauditquality/resources/singleaudit/uniformguidanceforfederalrewards/downloadabledocuments/2020-omb-comp-supp/2020cspart6.pdf>
5. American Institute of Certified Public Accountants (2021). *Considerations of Fraud in a Financial Statement Audit*. AICPA. preuzeto s:
<https://us.aicpa.org/content/dam/aicpa/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/au-c-00240.pdf>
6. Association of Certified Fraud Examiners (2020). *Report to the Nations: 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse*, preuzeto s: <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

7. Association of Chartered Certified Accountants. (n.d.). Internal controls, preuzeto: 8. kolovoza 2022., s: <https://www.accaglobal.com/vn/en/student/exam-support-resources/fundamentals-exams-study-resources/fl/technical-articles/internal-controls.html>
8. ASP. (2020, February 13). 8 Types of Internal Control Accounting Systems, preuzeto: 8. kolovoza 2022. s: from <https://www.theaspteam.com/blog/8-types-of-internal-control-accounting-systems>
9. AUDITHOW. (2021, July 18). What are the Limitations of Internal Control and How Does It Affect Your Organisation?, preuzeto 8. kolovoza 2022. s: <https://audithow.com/limitations-internal-control>
10. Bedeković, M. (2013). ZNAČENJE RAČUNOVODSTVENIH KONTROLA U SUSTAVU UNUTARNJIH FINANCIJSKI KONTROLA PRORAČUNSKIH KORISNIKA, *Praktični menadžment*, 4 (1), 0-0., preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/118741>
11. Belak, V. (2008). Kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na financijske izvještaje. *Računovodstvo, Revizija i Financije*, 8, 13–23.
12. Belak, V. (2011). *Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo: Borba protiv prijevare*, Zagreb: Belak excellens d.o.o.
13. Bešker, M. (2009). *Sustav upravljanja organizacijom*, Zagreb: Oskar
14. Chambers, A.D., Selim, G.M. i Vinten, G. (1994). *Internal auditing*, Pitman
15. Cole, V., Breesch, D., i Branson, J. (2009). Are Users of Financial Statements of Publicly and Non-Publicly Traded Companies Different or Not? An Empirical Study. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1407566>

16. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2013, May). *Internal Control - Integrated Framework*. COSO, preuzeto s: https://ce.jalisco.gob.mx/sites/ce.jalisco.gob.mx/files/coso_mejoras_al_control_interno.pdf
17. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2022). About Us. preuzeto 5. kolovoza 2022, s: from <https://www.coso.org/SitePages/About-Us.aspx>
18. Cvetković, D., & Bošković, V. (2018). Forms of creative accounting and most of manipulation in financial statements. *Oditor - Casopis Za Menadzment, Finansije i Pravo*, 4(2), 78–89. <https://doi.org/10.5937/oditor1802078c>
19. Deloitte. (2010). *Reducing financial reporting risk*, preuzeto 11. rujna 2022. s: <https://www.iasplus.com/en/binary/dttpubs/1002reducingrisk.pdf>
20. Deloitte. (2021). *Internal controls and risk assessment: What every private company should know*. preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/audit/internal-controls-and-risk-assessments-pov1.pdf>
21. Digitalna komora (2022), Hrvatska gospodarska komora, preuzeto 26. svibnja 2022 s: <https://digitalnakomora.hr/poslovni-subjekti/profil/86101/osnovne-informacije>
22. Donelson, D. C., Ege, M. S., & McInnis, J. M. (2016). Internal Control Weaknesses and Financial Reporting Fraud. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 36(3), 45–69. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51608>
23. Drožđek, I., Buntak, K., & Majić, Z. (2013). PROFITNI CENTRI I INTERNE KONTROLE U FUNKCIJI UČINKOVITOSTI POSLOVANJA. *Ekonomski Vjesnik*, (1), 339–350.

24. Državni zavod za statistiku (2007). Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007- NKD 2007. preuzeto s:
https://web.dzs.hr/App/NKD_Browser/assets/docs/NKD_2007_struktura.pdf
25. Duijm, N. J. (2015). Recommendations on the use and design of risk matrices. *Safety Science*, 76, 21–31. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2015.02.014>
26. Enyi, P. E., Adegbe, F. F., Salawu, R. O., & Odesanya, O. S. (2019). ETHICAL PRINCIPLES AND FAITHFUL REPRESENTATION OF FINANCIAL REPORTS OF QUOTED COMPANIES IN NIGERIA. *International Journal of Business and Management Review*, 7(3), 1–10.
27. Financial Accounting Standards Board. (2021, Prosinac). *Conceptual Framework for Financial Reporting* (Chapter 7). FASB. preuzeto s:
https://www.fasb.org/Page/ShowPdf?path=Concepts_Statement_8-Chapter_7-Presentation.pdf&title=CONCEPTS+STATEMENT+NO.+8%E2%80%94CONCEPTUAL+FRAMEWORK+FOR+FINANCIAL+REPORTING%E2%80%94CHAPTER+7%2C+PRESENTATION+%28AS+ISSUED%29&acceptedDisclaimer=true&Submit
28. Gabrić, D. i Miljko, M. (2018). RAČUNOVODSTVENE MANIPULACIJE U FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA PODUZEĆA – ISTRAŽIVANJE MOTIVACIJE I POTICAJA. *Ekonomski misao i praksa*, 27 (1), 3-27., preuzeto s:
<https://hrcak.srce.hr/202270>
29. Gulin, D., Perčević, H. (2013). *Financijsko računovodstvo*, Zagreb: HZRIF
30. Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B., Žager, L. (2012). *Poslovno planiranje, kontrola i analiza*, Zagreb: HZRIF
31. Gulin, D., Spajić, F., Spremić, I., Tadijančević, S., Vašiček, V., Žager, K., Žager, L. (2013). *Računovodstvo*, Zagreb: HZRIF Hall, J.A. (2011). *Accounting Informations Systems* (7th), Canada: South-Western Cengage Learning

32. Hladika, M. (2014). Analiza stanja i ocjena sustava financijskog izvještavanja u proračunskom računovodstvu u Republici Hrvatskoj – rezultati empirijskog istraživanja, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagreb, 12 (1), 23-42, preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124754>
33. Institute of Chartered Accountants in England and Wales (2020). *Fraudulent Financial Reporting: Fresh Thinking*, preuzeto s: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/audit-and-assurance/the-future-of-audit/fraudulent-financial-reporting-fresh-thinking.ashx>
34. Institute of Internal Auditors (2009). IIA POSITION PAPER: THE ROLE OF INTERNAL AUDITING IN ENTERPRISE-WIDE RISK MANAGEMENT, preuzeto s: <https://www.theiia.org/globalassets/documents/resources/the-role-of-internal-auditing-in-enterprise-wide-risk-management-january-2009/pp-the-role-of-internal-auditing-in-enterprise-risk-management.pdf>
35. Institute of Internal Auditors (n.d.). Definition of internal auditing, preuzeto 12. Rujna 2022 s: <https://www.theiia.org/en/standards/what-are-the-standards/definition-of-internal-audit/>
36. International Financial Reporting Standard. (2018). *Conceptual framework for financial reporting*. IFRS, preuzeto s: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2021/issued/part-a/conceptual-framework-for-financial-reporting.pdf>
37. International Financial Reporting Standard. (2007). IFRS - IAS 1 Presentation of Financial Statements, preuzeto 4. kolovoza s: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2022/issued/part-a/ias-1-presentation-of-financial-statements.pdf>

38. International Financial Reporting Standard. (2021). IFRS - IAS 8 Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors, preuzeto 4. kolovoza 2022, s: from <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-8-accounting-policies-changes-in-accounting-estimates-and-errors/#standard>
39. International Organization for Standardization (n.d.). ISO Guide 73: Risk Management – Vocabulary, preuzeto 11. rujna 2022 s: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:guide:73:en> Međunarodni odbor za revizijske standarde i standarde izražavanja uvjerenja. (2019).
40. Klamm, B. K., & Watson, M. W. (2009). SOX 404 Reported Internal Control Weaknesses: A Test of COSO Framework Components and Information Technology. *Journal of Information Systems*, 23(2), 1–23. <https://doi.org/10.2308/jis.2009.23.2.1>
41. Leech, J.T. (2003). Sarbanes-Oxley Sections 302&404. A White Paper Proposing Practical Cost Effective Compliance Strategies, preuzeto s: <https://www.sec.gov/rules/proposed/s74002/card941503.pdf>
42. Luca, M. (2008). REGARDING THE USERS OF FINANCIAL STATEMENTS AND THEIR INFORMATION NEEDS. *STUDIES AND SCIENTIFIC RESEARCHES. ECONOMICS EDITION*, (13), 49. <https://doi.org/10.29358/sceco.v0i13.17>
43. Mahaček, D., Bolfek, B. i Šakota, B. (2015). Uloga interne revizije u sprječavanju pogrešaka i prijevara u uvjetima računalne obrade podataka. *Oeconomica Jadertina*, 5 (1), 48-64, preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/146892>
44. Martín Granados, Victoria María Antonieta, Mancilla Rendón i María Enriqueta (2010). Control en la administración para una información financiera confiable. *Contabilidad y Negocios*, 5(9),68-75. ISSN: 1992-1896, preuzeto s: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=281621753005>

45. Međunarodni revizijski standard 315 - Prepoznavanje i procjena rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tijekom stjecanja razumijevanja subjekta i njegova okruženja. IAASB. preuzeto s: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/1_KB-za-CIP-124.pdf
46. Messier Jr., W.F. (1998.) Revizija – priručnik za revizore i studente, Zagreb: Faber i Zgombić plus
47. Miotto, N. J. (1980). Evaluating internal accounting controls: One of the most important factors in reviewing a company's internal accounting controls is the game plan. *Management Accounting (Pre-1986)*, 62, 15. preuzeto s: <https://www.proquest.com/magazines/evaluating-internal-accounting-controls/docview/198546002/se-2>
48. Negovanović, M. (2010.), Kreativno Računovodstvo I. dio, *Računovodstvo, revizija i financije*, 12, 38-46
49. Osadchy, E., Akhmetshin, E., Amirova, E., Bochkareva, T., Gazizyanova, Y., & Yumashev, A. (2018). Financial Statements of a Company as an Information Base for Decision-Making in a Transforming Economy. *EUROPEAN RESEARCH STUDIES JOURNAL*, XXI(Issue 2), 339–350. <https://doi.org/10.35808/ersj/1006>
50. Oluić, A. (2013). Ocjena sustava internih kontrola - rezultati empirijskog istraživanja. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 11 (1), 1-16. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/104645>
51. Petrović, N. (2012). Značaj internog nadzora u otkrivanju nepravilnosti u poslovnim procesima i njegov doprinos poreznom nadzoru. *Porezni Vjesnik*, (7–8), 89–102
52. Pretnar Abičić, S. (2015). Revizorovo priopćavanje nedostataka u internim kontrolama. *Računovodstvo, Revizija i Financije*, (5), 119–125.

53. Public Company Accounting Oversight board (2007, Lipanj). AUDITING STANDARD No. 5 – AN AUDIT OF INTERNAL CONTROL OVER FINANCIAL REPORTING THAT IS INTEGRATED WITH AN AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS, preuzeto s: https://pcaob-assets.azureedge.net/pcaob-dev/docs/default-source/rulemaking/docket_021/2007-06-12_release_no_2007-005a.pdf?sfvrsn=9685a498_0
54. Ramljak, B., (2012): Interne računovodstvene kontrole u javnom sektoru. 15. savjetovanje Interna kontrola i revizija. Zagreb: HZRIF
55. Reciprocity. (2021, November 11). Important Internal Control Activities that Every Organization Should Implement, preuzeto 8. kolovoza 2022, s: <https://reciprocity.com/blog/important-internal-control-activities-that-every-organization-should-implement/>
56. Reding, K.F., Sobel, P.J., Anderson, U.L., i Head, M.J. (2009), Internal auditing: Assurance and Consulting Services, The Institute of Internal Auditors: Research Foundation
57. Russo, K. (2022, 21. ožujak). What Are the Risk of Inaccurate Financial Reporting, preuzeto s: <https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/accounting/inaccurate-financial-reporting.shtml> , 11. rujna 2022.
58. Salin, A. S. A. P., Zakaria, K. M., & Nawawi, A. (2018). The Impact of Weak Internal Controls on Fraud. In *1st International Conference on Religion, Social Sciences and Technological Education, Malaysia*.
59. Sani, A. A., & Chaharmahalie, S. (2012). Internal Accounting Controls. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 6(2), 178–181.

60. Sori, Z. M. (2009). Accounting Information Systems (AIS) and Knowledge Management: A Case Study. *American Journal of Scientific Research*, ISSN 1450–223X(4), 36–44.
- SoxLaw. (2021, 11. lipanj). Section 404: Management Assessment of Internal Controls, preuzeto: 9. kolovoza 2022, s: <https://www.soxlaw.com/sox-section-404/>
61. Strojek-Filus, M. (2013). QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF FINANCIAL INFORMATION PRESENTED IN FINANCIAL STATEMENTS ACCORDING TO IFSR/IAS VERSUS THE INFORMATION FUNCTION – CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION. *Journal of Interdisciplinary Research*, 3(01), 114–117.
62. Tak, I. (2011). Impacts and Losses Caused By the Fraudulent and Manipulated Financial Information on Economic Decisions. *REVISTA DE MANAGEMENT COMPARAT INTERNATIONAL/REVIEW OF INTERNATIONAL COMPARATIVE MANAGEMENT*. 12. str. 929-939.
63. The Institute of Chartered Accountants of India. (2002). *Risk assessment and internal control*, preuzeto s: https://static.careers360.mobi/media/uploads/froala_editor/files/Risk-Assessment-and-Internal-Control.pdf
64. Tintor, E. (2020). Analiza financijskih izvještaja u funkciji donošenja kvalitetnijih poslovnih odluka. *Obrazovanje Za Poduzetništvo - E4E*, 10(1), 84–103. <https://doi.org/10.38190/ope.10.1.4>
65. Tokić, M. i Proklin, M. (2011). Značajke računovodstvenoga informacijskog sustava poduzetnika. *Ekonomski vjesnik*, XXIV (2), 294-300. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/76067>

66. Tušek, B. (2004). Ocjena sustava internih kontrola i procjena kontrolnog rizika u procesu revizije financijskih izvještaja, *Računovodstvo i porezi u praksi*, br.8/2004., Zagreb, str. 45-53
67. Tušek, B. (2000). 'Revizija u funkciji poslovnog odlučivanja i upravljanja', doktorska disertacija, Zagreb: Ekonomski fakultet Tušek, B., i Fudurić, Ž. (2007). Interne kontrole nad financijskim izvještavanjem. *Računovodstvo i Porezi u Praksi*, (12), 99–107.
68. Tušek, B., i Halar, P. (2017). Okvir za oblikovanje, implementaciju i procjenu sustava internih kontrola. *Računovodstvo i Financije*, 5, 41–47.
69. Tušek, B., Ježovita, A. i Halar, P. (2020). IZAZOVI DJELOVANJA INTERNE I EKSTERNE REVIZIJE U ERI PANDEMIJE COVID-19. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (26), 111-130. <https://doi.org/10.46458/27121097.2020.26.111>
70. Tušek, B., Perčević, H. (2014) Model implementacije internih kontrola u funkciji povećanja učinkovitosti i djelotvornosti profitnih centara // *Zbornik radova (Journal of Economy and Business)*, posebno izdanje, 95-121
71. Tušek, B., Sever, S. (2007): Uloga interne revizije u povećanju kvalitete poslovanja poduzeća u Republici Hrvatskoj – empirijsko istraživanje, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 5, Zagreb, str. 273-294
72. Tušek, B., Žager, L. (2008): Revizija, Zagreb: HZRIF
73. Tušek, B., Žager, L., Barišić, I. (2014.), Interna revizija, Zagreb: HZRIF
74. UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. (2009, rujanj). *Study of the Sarbanes-Oxley Act of 2002 Section 404 Internal Control over Financial Reporting Requirements*. SEC. preuzeto s: https://www.sec.gov/news/studies/2009/sox-404_study.pdf

75. U.S. Government Publishing Office (2020, prosinac). Sarbanes-Oxley Act of 2002. preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1883/pdf/COMPS-1883.pdf>
76. Varga, M. (2014)., Upravljanje podacima, Zagreb: Element
77. Vidaković, I. (2017). Upravljanje pomoću ciljeva, *Kontroling, financije i menadžment*, Zagreb, str. 60-62
78. Volarević, H., Varović, M. (2013). Osnove računovodstva, Zagreb: MATE d.o.o.
79. Vukšić, Z. (2013). Utjecaj Sarbanes-Oxley zakona na računovodstveno i porezno zakonodavstvo. *Porezni Vjesnik*, (9), 117–130.
80. Zakon o računovodstvu, Narodne novine br. 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20, preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/118/Zakon-o-ra%C4%8Dunovodstvu>
81. Zhang, E. (2016, April 27). Internal Control Risk Assessment, preuzeto 4. kolovoza 2022, s: <https://www.carrtegra.com/2016/04/internal-control-risk-assessment/>
82. Zhimin, Y. (2018). Internal Control and Countermeasures of Enterprise Accounting. *2018 4th International Conference on Economics, Management and Humanities Science (ECOMHS 2018)*, 442–447., preuzeto s: <https://doi.org/10.25236/ecomhs.2018.098>
83. Žager, K., Vasiček, V., Žager, L. (2001), Računovodstvo za neračunovođe, Zagreb: HZRFD

Popis slika

Slika 1: Tijek informacija u računovodstvenom procesu.....	5
Slika 2: Interni i eksterni korisnici financijskih izvještaja poduzeća	11
Slika 3: Klasificiranje primitaka i izdataka temeljem kojih program HFM izrađuje tjedni izvještaj o novčanom toku.....	53
Slika 4: Podjela dužnosti u provođenju internih računovodstvenih kontrola.....	54
Slika 5: Provođenje internih kontrola nad internim financijskim izvještavanjem	67

Popis tablica

Tablica 1: Računovodstveni poslovi, kontrole i klasifikacija kontrola prema fazi računovodstvenog procesa	56
---	----

Prilozi

PRILOG 1. : Kontrolni obrazac za provođenje internih kontrola and internim financijskim izvještavanjem ‘Unaprijed plaćeni troškovi’

Unaprijed plaćeni troškovi									
Konto # 13100,13200,13300,13098,13798									
Mjesec 6. 2021. godine									
Oznaka subjekta:	GROA01						Datum:	12.7.2021.	
Svrha konta	Usklađivanje unaprijed plaćenih troškova						Broj kontrole:	AP11a	
Izvor aktivnosti:									
Specifikacija za svaki konto - izvještaj iz Navisiona ili drugi relevantni dokumenti									
Kratak opis	NAVISION konto	Početno stanje NAVISION	Duguje KNJIŽENJE	Potražuje KNJIŽENJE	Konačno stanje NAVISION	HFM konto	Konačno stanje HFM	Razlika	
Unaprijed plaćeni troškovi osiguranja	100601000	48729,28	0,00	8405,57	40.323,71	13100	40.324	0,00	
Unaprijed plaćeni porezi	100602000	0,00	0,00	0,00	0,00	13200	0,00	0,00	
Unaprijed plaćeni troškovi leasinga	100605000	17716,31	0,00	4697,75	13.018,56	13300	13.019	0,00	
Unaprijed plaćeno ostalo - cestarina, avionske karte	100614000	0,00	0,00	0,00	0,00	13098	-	0,00	
Unaprijed plaćeni porezi predjmovi	100615000	8000	0,00	0,00	8.000,00	13798	8.000	0,00	
Konačno stanje na datum: 30.6.2021.									
Frekvencija usklađivanja: Mjesečna Potpis:									
Ime i pozicija osobe koja priprema izvještaj: Mihael Gručić, Računovoda Datum: 12.7.2021.									
Potpis:									
Ime i pozicija osobe koja kontrolira izvještaj: . Financijska direktorica Datum:									
Kontrolor potvrđuje sljedeće izjave:									
Usklađivanje uredno dokumentirano	Da	Ne	Komentari:						
Završeno unutar 30 dana od završetka mjeseca									
Stanja konta odgovaraju specifikacijama									
Stavke usklađivanja identificirane i vremenski potvrđene									
Kontrole uredno dokumentirane									
Otvorene stavke usklađenje 90 dana od identifikacije									
Pregledano i odobreno od kontrolora									
Usklađeni konto ispunjava svih 7 gore navedenih kriterija									

PRILOG 2. : Kontrolni obrazac za provođenje internih kontrola and internim financijskim izvještavanjem 'Ostala potraživanja'

Ostala potraživanja										
Konto # 11400,11500,11698, 11600										
Mjesec 6. 2021. godine										
Oznaka subjekta:							Datum:	12.7.2021.		
CROA01							Broj kontrole:	AP12a		
Svrha konta:	Prikaz ostalih potraživanja									
Izvor aktivnosti:	Specifikacija za sva ostala potraživanja - izvještaji iz Navisiona ili drugi relevantni dokument									
		Početno stanje	Duguje	Potražuje	Konačno stanje		Konačno stanje			
Kratak opis	NAVISION konto	NAVISION	KNJIŽENJE	KNJIŽENJE	NAVISION	HFM konto	HFM		Razlika	
Potraživanja od zaposlenika	100211207	0	0,00	100	-200,00	11500	140		0,00	
Potraživanja od vanjskih suradnika	100211205	0	0,00	0,00	0,00	11500				
Potraživanja od vanjskih suradnika - reklasifikacija	100211281	280,00	80,00		340,00	11500				
Potraživanja od HZZO za refundaciju bolovanja	100211202	580,54	4257,28	580,54	4.257,28	11698	4.257		0,00	
Potraživanje za povrat PDV-a	100211220	42.812,01	334683,59	243114,44	134.381,16	11600	161.905		0,00	
Potraživanje za povrat PDV-a	100211221	100723,35		73200,01	27.523,34	11600				
Ostala potraživanja	100902100	0,00	0,00	0,00	0,00	11400	0		0,00	
Konačno stanje na datum:	30.6.2021.									
Frekvencija usklađivanja:	Mjesečna		Potpis:							
Ime i pozicija osobe koja priprema izvještaj:	Mihael Gručić, Računovoda						Datum: 12.7.2021.			
	Potpis:									
Ime i pozicija osobe koja kontrolira izvještaj:	Financijska direktorica						Datum:			
Kontrolor potvrđuje sljedeće izjave:	Da	Ne	Komentari:							
Usklađivanje uredno dokumentirano			Razlika između HFM konta 11600 i specifikacije ostalih potraživanja							
Završeno unutar 30 dana od završetka mjeseca			je 18.968 HRK. Podijeljeno sa dva, dobije se iznos od 9.984 HRK što je iznos							
Stanja konta odgovaraju specifikacijama			koji je dva puta bio krivo proknjižen - pogrešan ispravak							
Stavke usklađivanja identificirane i vremenski potvrđene			koji je već ispravljen u mjesecu srpnju							
Kontrole uredno dokumentirane										
Otvorene stavke usklađenje 90 dana od identifikacije										
Pregledano i odobreno od kontrolora										
Usklađeni konto ispunjava svih 7 gore navedenih kriterija										

PRILOG 3. : Specifikacija za provođenje internih kontrola and internim financijskim izvještavanjem ‘Ostala potraživanja’

POTRAŽIVANJA PDV			
100211220			
PROSINAC	54263,45		
SJECANJ	34375,17		
VELJAČA	28949,05		
OŽUJAK	34520,92	POVRAT	
TRAVANJ	44371,61	62235,93	
SVIBANJ	38828,4	34520,92	
LIPANJ	87585,54	44371,61	
		38828,4	
UKUPNO	142937		

prosinač				travanj			
IV. OBVEZA PDV-a I OBRAČUNSKOM RAZDOBLJU ZA UPLATU (B. - B.) I LIČA POKRAT (B. - B.)	X	X	X	X	X	X	X
V. PO PREDVIĐENOM OBRATU NEPLAĆENI PDV DO DANA POMOĆENJA DNE PRILUKE - ISE UPLAĆENO - POREZNI KREDIT	X	X	X	X	X	X	X
VI. UKUPNO NADJUKA ZA UPLATU POKRAT	X	X	X	X	X	X	X
VII. IZNOS GODIŠNJEG RAZMJERNOG OBRTA PREDPOREZA (B.)			0,00			0,00	
			-54.263,45			-44.371,61	
			0,00			0,00	
			-54.263,45			-44.371,61	
			0,00			0,00	

siječanj				svibani			
IV. OBVEZA PDV-a I OBRAČUNSKOM RAZDOBLJU ZA UPLATU (B. - B.) I LIČA POKRAT (B. - B.)	X	X	X	X	X	X	X
V. PO PREDVIĐENOM OBRATU NEPLAĆENI PDV DO DANA POMOĆENJA DNE PRILUKE - ISE UPLAĆENO - POREZNI KREDIT	X	X	X	X	X	X	X
VI. UKUPNO NADJUKA ZA UPLATU POKRAT	X	X	X	X	X	X	X
VII. IZNOS GODIŠNJEG RAZMJERNOG OBRTA PREDPOREZA (B.)			0,00			0,00	
			-34.375,17			-38.828,40	
			0,00			0,00	
			-34.375,17			-38.828,40	
			0,00			0,00	

veljača				lipanj			
IV. OBVEZA PDV-a I OBRAČUNSKOM RAZDOBLJU ZA UPLATU (B. - B.) I LIČA POKRAT (B. - B.)	X	X	X	X	X	X	X
V. PO PREDVIĐENOM OBRATU NEPLAĆENI PDV DO DANA POMOĆENJA DNE PRILUKE - ISE UPLAĆENO - POREZNI KREDIT	X	X	X	X	X	X	X
VI. UKUPNO NADJUKA ZA UPLATU POKRAT	X	X	X	X	X	X	X
VII. IZNOS GODIŠNJEG RAZMJERNOG OBRTA PREDPOREZA (B.)			0,00			0,00	
			-28.949,05			-87.585,54	
			-34.375,17			0,00	
			-63.324,22			-87.585,54	
			0,00			0,00	

ožujak			
IV. OBVEZA PDV-a I OBRAČUNSKOM RAZDOBLJU ZA UPLATU (B. - B.) I LIČA POKRAT (B. - B.)	X	X	X
V. PO PREDVIĐENOM OBRATU NEPLAĆENI PDV DO DANA POMOĆENJA DNE PRILUKE - ISE UPLAĆENO - POREZNI KREDIT	X	X	X
VI. UKUPNO NADJUKA ZA UPLATU POKRAT	X	X	X
VII. IZNOS GODIŠNJEG RAZMJERNOG OBRTA PREDPOREZA (B.)			0,00
			-34.520,92
			0,00
			-34.520,92
			0,00

PRILOG 5. : Specifikacija za provođenje internih kontrola and internim financijskim izvještavanjem ‘Amortizacija’

Dugotrajna imovina - amortizacija											#REF!
VAL-HR PRD											VALEANT\MIHAEL.GRUIIC
Amortizacija prema: USGAAP											
Dugotrajna imovina: 30.06.2021.											
Broj	Opis	Ukupna vrijednost na 31.5.2021	Dodaci u mjesecu	Otpis u mjesecu	Ukupna vrijednost na 30.6.2021	Amortizacija na 31.5.2021	Amortizacija u mjesecu	Otpis amortizacije u mjesecu	Amortizacija na 30.6.2021	Knjigovodstvena vrijednost na 30.6.2021	
	Ukupno	1.604.975,23	16.590,00		1.621.565,23	-1.155.344,63	-13.848,55		-1.169.193,18	452.372,05	
Registrar dugotrajne imovine		1.604.975,23									
Novi dodaci:		16.590,00									
Otpis:											

Životopis

Mihael Gručić

Datum rođenja: 04/01/1998 | Državljanstvo: hrvatsko | (+385) 993546093 |

mihael.gruicic10@gmail.com |

Vukovarska ulica 3, 35000, Slavonski Brod, Hrvatska

● RADNO ISKUSTVO

10/02/2020 – TRENUTAČNO – Zagreb, Hrvatska
RAČUNOVOĐA – ECOVIS CROATIA D.O.O.

Obavljanje računovodstvenih i knjigovodstvenih poslova:

- unos izlaznih i ulaznih računa,
- plaćanje kunskih i deviznih računa
- izrada PDV obrasca (također pdvs, zp, ura),
- knjiženje ulaznih i izlaznih odobrenja,
- knjiženje kunskih i deviznih izvoda,
- izrada računa i narudžbenica,
- usklađivanje otvorenih stavaka kupaca i dobavljača,
- obračun plaće, plaće u naravi, bonusa, autorskih honorara i ugovora o djelu
- prijava i odjava zaposlenika
- obrada putnih naloga
- priprema platnih naloga, poslovi kupoprodaje valuta, obračun amortizacije, obračun najmova (IFRS),
- priprema izvještaja – interne računovodstvene kontrole, slanje PDV, JOPPD i SNU obrazaca na e-Poreznu,
- poznavanje programa BBM i Navision, izrada intrastat obrazaca
- sortiranje i odlaganje dokumenata u registratore, korespondencija sa stranim klijentima na engleskom jeziku, prijevodi ekonomskih i pravnih dokumenata

24/11/2018 – 24/12/2018 – Zagreb, Hrvatska
ASISTENT U MARKETINGU – VALICON D.O.O.

Promocija - promocija prodaje i anketiranje kupaca u centru IKE u Zagrebu

● OBRAZOVANJE I OSPOBLJAVANJE

2016 – TRENUTAČNO – Zagreb, Hrvatska
MAGISTAR EKONOMIJE, SMJER RAČUNOVODSTVO I REVIZIJA – Ekonomski fakultet Zagreb

<https://www.efzg.unizg.hr/en>

2012 – 2016 – Slavonski Brod, Hrvatska
SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE – Klasična gimnazija fra Marijana Lanosovića

● JEZIČNE VJEŠTINE

Materinski jezik/jezici: **HRVATSKI**

Drugi jezici:

	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna produkcija	Govorna interakcija	
ENGLESKI	C2	C2	C2	C2	C2
NJEMAČKI	A2	B1	B1	B1	B1
ŠPANJOLSKI	A2	B1	B1	B1	B1

Razine: A1 i A2: temeljni korisnik; B1 i B2: samostalni korisnik; C1 i C2: iskusni korisnik

● DIGITALNE VJEŠTINE

Moje digitalne vještine

MS office | Društvene mreže

Osobne vještine

Samostalnost i odgovornost | Komunikativan | Marljiv | Dobre organizacijske sposobnosti | Sposobnost brzog učenja i prilagođavanja okolini

Slobodno vrijeme

Teretana | Nogomet | Čitanje knjiga | Filmovi i serije